

NAPKELET

SZERKESZTI TORMAY CECILE

TARTALOM: H. DR. PÁLFY ILONA: *Julián barát útjai.* ~ RÉZ GYULA: *Borúban.*

(Vers.) ~ TÖRÖK SÁNDOR: *Automata 19—6—56.* ~ GULYÁS PÁL: *Az ablakos. Égi Rajz.* (Versek.) ~ K. E.: *A Zirci apátság jubileuma.* ~ GULYÁS PÁL: *Esti hó. Elhagyott jegenyefa.* ~ (Versek.) GALLAI-CAIBEL SÁNDOR: *Fennacsúcson.* ~ FALU TAMÁS: *Utak.* (Vers.) ~ REMETEI FÜLEPP DEZSŐ: *Emlékezés a gorlicei átlórés napjairól.* ~ RÉZ GYULA: *Csonkán marad.* (Vers.) ~ ERDÉLYI JÓZSEF: *Örök szerelem. Szép és jó. Nem. Szeretetlen. Kismadár. Mi.* (Versek.) NAGY BERTA: *Etel lázadása.* ~ FALU TAMÁS: *Tükör.* (Vers.) ~ BÜKY GYÖRGY: *A fakir.* ~ RÉZ GYULA: *Mégis csak így szép.* (Vers.) ~ KRISTÓF GYÖRGY: *Szendrey Júlia egy ismeretlen leveléről.* ~ **Elvek és művek:** *Két regény egy elkallódó nemzedékről. Mint oldott kéve. Magyar Irodalmi Ritkaságok öt új száma. Fiatal ritmusok. Hullámjáték. Boldogasszony hadnagya. A néma szökőkút. Ballag már a vén diák... Az eke.* ~ Annie Vivanti *Circe.* ~ **Szemle:** *Színház. Képzőművészet. Zeneirodalom. Külföldi irodalom.*

1932. ÉV

DECEMBER 1.

12. SZÁM.

X. ÉVFOLYAM

ÁRA 2.50 PENGŐ

A MAGYAR IRODALMI TÁRSASÁG KIADÁSA
BUDAPEST

NAPKELET

IRODALMI ÉS KRITIKAI FOLYÓIRAT

A Napkelet szerkesztője:

TORMAY CECILE

Helyettes szerkesztő:

HARTMANN JÁNOS

Megjelenik minden hó 1-én.

Előfizetési ár: Negyedévre 6.50 pengő. Tisztviselőknek 4.50 pengő. Külföldre egész évre 32 pengő.

A Napkelet szerkesztősége és kiadóhivatala:

Budapest, VII. ker., Rózsa-utca 23. sz. ~ Telefon: József 314—20.

TARTALOM:

	Lap		Lap
H. dr. Pálffy Ilona: Julián barát útjai ...	841	Remetei Fülepp Dezső: Emlékezés a gor-	
Réz Gyula: Boróban (Vers.) ...	844	licei áttörés napjairól ...	860
Török Sándor: Automata 19—6—56 ...	845	Réz Gyula: Csonkán marad (Vers.) ...	865
Gulyás Pál: Az ablakos. Égi rajz. (Ver-		Erdélyi József: Versek. ...	866
sek.) ...	851	Nagy Berta: Etel lázadása ...	869
K. E. A zirci apátság jubileuma ...	852	Falu Tamás: Tükör (Vers.) ...	873
Gulyás Pál: Esti hó. Elhagyott a jegenyefa.		Büky György: A fakir ...	874
(Versek.) ...	854	Réz Gyula: Mégis csak így szép ...	883
Gallay-Gaibel Sándor: Fenn a csúcson ...	855	Kristóf György: Szendrey Júlia egy isme-	
Falu Tamás: Utak (Vers.) ...	859	retlen leveléről ...	884

ELVEK ÉS MŰVEK:

Kerecsényi Dezső: Két regény egy elkal-		Juhász M.: Lill András: Hullámjáték ...	893
lódó nemzedékről ...	888	M. F.: Dénes Gizella: Boldogasszony had-	
Rédey Tivadar: Sárközi György: Mint		nagya. Néma szökökút ...	894
oldott kéve ...	889	K. D.: Vidéki iróindulások. Faber-Kovács	
F. J.: Magyar Irodalmi Ritkaságok öt új		Gyula: Ballag már a vén diák ... Tatay	
száma ...	891	Sándor: Az eke ...	895
J.: Bánáti Oszkár: Fiatalritmusok ...	892	i-gy: Annie Vivanti Circe ...	896

SZEMLE:

Színház ...	897	Zeneirodalom ...	905
Képzőművészet ...	903	Külföldi irodalom ...	907

T. Olvasóinkhoz!

Tisztelettel kérjük azon t. Előfizetőinket, akik a megújítással hátralékban vannak, szíveskedjenek az esedékes előfizetési díjakat mielőbb kiegyenlíteni, hogy a további lapküldésben fennakadás ne legyen.

A NAPKELET kiadóhivatala.

JULIÁN BARÁT ÚTJAI.

(A nagymagyarországi térítés hét évszázados fordulójának emlékére.)

ANÉP száján élő hagyomány és az írott források «a magyarok régi tetteiről», egyaránt fenntartották a tudatot, hogy a Volgán túl, valahol Európa keleti határán még élnek a magyarok őshazában maradt testvérei. A magyar dominikánusok figyelme feléjük fordult s legfőbb támogatójuk, Béla király nagy érdeklődéssel foglalkozik e térítés gondolatával annál is inkább, mert őt most már messzebblátó tervek is foglalkoztatják.

A megtérített kunoktól hallottak először őseink az Európa keleti határán feltűnt félelmetes új ellenségről, a tatárokról. Hallották, hogy előnyomulásuk ellenállhatatlan volt s ha időlegesen abbamaradtak is támadásaik, minden bizonnyal hamarosan megismétlik azokat. Béla tehát nemcsak a hit terjesztését akarja szolgálni, amikor segítséget nyújt a dominikánusoknak, hogy felkereshessék pogány testvéreiket, hanem az a remény is vezeti, hogy a hit erejével a keleti magyar testvérekben politikai szövetségeket kap a közös ellenség, a tatárok ellen, amint a kunok térítésével is ugyanezt igyekezett elérni.

Béla és a dominikánusok tervének megvalósítására hét évszázaddal ezelőtt, 1232-ben kelt útra az első expedíció.

Ha az őshazában maradt testvérekhez ezek az elsőizben útrakelt barátok nem jutottak is el, mindenesetre övék az érdem, hogy a Julián barát neve alatt ismeretes utazások megvalósulhattak. Nélkülök Julián barát talán sohasem juthatott volna el Nagymagyarországba s a magyarság nem hallott volna még egyszer — sajnos, utoljára — pogány testvéreiről. És ha az idegenek között élő magyarság érdekében működő egyének és egyesületek Juliánt tekintik is követendő példaképükül, mi most, az első utazók útrakelésének hét évszázados évfordulója alkalmával úgy érezzük, kötelességünk néhány másodpercet szentelni emléküknek.

A hét évszázaddal ezelőtt útrakelt négy szerzetes közül csak egynek a nevét őrizték meg forrásaink, Ottóét, aki társaival a térítés lángoló lelkesedésében, hogy saját véreiket a pogány tévelygésből a kereszténység egyedül üdvözítő útjára vezessék, nem tekintette akadálnak azt a tényt, hogy útrakelve a földrajzi cél teljes bizonytalanságban lebegett. A magyarok hagyományai és az írott emlékek fenntartották ugyan a tudatát annak, hogy a magyarok az őshazában annyira elszaporodtak, hogy a föld termékenysége már nem volt elegendő valamennyiök eltartására s emiatt kettéválva, egy részük nyugat felé keresett s Árpád vezérletével talált is új hazát magának, de hogy ez az őshaza merre lehetett, azt senki sem tudta.

Ottó és három társa tehát elindult Kelet felé s nem csodálhatjuk, ha háromévi küzdelmes bolyongás után nem is ért célt. A négy barát közül három el is pusztult — a szent cél névtelen hősi halottjaként — de Ottónak mégis megadatott a szerencse, hogy távol Keleten, a «pogányok földjén» találkozhatott

egy pogány magyarral, akitől azután megtudta a testvérekhez vezető út pontos irányát. Útját most már nem folytatta tovább, hanem visszafordult, hogy társakat vegyen maga mellé s úgy induljon majd el a már ismert úton. Alig ért azonban haza Magyarországba, alig tudta társainak elmondani útjának eredményét, egyheti pihenés után ő is belepusztult fáradtságos útján szerzett betegségébe.

Ottó elbeszélése alapján — halála után azonnal — még 1235-ben újabb négy dominikánus kelt útra. Mint Ottó, ezek is világi ruhát öltöttek, szakállukat és hajukat pogány módra megnövesztették. Béla támogatásával először Konstantinápolyig jutottak el s innen a Fekete-tengeren át 33 napi hajóút a mai Tamán-félszigetre vitte őket. A Don és Volga között elterülő puszták pogány és mohamedán, majdnem vad népei között egyedül nem kelhettek útra. Várákzniok kellett, míg egy karavánhoz csatlakozhattak, akikkel azután a Kaspi-tenger mellé, «az alánok országába» jutottak. Itt azonban hosszú hónapokat kellett hiábavaló várákzással eltölteniök, mert az e népekkel szomszédos tatároktól való rettegetés miatt nem mert senki sem erre az útra vállalkozni. Ezek a hónapok a legnagyobb nélkülözések idejét jelentették. Élelmük alig elégséges kenyérből és vízből állott csupán, de szerencsére egyikük értett házi eszközöknek, kanalaknak és egyebeknek fából való faragásához, amelyekért cserébe kevés kölest kaptak s ezzel pótolhatták táplálékukat. Hogy azonban az útjuk folytatásához szükséges eszközöket megszerezhessék, merész és áldozatos elhatározásra jutottak, arra, hogy két társukat eladják rabszolgának. Az alázatos lelkek ez önkéntes áldozata sem érte el a kívánt célt. A szerzetesekre nem akadt vevő, mert sem az őrléshez, sem a szántáshoz nem értettek. E két barát a kénytelenségtől hajtva visszafordult, a másik kettő azonban, Julián és Gellért, nem akarta a megkezdett utat abbahagyni. Hosszas várákozásuknak meg is lett az eredménye. A nélkülözésekkel teli tél után tavasszal néhány pogány útrakelt észak felé s a két barát hozzájuk csatlakozhatott. A volgavidéki pusztaságokon 37 napig tartott ez a keserves út, melynek nélkülözéseibe Gellért bele is pusztult. Julián fájó szívvel temette el társát s most már egészen egyedül állt a pogány idegenek között. Végre is egy mohamedán pap szolgálatába állva sikerült eljutnia a volgai bolgárok egyik nagy városába, ahol útjában szerencsés fordulat állott be. Itt összetalálkozott ugyanis egy magyar asszonnyal, aki abból az őshazából jött ide férjhez, amelyet Julián keresett. A tőle nyert útmutatás alapján onnan kétnapi járóföldre meg is találta a pogány magyarokat az Ethilnek nevezett nagy folyam, a Volga mentén.

Julián az útjáról szóló jelentésében, szüksézávan ugyan, de annál érdekesebben írja le, mennyire megörültek a magyar testvérek, amikor megtudták róla, hogy ő is magyar; milyen figyelemmel és érdeklődéssel hallgatták beszédét a hitről, a keresztény Magyarországról és annak uralkodójáról, amely beszédet tökéletesen meg is értették s amely nagyon érdekelte őket, mert ők is tudták az őseik hagyományából, hogy valamikor régen szakadtak el tőlük véreik s hogy ezek valahol nyugaton élnek, de hogy hol, azt ők sem tudták pontosan.

A Julián által feltalált magyarok, mint azok, akik évszázadokkal előbb tőlük elválva új hazát kerestek maguknak, pogányok voltak és Istent — keresztény értelemben véve — nem ismertek, de bálványokat sem imádtak. Érdekesen írja le az életmódjukat Julián. E szerint földet nem műveltek, de állataik, különösen lovuk igen bőven volt s ezeknek a húsa képezte főtáplálékukat

Kedvenc italuk pedig a lótej. A honfoglaláskori pogány magyarok harci ere nyeit ezek az ősházában maradt testvérek is megtartották s az eddigi csatákban még a félelmetes tatárok sem tudtak győzedelmeskedni rajtuk, sőt az első összeütközésekből még inkább ők kerültek ki diadalmasan, miért is a tatárok aztán velük szövetséget kötöttek s így együtt igázták le vagy tizenöt szomszédjukat. Julián sokat hallott itt a tatárokról, sőt egy követükkel is találkozott s aggodalommal hallotta attól, hogy az onnan ötnapi járóföldre tanyázó tatárok csak Perzsiából visszatérő csapatukra várnak, hogy meginduljanak nyugat felé — amint a követ mondta — Németország ellen.

Juliánt most már nem tudták tovább maguk között tartani pogány testvérei. Hiába marasztalták, hiába vitték nagy örömmel házról-házra, faluról-falura, a szerzetesnek nem volt maradása. Két dolog is izgatta és sürgette a hazatérésre. Látta és tudta azt, hogy az őshaza magyarjait egyedül nem tudja megtéríteni s félt attól, hogyha a pogány szomszédok megneszelik az ő térítő működését, megakadályozzák majd a testvérek érintkezését, nehogy a hitbéli egyesülés politikailag is egyesítse őket. De rettegett attól is, hogyha megbetegszik, vagy Isten hamarabb elszólítja, az otthoniak megint csak nem fognak tudni az őshaza magyarságáról, nem fogják ismerni a hozzájuk vezető utat s — ami Juliánt nem legkisebb mértékben izgatta — nem fognak hírt hallani a tatároknak úgy a pogány, mint a keresztény magyarokat s általában az egész kereszténységet fenyegető terveiről.

A testvérek által mutatott jóval rövidebb úton, a mordvinok földjén s Oroszországon át sietett haza Magyarországba. Az időközben atyja trónjára került IV. Béla nagy érdeklődéssel fogadta Julián jelentését s míg Julián Rómába ment, hogy a pápának is beszámoljon, a most már ismert rövidebb úton Béla újabb dominikánusokat küldött ki a pogány magyarok közé. Ez az immár harmadik expedíció azonban csak Suszdalig jutott el, amelynek orosz fejedelme feltartóztatta a szerzeteseket. Két év múlva ismét Julián kelt útra, azonban ő is kénytelen volt Suszdalból visszafordulni, mégpedig igen-igen szomorú hírral.

A tatárok tervezett előrenyomulása nyugat felé bekövetkezett, és pedig sokkal nagyobb erővel, mint azt bárki is gondolta volna. Útjukban teljesen leigázták, valósággal elseperték a volgamenti pogány bolgárokat és az őshaza magyarságát a szomszédos néptöredékekkel együtt. A pogány testvérekre vonatkozó lesújtó értesülés mellett a keresztény magyarságot érintő aggasztó híreket is kapott itt Julián. Az egyik tatár vezérnek, Batu kánnak egy követével találkozott itt Suszdalban, aki a kán levelét vitte a magyar királynak. Ebben a levélben a kán szemrehányást tesz IV. Bélának, amiért az befogadta országába az ő szolgáit, a kunokat. «Megparancsolom tehát — írja — ne tartsd őket tovább magadnál, nehogy ellenségeddé legyek miattuk. Könnyebb nekik menekülni, mint neked. Nincsenek házaik, sátrakban laknak, de te házban lakol, városaid és váraid vannak, hogyan fogsz te a kezemből menekülni?»

Julián e szomorú hírekkel tért vissza Béla udvarába. A magyar király időközben orosz és kun menekülöktől is hallott már a tatárok előrenyomulásáról s Julián jelentéséből világosan felismerte a közélről fenyegető veszélyt. E jelentést elküldte a pápa legátusának, nagybátyjának, az aquilejai patriárkának és még többeknek is, akik aztán még továbbterjesztették a közélgő veszedelem hírét s csakhamar az egész keresztény világ az imáival ostromolta az eget, kérve, hogy fordítsa el a kereszténységről a pogányok támadását, de Béla megsegítésére még sem gondolt senki sem.

Ha utólag szemügyre véve az eseményeket, a térítő domonkosok nagy-magyarországi útjainak pozitív eredményét nem is látjuk, úgy véljük, még sem volt érdektelen, hogy hét évszázad távolából felidéztük a fáradságot nem kímélő, veszélyt nem ismerő, a térítés s a testvérek felkeresésének lelkesedésétől áthatott szerzetesek emlékét.

A magyar történettudomány fontos forrást kapott ez utakról szóló jelentésekben. A Kelet-Európában elszórtan lakó népekről szóló rövid, de éles megfigyelőképességgel rendelkező szemtanu pontos leírása, elsősorban pedig a pogány magyarokról szóló sorok rejtenek magukban igen értékes adatokat a forrásokban olvasni tudó tudósok számára. Az a tény, hogy Julián és Nagy-magyarország lakói minden nehézség nélkül megértették egymást, kétségtelen bizonyítéka, hogy a honfoglalás előtti időben is már ugyanazt a magyar nyelvet beszélték ősünk, mint amit keresztény állami életük harmadik évszázadában. A magyarok életmódjának rövid leírásából pedig megismerhetjük azt a kulturfokot, amelyen a magyarság az elválás idejében állhatott. A keresztény nyugathoz csatlakozott magyarság fejlődése a külön válás évszázadai alatt igen nagy méreteket öltött s ki tudja, ha Julián barát térítése eredménnyel járt volna is, Béla király terve, aki a pogány magyarokban megtérítésükkel kapcsolatban éppen úgy szövetségeseket keresett, mint a kunoknál tette, nem járt volna-e annyi akadállyal, mint ahogyan a kunok esetében is járt?

Az esetleg másképen alakuló lehetőségek eredményeit latolgatni természetesen egészen céltalan és hiábavaló fáradság lenne s így csak szomorú lemondással kell megállapítanunk, hogy európai állami létünk első katasztrófája alkalmával keleti testvéreinktől elszakítva, a nyugati államoktól egyedül hagyva kellett felvennünk a küzdelmet.

Julián hiába igyekezett jelentéseiben rámutatni a közelgő tatár veszedelemre, hiába akarta felhívni erre a nyugati keresztény uralkodók figyelmét, a veszélyt még a magyarok közül is csak IV. Béla látta és ismerte fel, azonban még idebenn sem tudta meggyőzni a főurakat a veszély nagyságáról; hogyan várhatott volna akkor kívülről segítséget?

A szomorú emlékű tatárjárás veszedelmével a magunk erejére támaszkodva kellett szembeszállnunk s csak elismeréssel kell adóznunk az ősök vitézségének és hódolattal szemlélni a csodát, amely még idejében visszafordítva a tatár seregeket, nem engedte, hogy a keresztény magyarság is arra a sorsra jusson, amelyre az éppen csak feltalált s máris — most már örökre — elvesztett pogány testvérek jutottak.

H. dr. Pálffy Ilona.

BORÚBAN.

*Borúban derűt remélsz,
Derűben borútól félsz.
Egyformán botorul élsz.
A percnék, mely éppen tiéd,
Elveszted így színét, ízét.*

Réz Gyula.

AUTOMATA 19—6—56.

AKALAUZ már akkor nagyon jószívvel volt hozzá s megtette hogy például azt mondta, Rozálka, várjon meg holnap reggel kilenc órakor a Boráros-téren, felviszem a hatossal az Üllői-útig, jó? Még utána tette dallamosan s nyujtva — jóó? azon a mély hangon, amellyel a Dalkörben énekelte a Párisi hős ifjakat, az Erdei visszhangot és más kórusokat. S hosszan nézett rá apró barna szemével. Bátyik nevű, tisztességes szándékú, derék fiatalember volt és átnyujtotta a Janicsárok végnapjait olvasás végett. — Nagyon szép könyv — szólt — hazánk történelméből van merítve, vigyázni kell rá, mert az egyesületből vettem ki. S mondta még, hogy ő már kétszer is átolvasta, kell hogy az ember képezze magát.

Magázta őt ez a Bátyik Sándor, urasan s már ez mindjárt olyan furcsa és idegen volt Rozálnak, mint minden itt ebben a rettentő nagy városban. Érzi az ember ezt a homloka megett, a füle hártáján, a szeme rebbenésén, a lába mozgásában s mindenében, ha már aluszik, akkor is. Az irdatlan nagy házakat, a villamosok csengetését, az emberek kopogását, csoszogását az aszfalton, ahogy soha meg nem állnak, csak vándorolnak egyvégteben, az autók robogását berregését, a fények villanását s mindent; jaj Istenem!

S megtette Rozál — már többször is — hogy felszállott a kocsijára Bátyik Sándor kalauznak s az vitte őt szerelme meleg gavallérságában; vitte és nézte ilyenkor a zsufolt kocsin át, amint a perronon Rozál merev szédületben állt és csodálta, ahogy a kalauz jön-megy a padok között, jegyeket osztogat s nézi azokat okos szemmel, luggatja a szerszámmal, csenget a szíjat megrántva — egy intésre indul s megáll s megint indul az egész! — s mély hangján mondja mint egy éneket: Üllői-út, átszállóhely . . . Rákóczi-tér, szakaszhatár! . . . s tanítja a népeket szíves szóval: itt tessék átszállani egy negyvennyolcasra . . . elmegy, kérem, a Hold-utca tulsó végéig . . . harmadik utca jobbkézt . . . negyedik megálló és egyebek. Csodálta mindezt Rozál, mint a kék szikrákat, amelyek kipattannak néha a drótokból és akkor pillanatra kialusznak a lámpák, mint a házak falán s tetején kigyulladó, csomó zöld, piros és sárga fényeket, amelyek szaladoznak, kialusznak, felgyulladnak, egymásbaolvadnak, betűre s képre formáznak, vagy mint a mozik plakátjait, úgy csodálta Rozál a kalauzt, aki magázta őt uriasan, mint a szolgabíró a jegyző leányát s mikor leszállott egy-két állomás után, azt mondta: Isten vele, Rozálka.

Úgyis indult Rozál kora reggel valami kábulatban hivatalos körútjára a seprével, a törlőronggyal, mert ő a telefonautomaták fülkéit tisztogatta. Nyolc hónapja már, hogy ez lett a tiszte; a sógora segítette be a hivatalba, aki sokféle furfangokkal megkent messzirelátó ember létere rozettás altiszt a kilenc kerületi elüljáróság s azonfelül házmesterséget viselt a Ferenc-körút negyvenkettőben, mindenképen tisztességes és iparkodó természetű ember. Nyolc hónapja is elmúlt, hogy Rozál feljött a városba, akkoriban levelet írt Veron, a nővére, hogy jöjjön, otthon úgyis szűken van a kenyér, itt majd abba segítik; az urának, a házmesternek, megvan az ismeretsége hozzá. Feljött hát Rozál késő ősszel, azóta tél is elmúlt, ki is tavaszodott s csak ment a seprével meg a törlőronggyal.

Eleinte a sógora — derék ember létere — vele ment minden reggel, hogy el ne tévedjen s magyarázta: itt fordulsz be, látod, itt a mozi előtt, ott mégy aztán ki a templomnál... s így tovább, míg végre is beleszokott a maga útjába s ment rajta egyenesen, nem nézve se jobbra, se balra, ment egyik fülkétől a másikig egyenesen, egyazon úton körbe-körbe, mire a maga porcióján az utolsóval végzett, az elsőt már teleszemetelték az emberek. Csak jó későre, hogy ez a kalauz kezdett oda-járogatni, az hívta erre-amarra, akkor tért le az útról néha, de igyekezett is vissza reá hamarosan, mert itt könnyen eltéved az ember.

A kalauz eljárt, kivált, ha szabadnapos volt, estende s cukrot hozott — prominclit, télen sült gesztenyét meg könyvet — és komolyan beszéltek ketten a sógorral s vele is finoman és viccelődve. Kérdezte például, mi különbség van a szappan és majom között? Hát az, hogyha mindakettőt vízbedobjuk, a szappan habzik, a majom pedig habozás nélkül kiugrik. Na, ez nagyon jó, hehehe. De Rozál csak ült, csak ült és nem nevetett rajta, amiért azután Veron meg is pirongatta, mikor a kalauz elment.

— Ne légy már olyan mamlasz — mondta neki Veron — csak ülsz és bámulsz, tátsd ki a szádat. Helybe jön neki a szerencse, aztán csak ül és tátog, pedig ritkaság a mai világban az ilyen ember, mint ez a Bátyik.

Ez a Veron már igazán egészen úriasszony lett s a házbeli naccságák úgy a lépcsőházban akárhányszor kedveskedve elbeszélgettek vele; vasárnap meg kalapot tett s ment ide-amoda. A ligetbe például elvitte őt is, meg a kalauz is velük volt egyszer kora tavaszon — ő ritkán került így délután éppen ünnepen szabadságra — s a vendéglőben sört ittak és virslit ettek s le is fényképeztették magukat. Meg moziban is voltak. A Szerelem parancsát adták igen szépen és a kalauz — amilyen finom ember volt — hangosan olvasta a feliratokat neki, merő udvariasan, hozzá is hajolva s egyre jobban belemelegedve, hangsúlyozva, — szeretlek minden lehelletemmel — mondta a mély hangján, szeret-lek Ted-dy, szólj — csak — egy — szót — is, — mert — el-e-pe-dek — üdvös-sé-gem, — ami — vagy. S míg mentek hazafelé, hozzáért és félig-

meddig karon is fogta. Veron kicsit elmaradt tőlük az urával, ahogy szokott ilyenkor s Rozál csak ment, ment mellette abban a kábulatban, amelyből nem tudott kivergődni. És szidta az asszony otthon s hogy lefeküdtek, azt mondta az urának.

— Ez a lány csak nem akarja elcsípni a szerencsáját.

— Paraszt — mondta a házmester.

— Az — hagyta rá az asszony — annyi intelligenciája sincsen neki, hogy na.

— Sült paraszt.

S intelligenciára fogta az asszony azután. Egy-kettőre kivetköz-tette sokráncú szoknyájából, kihúzta hajából a pántlikát, még le is nyiratta bubisra, sok mindenféle holmijából bluzokat formált és hogy egyre jobban kitavaszkodott, ment Rozál a bubifejével, bembergselyem szoknyájában, magassarkú félcipőben a seprűvel és a törlőronggyal; a hirdetőoszlopok és moziplakátok tövében úgy ment, mintha téhen után ballagna s a kalauz kezdett elmaradni. Egyszer még meccsre vitte, de a lány a cipője orrát nézte csak, ügyefogyott volt és rendre kezdett elmaradni tőle a kalauz.

Még csendesebb lett most utóbb — ahelyett, hogy szokna, sz' a kutya is megszokik rendes helyen, mondta a házmester — de Rozál még csendesebb lett mostanában, amint ment-ment fülkéről-fülkére. A rácsot megforgatta a fülke padlatán — kirázta a papirost, cigarettavéget, kisperte, végigtörölgette az ablakokat s ment tovább az útján és egyre-egyre csendesebb lett lázas vágyakozásában. Mert irtóztató vágyakozás kezdte emésztetni. Csodálatos tüzekkel nagy-nagy vágyakozás égette a belsőjét Rozálnak, úgy jött ez belé rendre-rendre s most már elborította egészen. Telefonálni akart Rozál! Telefonálni! Megnyálazni a hüvelykit, keresgélni a láncos könyvben, leemelni a kagylót, bedobni a húszfillérest — ó, a húszfillérest! — bedugni az ujját a kerékbe, forgatni a számokat s mondani, halló! halló! itt Kalános Rozál, az beszél! ó Istenem... telefonálni!

Hiszen néha várni kellett a fülke előtt, míg valaki beszélt. Uriak. Idevalósiak! A városból! Telefonálók! Várni kellett s állott az ajtó előtt — a seprűvel és a ronggyal — és imitt-amott kihallatszott egy-egy szó, mondás; roppantul messzi idegen világok mélyéből jött egy-egy hang; sírtak a fülkében és nevettek, örültek és dühösesek voltak; bőrtáskás urak állottak hátratolt kalappal a fejükön és hölgyek — fülük mögé simítva a hajukat — s öregek és fiatalok és gyerekek is, akiknek mind köszönt is, ha kiléptek, az idegen boldogoknak, akik telefonáltak.

Telefonálni szeretett volna Rozál is! A számokat forgatni, Istenem, teremtöm! S hányszor végigbetűzte most már és tudta betéve, mint a Miatyánkot: ... a láncot ne rántsuk meg, mert a készülék azonnal bont ... három percnél tovább ne beszéljünk ... téves kapcsolat elkerülhető ha ... ó, tündérvilág volt bezárva most már az üvegfülkébe s kényeztette, becézte őket, rálehelte a rezükre, az üvegükre, a lelkét

beléjük fujta Kalános Rozál, ráhugta imádságosan s úgy simogatta simogatta őket a ronggyal... telefon!...

Szédületes, kábult álomban járkált most már Rozál hosszú hetek óta a varázslatos dobozok között, amelyek benyelték a temételen hangot s mint tündérskatulyák, el voltak hintve az úton.

Odatapadt az ajtóhoz, ha várni kellett; hozzáragadt a hátával, a fülével, az egész szívével s egy-egy arcot, alakot soká hordozott magában; egy-egy elkapott hangot, amely kért vagy ígért vagy fenyegetőzött, könyörgött — felszívott magába és ismételtette, míg ment az útján a másik fülkéig s ott ismét más hangok ragadtak belé s összefolytak, egymásba olvadtak; mint óriási gramfonlemez, úgy hordozta magában az összekevert hangokat Rozál. Doktor úr, az Istenért, jöjjön azonnal; ó Istenem, Istenem, de azonnal tessék jönni, doktor úr, kérem... — folyt elé a fülkéből iszonytató keservekkel — és Rozál testét hideg veríték verte ki rögtön, ahogy reszketve állott ott a seprűvel és a ronggyal. Kaptam jegyet — máskor — várjatok meg este a Nemzeti előtt, ahol a hatos megáll. Hehehe. S ismét: jó, felküldöm magához, adok neki egy névjegyet! — Csak kíméletesen, kérlek, Jenő, kíméletesen, tudod, milyen ingerült, mióta az anyja meghalt... Te, drága cuki dög, egyem azt a buta pofádat, mindenem, te!... — és így tovább és így tovább és idegen nyelveken is beszéltek bele — jaj, idegen nyelveken! — és azt is magábaszedte a fülke és Rozálnak a feje fájt már bele és a szíve sajgott a nagy kívánásba — telefonálni, Istenem, telefonálni!

Néha rászóltak az utcán tréfásan, ahogy ment magában, katonák meg egy postás, sőt egyszer egy diák is, de nem szólt vissza, alig is hallotta, csak ment a ronggyal meg a seprűvel, mint egy alvajáró és szédületében latolgatni kezdte, hogy egyszer egy heti fizetéskor — azt haza adta, elvette Veron — egyszer húsz fillért... egy húszfillérest!... hogy elvesztette! Hiszen lehet, hogyne lehetne. Kiesik a kezéből, valami papirosra esik, nem hallja, aztán elmegy, számolja, jaj, elveszett egy húszfilléres, szalad vissza, nincsen sehol. Hallottak már ilyent, volt már ilyen. Még nagyobb pénzt, bankót is elvesztett már valaki! Minden hét szombatján készült rá, na, most, most megteszi. S akkor villant eszébe egyszer, ha ő elvesztheti, elveszítheti más is. S ő megtalálhatja! És most már az utat kezdte figyelni. A lába alá nézett makacsul és körül is vizslatva, ha egyszer találna egy húszfillérest, ilyent mennyit lehet hallani! Gál Jóska, falubeli je, mikor katona volt, Hódmezővásárhelyen egy bugyillárist talált tizenegy pengő negyven fillérrel, úgy hevert az út szélén bitangjába; leste az utcát. Ha találna egyszer egyet. Egy húszfillérest!

De nem talált. A kalauz már alig is jött nagynéha s otthon egyre csak szidta Veron meg az ember is föld terhének, világ csúfjának, ócska parasztnak.

Hogy egy lány ilyen málészájú legyen, így menjen el a szerencséje mellett behunyt szemmel! ó te Rozál, te Rozál, nem való vagy te városi

életre, hidd meg azt, vastag paraszt vagy te, aki voltál is mindig, nem fog rajtad a tanítás.

Rozálnak meg csak elfolyt mindez a füle mellett, kábulatban és szédületben, amint járt-járt a fürkői között s az emésztő vágyakozás már a húsát is kikezdte, fogyasztotta, úgy sápadt napról-napra.

Már nyár lett nagyon, mikor az a délután eljött: haj, csodálatos volt ez a nap, már ahogy kezdődött is. Mindjárt kora reggel az első fürkében ketten voltak bent, egy lány meg egy fiú, de valami nagyon finomak voltak és kedves beszédűek, noha alig is hallotta a hangjukat, csak a fejüket látta, az arcukat, a szemük nevetését, amint egyszerre duruzsoltak a kagylóba ketten — a fiú fogta a kagylót de a lány is beleszólt — s mikor letette, még álltak, nevettek s megcsókolták egymást ott az üvegkalickában, mint két madár. S mikor kijöttek is, továbbbeszéltek, de valami olyan csodálatos idegen nyelven, amilyent még sose hallott Rozál. Jó szag maradt utánuk a fürkében.

Ment aztán Rozál odébb, sokszor lépett végig a maga szakaszán s mindig csak elfutotta a szívit a melegség, ahogy ide visszajött. Az után a szag után szimatolt, de elment már az, elszállott. S nézte-kutatta, amerre járt, a húszfillérest. De nem-nem, nem került.

Úgy nyitott be utolszor aztán ebbe a fürkébe megint, ebbe az elsőbe, hogy nahát ez a nap is!... Fogta a rácsot, megrázta, valami csörrent, villant s egy húszfilléres csöppent ki belőle. Csak úgy. Szépen eléjött, térült-fordult s leült a lába elé. Kackiásan szinte. Úgy ült ott. A szívébe nyilallott Rozálnak s aztán fel is futott a szíve a torkába, ott kezdett dobolni szaporán, ahogy lehajolt s elcsípte a húszfillérest. Szét se nézett, hogy tán látják, ahogy ez szokása az embernek. Ez az ő húszfillérese. Holnapra? Hogy holnap? Nem, ma, most mindjárt. S fogta a húszfillérest, ahogy az ott ült most már melegen a tenyerébe. Nem történt semmi, se a mennyboltozat nem szakadt le, se a föld nem nyílt meg, se semmi égi jel csodálatosképen nem mutatkozott.

Becsukta az ajtót Rozál, megnyálazta a hüvelykét s lapozni kezdett a könyvben nagy tudósan. Csak a számokat nézte. Kétszer is végiglapozta, na, ez jó lesz, 19056. Ebben megállapodott. Leakasztotta a kagylót s a fülihez szorította. A húszfillérest — még nézte egy kicsit, még nézte csepp mosollyal, anyás mosollyal s beengedte a lukba, ahová való. Buúúú... — de meg sem is rebhent a szeme, hogy ez így bűg, mintha már hallotta volna ezt a hangot, Buúúúú — s az ujját bedugta az egyesbe — könyökével nyitvatartotta a könyvet s nézte míg forgatott, nehogy egyet is elvétsen, 19056. Csengett.

— Halló! — jött a fülibe egy férfihang bátran s most kezdett csak reszketni kicsit a térde Rozálnak — halló, na? Ki beszél? Itt Budapesti Nagyszínház! Ki beszél, kérem?

— Halló — mondta akkor Rozál is elhalva a gyönyörűségtől s tisztán, bár kissé halkán talán — halló, itt Kalános Rozál beszél, kérem, én vagyok kérem.

— Kicsoda?

— Kalános Rozál, kérem — ismételte Rozál — Kalános Rozál beszél.

— És hát . . . mi tetszik, kérem?

— Semmi — mondta egyszerűen Rozál, de forrón kicsit és sóhajtván s mintha azt mondaná: anyám . . ., mintha kicsi gyerek volna s elfuladna a szeretéstől és tejszagúan: anyám, úgy mondta — semmi.

— De kérem — így a hang odaát és elnyíló ajakkal, megédesedett képpel hallgatta Rozál — de kérem, hát ez furcsa. Nekünk egyéb dolgunk is van, úgy-e, bár . . .

— Úgy-e, bár . . . — visszhangozta Rozál elomolva már-már — úgy-e bár . . . — s csücsörített.

— Hát, kérem, tetszik valami vagy nem?

— Semmi — ismételte Rozál mint valami finom muzsika s meg is rázta a fejét gyengéden hozzá — semmi, mondta még egyszer lágyan és végtelenül kedvesen. S hogy odaát — nahát akkor, kérem! — lecsapták a kagylót, ő is visszaakasztotta a magáét csendesen és lágyan, ahogy nagyon fiatal anya csokor virágot tehetne a feszület lábához. S figyelt a kis zörrenésre, ami erre belül hangzott. A készülék bont, gondolta hivatalosan, ahogy az írva áll a táblán.

S ment a ronggyal és a seprűvel megdicsőülve. Ment a műselyemben és a buborékos fejével. S egy rádióbolt előtt állott meg először, ahol nyitva volt az ajtó s bent gramofon fujta — Maga nekem Etel, ilyen pitiáner, ilyen piti, piti, piti-áner — s taktusra mozgott odébb és művészlapokat nézett egy trafikkirakatban. Átvágott a mozihoz, ahol sokan voltak a késő alkonyatban s a plakátokat nézte velük. A Boráros-téren bevárt egy hatost, hátha! De nem! Na, még egyet. S a harmadikkal Bátyik Sándor jött igazán. Felkiabált:

— Jó estét, Sándor! — még intett is neki.

Az ember leugrott percre, vidám, nevetős csodálkozással.

— Eljön este? — s nevetett Rozál!

— N-nem tudok, Rozálka.

— Na-na, minek dadog? Hát akkor holnap, ha akar.

— Holnap, jó, eljövök.

— Mehetnének a moziba — mondta még s a seprűt lóbálta — aztat adják, hogy a Nagyhercegné csókja — vékonyan nevetett s eltakarta a száját, fejét féloldalt fordítva kacérkán.

— Jó — de már fel kellett szálljon — hát akkor holnap elmegyünk a moziba. Jóéjtszakát, Rozálka.

— Magának is!

S ment aztán hazafelé dudorászva, felszabadultan. Egy csarnoki hordár rászólt:

— Hová-hová, nagylány?

Ennek azt mondta felvágva a szemit s inkább hetykén, mint nem:

— Az orrom után, tuggya! Láthassa, ha van szeme. — S hogy a

hordár még mindig akadékoskodott. — Nem megy innen? Mindjárt ttadom a rendőrnek, csirkeforgó, aszfaltbetyár! — s ment felszabadul-
 áan bögyös jóérzésekkel, dudorászva.

Török Sándor.

AZ ABLAKOS.

*Az ablakos lépeget,
 cipeli az üveget,
 a kezében görbe bot,
 cipeli az ablakot.
 Nézd csak, nézd az ablakost,
 hogy cipeli a napot,
 mert a nap a hátán van,
 ott ragyog a rámában!
 A nap a hátán játszik
 s az ablakos állátszik,
 csak nagy szöges bakancsa
 cseng az úton csattogva.
 Az ablakos lépeget,
 cipeli az üveget.
 Nem koldus ő: királyfi,
 csak elment világlátni
 és most itt jár titokban
 rongyosan és kopottan.
 Én láttam: tarsolyába
 csillog-villog gyémántja!
 Az ablakos nagyravasz,
 vagy tán görbe botja az,
 tud a koma magyarul,
 mégis így kiált vadul:
 ob-lóóó-kot! ob-lóóó-kot!
 Valahányszor meglátom
 az ablakost utcánkon,
 mint az árnyék követem
 csüngve a szép üvegen.*

ÉGI RAJZ.

(Kislányom rajza alá.)

*Egy kis kunyhó van itt a papíron,
 a kis kunyhón piros a fedél.
 Pöttyes gombák ülnek a tövében
 s a kunyhó fölött fehér rózsákat
 és kék ibolyákat tart a szél.
 A ház fölött lebegnek a rózsák,
 a rózsák fölött felhő tüzel.
 S minden olyan közel van egymáshoz,
 minden olyan testvéri-közel.*

Gulyás Pál.

A ZIRCI APÁTSÁG JUBILEUMA.

EBBEN az évben van hétszázötven esztendeje, hogy III. Béla megalapította a bakonyi, másként zirci apátságot. A ciszterci rend már előbb, 1142-ben letelepedett Cikádon, ahol első apátságának vetette meg alapját. Mivel azonban a történelmi fejlődés folyamán Zirc lett a rend életének középpontja, úgyszólván meghatározója is, a kegyeletes emlékezés hűsége a zirci apátság nagy időfordulójához köti le annak a hálának megnyilatkozását, amelyet az egész magyar élet érez a neki ajándékozott hétszázötven esztendő szolgálatáért.

A magyar művelődés napszámói között kevés olyan intézmény él, amely a maga történetét annyi fény és gyász, annyi ellentétes megvilágítású időben élte volna le, mint a zirci apátság, s vele a magyarországi ciszterci rend. «Ragyogó örökséggel lép a magyar földre, övé a XII. század egyik legnagyobb dicsőségének, clairvauxi Szent Bernátnak lelki világa, az antidialektikus szellem, mely ütközött az aristotelesi előnyomulással s ugyanakkor szent berke volt a XII. századbeli misztikának, mely a szeretet fölényét hirdette ész és tudás fölött. Ez a testvérpár, vagyis a meg nem bolygatott realizmusnak s a misztikának a szelleme járta itt karonfogva a hegyet s völgyet s beszélt franciául s latinul a bükkfákkal s tölgyekkel.» (Prohászka Ottokár.) Magával hozza a megújított egyházi élet-stílus friss fegyelmét, új nemzetgazdasági munkairányait, s a nyugati kereszténység lelki magaslatait illusztráló csúcsíves-stílus művészi újszerűségét. A rendnek az az alapvető alkotmánytetele, hogy az anyamonostorban, Ciszterciumban évenként meg kellett jelenni nagykáptalanra minden külföldi apátnak, lehetővé tette, hogy Zirc és Franciaország között állandó érintkezés létesüljön. Kár, hogy ennek a kapcsolatnak belső történetéhez alig van adatunk, s így alig lehet fogalmunk arról, hogy a zirci apátságnak itthoni vallási, nemzeti és politikai szolgálatain kívül milyen lehetett a francia földről állandóan táplált szellemi élete. Középkori apátjainak alig tudjuk még a nevét is. Csak most került elő a troyesi levéltárból az egyetlen ismert író zirci apátnak, a francia származású Jean de Limoges-nak több kézirati munkája, amely tipikusan mutatja, mennyire egy volt nálunk a nyugatival a középkor szellemi tartalma és megnyilatkozásának módja.

Zirc virágkorát a tatárjárás előtt élte. «A pápák bizalma, a királyok kegye és a nemzet rokonszenve lépten-nyomon megnyilvánul» a ciszterciekkel szemben. (Békefi Remig.) Ettől fogva azonban a rend apátságai, monostorai nem rendtagok kezére jutnak. Ennek következtében lelki és anyagi erői megrendülnek. A mohácsi vészt megelőző és követő egyetemes nemzeti romlás maga alá temette a zirci apátságot is. Sorsa az ország sorsa is lett egyúttal.

Zircet s vele a többi ciszterci apátságokat a XVII. században az ausztriai ciszterci apátságok támasztották fel. Zirc a porosz sziléziai Heinrichau fenntartósága alá kerül. A kapcsolat köztük 1814-ig marad fenn, amikor Zirc önálló-

sul s a már korábban önállósuláshoz jutott pilisi és pásztói apátságokkal egyesült. Az így egyesített apátságok első apátja Dréta Antal lett. 1878-ban a harmas apátsághoz csatolták még a szentgotthárdi apátságot is. Így lesz Zirc a zirci, pilisi, pásztói és szentgotthárdi egyesített apátságok középpontja.

Miközben ezek a külső változások történtek, nagy belső átalakuláson ment át a rend. Azonkívül, hogy továbbra is folytatta gazdasági és lelkipásztori tevékenységét, hivatásának bővebb irányt adott a közoktatás szolgálatának vállalásával: tanítórenddé alakult át. Ma az ország öt helyén: Egerben, Székesfehérvárott, Pécsen, Baján és Budapesten végzi a keresztény magyar nemzetevelés munkáját, úgy, amint azt Szent Bernát elgondolta: világítva és melegítve.

A zirci apátság történetének tagadhatatlanul kettős arculata van. Az első megvilágítja a magyar életbe épített ama örökdemű munkája, amellyel lelket segített adni a magyarságnak és spiritualizálta ezt a földet. Mindennél nagyobb veszteség számunkra, hogy nem tudjuk a történelmi világosság fényénél nyomon követni ennek a francia eredésű rendnek a magyarságba való átvándorlását. Biztos, hogy egészen egyéni, külön útja volt, aminthogy csak magára valló volt a létének jellege is. A szellemtörténet legfinomabb területére tartozik az az út, amelyen ez a francia lelkiség, amely Szent Bernát egyéniségén, misztikáján, műveinek ragyogó szépségein, kész világán nőtt fel, összetalálkozott a XII. századi magyarság alakuló, fejlődő életével s magáévá tette azt. Vajjon mi történt e találkozás nyomán, a lelkek mélyén? Vajjon a magyar élet is átvette Szent Bernát egyéniségének nagy érdemét és tartalmát, mely nem a tudás megszentelésére törekedett, mint Szent Tamás, hanem élni tanított akkor, amikor százada nem tudott bánni az élet értékével? Vajjon a magyar kolostorokon kívül is átáramlott a Szent Bernát elmékedéseiből kisugárzó szenvedő Krisztus emlékezete, amelynek égi, aszketikus illata ott hagyta aranyos reflexeit a kódexek pergament magányán s olyan éneklő, fájdalmas újjongás szakadt ki belőle, mint ahogy azzá vált olasz földön Asszisi Szent Ferenc nagyszerű életében? Vajjon a jámborság s tudás harcában Zirc is úgy tekintett néha Párizs felé, mint Asszisi Szent Ferenc egy késői tanítványa kiáltott oda: Párizs! Párizs, te megölted Assziszt? Vajjon magyar földön is megértették Szent Bernátnak a tudás önzetlen tisztaságát sürgető és magasztaló szavait: Vannak olyanok, akiknek egyedüli céljuk a tudásnál a tudás? és ez hitvány kíváncsiság. Mások azért akarnak tudni, hogy ezt értékesítsék, pl. pénzért, hivatalért, és ez aljas önzés. De aztán vannak olyanok, akik tudni akarnak mások épülésére, és ez a szeretet. És végre olyanok, akik saját üdvükre akarnak tudni, és ez az okosság. Csak a két utóbbiak nem élnek vissza a tudással, mert azért akarnak tudni, hogy jót tegyenek... azért kell a tudást a szeretet tüzenél fölmelegíteni. (Piszter Imre: Szent Bernát élete és művei.)

És van a zirci apátságnak egy másik arculata, amely a XIX. században világosodik elő. A nemzeti művelődés rajongásából sugárzik rá vissza e világító fény. A szerzetesi élet névtelen életének és névtelen halálának hősi munkásai közül mint szimbolumok emelkednek ki azok a zirciek, akikben megnyilatkozott az egész rend megszentelt, égő magyarsága. Az egyéni arc homályban marad, talán nem is fontos, csak a kinyuló kéz látszik, amely segíti a Magyar Tudományos Akadémiát életre kelni; amely elküldi Reguly Antalt kutató munkájára; amely magyar olvasókönyvet ad, hogy egy félszázad nemzedéke tanuljon rajt jól magyarul; amely történelmet ír, és él, hogy építse és erősítse

a nemzet történelmi tudását; amely ekére szorítja rá az erejét, hogy tartsa maga alatt a földet . . .

Tisztelet és hódolat a zirci hétszázötven évnek, magyarságunk hűségesek őrének és apostolának!

K. E.

ESTI HÓ.

A fákon pihen a hó,
 fehér mint a lilium,
 ó, én szeretem a hót,
 ő az evangéliom,
 ő mindenkit eltakar,
 aki élni nem akar.
 A szép hercegnőt is el
 s a híres költőt is el,
 eltakarja a bárót
 és a járadt javágót.
 Lelke nincs és mégis él,
 festve nincs s mégis fehér,
 úgy csillog és úgy lebben,
 mint a képeskönyvekben.
 Nézd, hogy világít a fa,
 rászáll a hó mint vatta,
 rászáll a kis madárra,
 kicsiny sovány hátára.
 A hó mindenkit szeret,
 keze jég, szíve meleg,
 melengeti a nádat
 és az alvó fűszálat.
 Bámulom a hó leplét
 és fölötte az estét,
 a hó és az éj, ezek
 szépen összeillenek.
 Kínézek ablakomból
 s mintha harmóniumból
 szállna felém az álom.
 A hó pihen a fákon.

ELHAGYOTT A JEGENYEFA.

Elhagyott a jegenyefa,
 szalad fel a mennyországba.
 Én még most is lent vagyok,
 árok partján cammogok.
 Milyen jó a jegenyének!
 Még legkisebb levelének

is szívesen beállnék,
 lennék alatta árnyék,
 hajszálgöckere is lennék,
 benne mint a nedv keringnék,
 lennék zöld színe és sárga
 levelének halványasága!

Gulyás Pál.

FENN A CSÚCSON.

ANAGYÚR kényszeredett mosollyal meghallgatta a titkár rövid üdvözlését, aztán szárazon kezét szorított vele. A titkár mély meghajlással távozott.

— Kellemetlen főnök lesz, — mormogta odakünn kedvetlenül.

A Nagyúr egyedül maradt új hivatali helyiségében. Nagyon várta már ezt az egyedüllétet. Végre átesett hát a gyűlöletes formaságokon, a bemutatkozás, fogadás, üdvözlés üres sablonjain; végre ledobhatja a kimért mozdulatokat, az erőltetett mosolygást és egyedül, szabadon és boldogan fellélegezhet. Élvezettel rágyujtott, a szivart hetykén a szája sarkába tolta és zsebredugott kézzel sétált körül szobájában. Nagy, tágas terem volt, világos, díszes és méltóságteljes, minden sarkából a nagyúri ízlés hűvös eleganciája áradt. A Nagyúr egyenként szemlélt meg minden bútordarabot, kézzel vagy szemmel megsimogatta és elégedetten bólintgatott. Az íróasztalában különösen sokáig gyönyörködött. Ez volt a szoba legszebb darabja; hatalmas és tiszteletparancsoló. Terjedelmes, tömör diófa-tagjai ragyogtak a beillanó napsugárban, csak széles, hosszú lapján szomorkodott valami várakozó üresség. Mindössze az írókézlet árválgodott rajta a telefontal és a csengőtáblával. Lapjáról és fiókjából hiányzott az, ami életet, erőt, fölényt ad neki: az írományok, a százféle akták, parancsok és kérvények és a mindenható kézjegy, aláírás, jelzés, mely dönt és elhalaszt, megállít és továbbenged.

A Nagyúr elmélázva nézegette a tintatartó vésett bronzát, aztán előhúzta az öblös, párnás karosszéket és jólesően elfészkelte magát benne. A szája köré diadalmas félmosoly húzódott. Egy-két nap mulva, talán már holnap ő fogja megeleveníteni ezt a gazdátlanul és kopaszon busongó asztalt. Megrakja, elborítja, teletömi az ügyiratok garmadájával, a felterjesztések és folyamodványok, utasítások és átiratok tömegével, mindent magához kéret, amihez köze van, mindent maga vizsgál meg, néz át és intéz el. Micsoda ítélőszék lesz hamarosan ez az asztal! Félelmetes, amelynek híre terjed, de ez sem baj. Rengeteg munkája lesz így, de mit tesz az? Milyen munka az, amitől ő fél, — ő, aki idáig dolgozta fel magát?!

Idáig . . . Nem volt közönséges út. Rettenetes út volt.

Beletört, elfulladt egy kicsit az iramba. De — itt volt. Megérkezett. Végre.

Most meg lehet állni. Lehet fújni egy nagyot. És lehetne kiáltani is: itt vagyok! Mégis! Én! Mit szóltok hozzá?

Kár, hogy a nevetése olyan rozsdás, rekedten csikorduló. Elszokott tőle. Útközben, bizony, ritkán nevetett . . .

Hátravetette magát a széken s elnyújtózott rajta, omló, ernyedő bágyadtsággal, mint az ökölvívó nehéz menet után. Pihent, csaknem félórái, mozdulatlan, zsibbatag tétlenségben. Huszonöt év munkáját, harcát, lázát és izgalmát pihente ki ebben a félórás nyugalomban.

Két hónap híján : huszonöt éve, hogy elindult.

Elindult, mint nulla a nullák között ; mint törpe, névtelen senki. Ki jószolt volna neki ilyen jövőt? Senki, — csak ő maga. Azaz : ő sem jószolta, ő kitűzte maga elé ezt a jövőt. A szűkölködő, szegényszagú kishivatalnok, aki vajaskenyeret ebédelt, sajtot vacsorázott és külvárosi hónaposszobák férges ágyaiban hált, nem álmodozott a dicsőségről, hanem elhatározta, hogy megszerzi. Úr lesz ; Nagyúr, csak azért is.

Mivel indult neki, milyen ócska, olvasókönyvekben példázott fegyverekkel? Akaratával, munkabírásával és eszével. Hej, mennyit pofozta az élet, míg hozzáedződött a harchoz. Szédülten, káprázva bukott vissza a porba, valahányszor ádáz, acsarkodó rohamot intézett ellene ökölbeszorított, fogcsikorgató törekvéssel, míg megtanulta, hogy cselezni is kell, fondorlatoskodni, kerülgetni, bujtatva küzdeni, de mindig újra, de mindig kitartóan. Ez nem volt könnyű. Ez irtózatosan nehéz, fárasztó, kegyetlen dolog volt, ezért verejtékezni kellett, elsöpörően rohanni és óvatosan kúszni, ütni és simogatni és áldozni könyörtelenül, céltudatosan, önmegtágadással . . . Lehurrogni a szívet, mikor lázadozik, az ész okos szidásával : Hohó, nem szabad, a tavaszi tüzek, a csókok, az asszony, a család csak az ellenség cselvetései, fuss el mellettük, gyorsan és hidegen, az élet mesterkedik édes gáncaival, hogy elbuktasson és letiporjon ; az élet, akinek hadat üzentél, az öntelt, nagy ellenfél . . .

Ohó, hát nem. Meg sem látta, fel sem vette a csábitásokat, a csapdákat, nem kóstolt az élet méreggel kevert illatos boraiba, csak verekedett tovább, törtetett szakadatlanul, visszarettenés nélkül, a győzelemért. A dicsőséget nem adják ingyen. Aki harcol, csak a harcra gondoljon és arra, hogy neki kell győznie. Kell! . . .

Megtörtént. Keresztülvitte. Győzött.

Mélyet lélegzett. A gondolatai megszínesedtek s kis, könnyű remegés szaladt át a szíven.

Most . . . most már lehet. Felszabadíthatja a bebörtönzött vágyakat, a tartalékolt fiatalos érzéseket, kielégítheti fel-feltörő, mohó szomjúságát ; valami könnyelmű, magafeledkező, pezsgőízű mámorral, szépséggel, kalanddal. Most már szabad. Meg lehet ülni a győzelmi tort. Kiérdemelte, megszolgált, a Nagyúr már megengedhet magának ilyesmit.

Kinyújtózott a zsibbadtságból. Szerette volna gondolatai szivárványos, iramló lendületét belevinni a tagjaiba is, belekiabálni a szerveibe, végiglengetni az idegszálain, mint egy lelkesítő zászlót megviharoztatni az örömét nehezen felengedő merevségén és friss, ruganyos

mozgásra serkenteni. Némi lehangoltsággal állapította meg, hogy a dolog nem megy egyszerre. Valahogy az előbb, mielőtt végigsuhant a multján, több volt benne a készség. Most nem sikerül úgy. Elfáradt.

Új szivarért nyúlt, de aztán visszatette a tárcáját. Nem, sok volna, a gyomra máris békétlenkedik s az asztma-hajlamra is tekintettel kell lenni. Felállt és sántikálva lépkedett; a lába elzsibbadt s mintha a reuma is hasogatná a bokáját. Rossz idő lesz? Ez az átkozott boka mindig előre jelez. Sziszegve topogott a vastag szőnyegen.

A titkár kopogott s halkan besurrant az ajtón. Egy úr van künn, állítólag régi ismerős. Valami kérvény-ügyben keresi a Nagyurat. Fogadja-e őt s egyáltalán fogad-e valakit, míg a hivatalos napokat megállapítják?

Idegesen intett. Nem, ma még nem. Máskor. Majd megbeszélük. Ki az különben?

A titkár átnyujtotta a névjegyet. A Nagyúr rápillantott, hirtelen elkapta a kezéből, feltette a csiptetőjét és hangosan megegyeszer elolvasta a nevet. Kellemes, meleg borzongás futott végig rajta.

Nem, nincs tévedés . . . Hevesen kiáltotta :

— Bocsássa be ! Fogadom !

És érezte, hogy a hangjában szinte rikolt a kaján, palástolhatatlan öröm.

Éppen ő . . . Éppen ez az ember jön hozzá elsőnek, kérvényezőnek, kitűnő . . . A hajdani kartárs, akivel annak idején együtt kapaszkodott a hivatali létra alsó fokain, míg aztán ő egyszerre felszökkent s a másik elmaradt mögötte valahol, — lenn a mélyben, a porban, a kisemberek tömegében. A flegmájáról híres kolléga, a fatalista, a mindenbe belenyugvó nagy, lomhaéletű ember, akinek minden jó volt, úgy, ahogy volt, hiszen «majd csak lesz valahogy», «minek törjem magam»; a gúnyolódó barát, aki fejcsóválva kísértette az ő lihegő könyöklését, aktabujását és «főnöklegyezetését», a vizenyős életbölcességű, kiskaliberű tucateMBER, akinek minden kívánsága és beteljesülése megoszlott a délelőtti korsó sör és a vasárnapi kaszinózás ócska, polgári élvezete között és a városi főjegyző leánya körüli legyeskedésben, míg ő aszkétamódra magábazárkózva koplalt, fukarkodott, fáradt, most mint kérvényező kopogtat nála, a lenézett «strébernél», hüledező, alázatba olvadt csodálkozással, hogy hát mégis, íme, mire vitte ! . . . Hohó, ez jólesik, ez az elégtétel, ez kedves meglepetés a meghódolt élettől, valóságos ajándék. . . Jöjjön csak, lássuk, milyen képet vág ? . . .

Felvillanyozva, fürgén fordult a belépő felé s míg kezét fogott vele, fürkészőn, várakozón végigvizsgálta. Alig változott, szinte hihetetlen, — gondolta lehülve. Kitűnő színben van; a haja alig ezüstporos; s még szélesebb lett, terebélyesebb; pocakot eresztett. Bámulatos, mennyire nem látni rajta a kort; pedig két évvel idősebb nála. Nem lehet rossz dolga, persze, sohse tagadta meg magától a jót . . . A sör hízlal . . . Ugyan mit akar?

— Foglalj helyet, kérlek — mondotta kimért udvariassággal. — Hogy vagy?

No lám, a természete se változott semmit. Éppen olyan flegma, mint volt. Nyugodtan beszél, szinte derülten, otthonosan. Nem zavart, egyáltalán nem feszélyezi magát, nem keresi a hangot, — mintha csak tegnap váltak volna el az áporodottszagú iktatóban, a hivatalos óra után . . . És hát egy szóval sem gratulál, egészen megfélekedzik még az udvariassági kérdésekről is. Csak magáról cseveg, hogy jól van, elég szépen halad, — szegény, az a csigamászás is haladás, amit tett?! — nagy családja van, öt gyerek, sok az öröm velük, egy leány már menyasszony. Hm, szép . . . — Családapának születétel, pohos söröskrigli, — gondolja fanyar gúnnyal. No végre. Most jön a kérdés. Halljuk.

Ahá, nem is olyan kicsiség a dolog. Hogy a leendő vejének állást . . . Ohó . . . Persze, ő megcsinálhatná, tőle függ, de . . . nem, barátocskám, nem addig van az. Mégis talán illenék tiszteletteljesebb magatartást tanusítani, kérni egy kicsit, nemcsak előadni, egyszerűen, mintha természetes volna, hogy megteszi . . . Úgy ül itt, keresztbevetett lábakkal, húsos ujjáival gallérszorította nyakát fogdosva, mintha . . . mintha még most is iktatóasztali szomszédok volnának! Csak azt hangsúlyozza, hogy a kérvényt már rég beadta, az elődje, a nyugalmazott Nagyúr meg is ígérte a jóindulatot. Ezzel akar hatni rá?

Hehe . . . Hát a gúnyolódások, kedvesem? Azt hirtelen elfelejtsük, mi? No, nem. Itt az idő, kiélvezni a helyzetet, visszaadni a kölcsönt, észhez téríteni ezt az urat.

Hátradőlt, felrántotta a szemöldökét s csiptetőjét az asztalra koppintotta :

— Sajnálom, nem lehet — mondotta kurtán.

S várta a hatást. Hiszen lehet, hogy enged majd, de nézzük csak, mit szól hozzá? Kéjesen élvezte a másik meghökkenet tekintetét. No most . . . még egy kicsit . . .

— Nem tehetek semmit. Sajnálom.

A látogató nehézkesen felállt. Az orrcimpái megremegtek, mintha valami nagyon éleset, nagyon keserveset, nagyon csúnyát akart volna mondani. Állt, várt, aztán láthatólag legyűrte a felháborodását. Egészen közellépett a Nagyúrhoz és nyomatékosan, súlyosan, nyugodtan az arcába mondta :

— Jól van. Beléd látok. Szívtelen, önző és felfuvalkodott fráter vagy. A diadalodat akarod fitogtatni? Azt hiszed, hogy irigyellek?, Szegény. Nézd meg magad. Öreg vagy. Beteg vagy. Fáradt vagy. És egyedül vagy, ezt is tudom. Rajtam akarsz ezért bosszút állni? Szegény. Sajnálak. Isten veled!

Biccentett, büszkén felkapta a fejét és lassú, kemény léptekkel kiment.

A Nagyúr elsápadt, kinyitotta a száját, mondani, kiáltani akart valamit, felháborodva, gorbombán, de aztán fájdalmasan kapott a tor-

kához. Mintha a szavak görcsösen megragadtak volna a nyeldekklőjében, görcsös és szívós tapadással, úgyhogy fulladozni kezdett. Egy ideig gyors, tatógó lihegéssel kapdosta a levegőt, aztán remegő ujjakkal kotorta elő a zsebkendőjét, hogy letörülje kiverejtékezett homlokát. Ó, a gazember... Az esetlen, szemtelen paraszt... Megfenyítetteti, áthelyezteteti, kidobja az állásából... A komisz! Hogy felizgatta!... Pedig mennyire árt neki az izgalom...

Pihegve, nyögdecselve feltápáskodott. A mosdóhoz ment, hogy megnedvesítse a halántékát, az jót szokott tenni ilyen felindulás után. Megcsavarta a csapot s míg a vizet csurgatta alá, önkénytelenül a tükörbe nézett.

Visszahőkölt, mintha most látta volna magát először hosszú évek után. A ragyogó, metszett üveg öreg, aszott, megviselt arcot mutatott; hibátlanul, élesen verte vissza ritkuló, ősz haját, fonnyadt, sárgás bőrét, süppedt-partu szemeit és sötét, mély redőkbe fittyedt száját. A szikkadt bőr hajszálráncai fájdalmasan vonaglottak, a barázdák fekete árkaiban tehetetlen keserűség bujkált. És ezen a vén, rút és megviselt arcon kiabáló őszinteséggel, elevenen élt, vergődött az előbb ráítélkezett igazság, a rejtve-rejtegetett, lelke legmélyére félénken elzárt, elhallgattatott titok, amely annyiszor kísértett a gondolataiban, de melyet erőszakosan mindig sikerült elfojtania. Hogy öreg. Beteg. Fáradt. És egyedül van...

A Nagyúr rokkantan támolygott vissza székéhez. Fénytelen szemmel meredt az íróasztal síma lapjára s úgy érezte magát, mint a hegyászó, akit csábosan megejt a büszke, fenséges magasságban ragyogó csúcsok varázsa. Vaksin halad át a zöldelő és virágos völgyek hívogató ölén s ziháló erőfeszítéssel csak mászik, csak kapaszkodik a csúcs felé, a csúcsra s mire felérkezik, erőtlenül rogy a kopár sziklákra, ahol semmi sincs, csak egyedüliség, fagy és hó. S míg mellében, a koszorúér tájékán, alattomos fájás kaparászott, szégyenkező és mélabús önszánással állapította meg, hogy mégis csak ő lett a vesztes.

Gallay-Gaibel Sándor.

UTAK.

*Van út, mely száguldva rohan,
Éleled rajta vad roham.
Perced bőszerű erdei patak,
A szíved stopperóra csak.*

*Van út, mely békén kanyarog,
Nem járhatsz rajta, csak gyalog.
Szíved hárfaként pengeted
És zümmögve melengeted.*

*Van út, mely rajtad át vezet,
Te nem vagy más, csak kövezet.
Mindenik láb lelkedre lép,
S csak azt érzed, hogy már elég.*

Falu Tamás.

EMLÉKEZÉS A GORLICEI ÁTTÖRÉS NAPJAI RÓL.

Az 1914-RŐL 15-re forduló szigorú télen át tavaszig a m. kir. 20. honvédhadosztály a kárpáti hegyek erdőségeiben küzd a roppant túlerejű «orosz henger»-rel.

1915 tavaszán az itt szembenálló hadseregek mintha nagyot és hosszat szusszantottak volna. A kegyetlen, csontig fagyasztó, kemény tél viszontagságaitól és az öldöklő harcok vérgőzétől és idegőrlésétől kimerülten néma daccal, lecsillapult pihengetésben tanyázunk a tűzvonalakban.

A mi lövészárkunk a vidrányi hágótól délnyugatra egy hatalmas völgyteknő déli szegélyén húzódik; északi felén kétezer lépésnyire az oroszoké.

A hó a hegyek hátáról még a lombos őserdők árnyékának oltalma alatt is teljesen eltűnedezett. Zöldülni kezd a rengeteg. A völgykatlan mezejére fénykarjával rátenyerel a nap.

A két rajvonal között, az orosz lövészárkok szomszédságában egy elátkozott zempléni falucska hever. Az egész helység néhány zsufffedelű ház. Kéményeik nem füstölögnek. Lakóik, ki tudja, merre menekültek? Még a madár se jár most ezen a tájon. Üres pajták, félig tárva hagyott pitarajtók.

Az oroszok le-lesettenkednek a lakatlan faluba. A kósza széllel együtt be-beosonnak a gazdátlan házak nyitott ajtain. Élvezettel bitangolnak a kamrában összekuporgatott krumpli közt. Egy-egy félzsákkal vállukra vetnek és lopakodnak vissza lövészárkaikba. Ünnepi csemege a burgonya nekik, akik olyan fekete komiszkenyeret kapnak, mint a föld.

A gyalogsági fegyver lőtávolán kívül mesterkednek. Ezek miatt a kis csínyek miatt nem érdemes a költséges ágyúgolyót pocskolni rájuk. Ilyen és ehhez hasonló esetek kölcsönös engedékenységet szülnek a két rajvonal között. A mi bakáink is a lövészárkok tetején napoznak. Mintha nem is akarnák észrevenni egymást az ellenfelek.

Úgy tetszik, hogy itt most pillanatnyi béke terjeng. Meg nem kötött, ki nem hirdetett, de dédelgetett és őrzött békehangulat. A völgyteknő zöld mezősége úgy áll most az ellenfelek között, mint egy béke-tárgyalás zöld asztala...

Vajjon ez a barátságos nagy szélesend mekkora vihart fog kavarni?

Vajjon a ma felcipelt krumplit meg tudja-e még ott enni az a muszka, amelyiknek a hátát nyomta?

Mert a barátságosnak tűnő hangulat ellenére is a nagy háború delelőjén állunk!

...Ebben a nagy pipázgatásban, nagy tavaszvárásban, mint derült égből a villám, oly hirtelen és váratlanul csap le közénk alkonatkor a parancs:

— Üteg! Azonnal felkapcsolni! Indulás előre!

Bizsergetően hangzó vezényszó. Végre ismét előrenyomulhatunk. Megtisztíthatjuk ezeréves hazánkat az ellenségtől.

1915 május 4-ikét írunk.

A természet az őserdőkben is immár életre kel téli dermedéséből. Mi is, honvédek.

A felengedett időben még a hegytetőn is bakancsmarasztaló sár cuppog a lépteink nyomán.

S végig, a Kárpátok hegyláncán megmozdulnak a hadseregkolosszusok. Százvezrek és százvezrek! Felverik a vaderdők öreg-avarjára ülepedett csöndet. Zizzen az avar, pattognak a vezényszavak, csörögnek a fegyverek, dübörögnek az ágyúk.

Ütegünkkel a völgy alján tekergő országúton nagyot kellene hátrafelé kanyarodnunk, hogy a menetirányunktól jobboldalt húzódó Olykapatak völgyének műútjára juthassunk ki, ahol az ágyúkkal rendes útra vergődnénk.

De rettenetes nagy a kerülő arra hátrafelé!

Ezért a mi ütegnek a kapott parancs ellenére is a rövidebb utat választja, ha verejtékesen nehezebb is ez a kísérlet. Talán hamarabb lesz erre! Üldözéskor pedig az időnyerés fél győzelem.

Irdatlan rengeteg közepén, fenn a hegygerincen kusza összevisszaságban felnőtt fatörzsek és csonkult fatönkök között kell utat vágnia az ütegnek. Fél századnyi utász is segítségünkre törekszik. Csodába illő és boszorkányos művelet ez az erőfeszítés, de gördülnek az ágyúk előre, mert háborúban katonáéknál nem szabad ismerni a lehetetlent!

A vontatókötelek és fékezőláncok mind beakasztva. A hajtótüzérek az alacsony fagallyak miatt nyeregbe sem szállhatnak; szemüket csapná ki, sapkájukat verné le a gally. Kantárszáron vezetik a fogatos lovakat. Az ágyúkezelő legénység is talpon; segít húzni-vonni, tolni. A tisztek is gyalog s könyékig munkában.

Átgördülünk az elhagyott saját lövészárkunk fölött. Átlendülünk a kiürített orosz lövészárkon: az üregeiben visszamaradt tölténytárak, kulacsok és egyéb apró holmik sejtetik, hogy sietve-kapkodva somfordáltak el lakói...

Imitt-amott egy-egy útbanálló fatörzset is ki kell ácsolnunk fejszékkel, csákányokkal, hogy az ágyúk tengelyvége az akadályozó fák között átcusszanhassék, aztán igyekezve menetelhessünk tovább a ránk esteledett erdei vak sötétségben.

Fellobbannak a fáklyáink. Kísérteties fény ez a terebélyek lombátorának éjtszakai komorsága alatt. A csapott zajtól félelmetesen felzúg

a rengeteg mélye. Szinte visszhangzik a sok parancsszó, az ágyúk tompa zakatolása, a szerszámok zöreje, a lovak prüszkölése. És a százféle hangzavar egymásba akasztkodik. S az éjjeli lármára rá-rácsillannak az imbolygó fáklyafények.

Ahol túlsűrű az erdő és utászaink segítségével utat kell vágni, ott kurta kényszerpihenőt tartunk. Ilyenkor abrakoltatás és a mozgókonyháról forró feketekávé. Mert ha lehet, fűteni kell a mozdonyt.

Egész éjjel szüntelenül tart ez az irgalmatlan akadályverseny, ez a törtető menetelés. Bebizonyosodik, hogy az akaraterős ember többet kibír, mint az állat. Mindnyájan megviseltek, csapzottak és fülig sárosak vagyunk. Pocsolyafreccsek az öltönyökön és az arcokon. Pettyentett sárcsillag a parolikon . . .

Pitymallatkor, mikorára a fáklyák csonkig égtek, a heglánc olykavölgyi oldalán, Jobbos és Repejő falvak felett, egy erős lejtőjű fairtásos terepszakaszon megkezdjük ágyúinkkal a leereszkedést. Az él-lovak kiséfáját kiakasztjuk. A féktalpakat a kerekekre szereljük. És az egész éjjelt küzdelmes fáradtsággal átvirrasztott legénység és tiszték megfeszített inakkal példásan vállvetve küzködnek, ügyelnek, hogy a súlyos ágyúk rá ne szaladjanak a lovakra, le ne zuhanjanak a mélységbe . . .

Kínosan hosszú percek. Örökkévalóságnak tűnő, kimerítő negyed-órák. Itt most dől el ütegünk merész vállalkozásának sorsa. A kapott felsőbb parancstól eltérő, öntevékeny vállalkozás kudarcot és ezzel büntetést hoz-e vagy sikert?

Emberfeletti ez a végső nekirugaszkodás!

Közben az Olyka-völgy műútján menetelő hadoszlopok csöndesen morajló zaja már felszűrődik hozzánk a hegyoldalra.

Lassan derengeni kezd és a finom fátyolban terjengő ködön át homályosan látjuk is a sűrű sorokban siető gyalogságot gépfegyveres és málhás állataikkal.

Nem csoda, hogy küzködésünk lármájára ők is felfigyelnek. Észrevesznek a ködfátyolon át és bámulják hihetetlen műveletünket.

Milyen megkönnyítő érzés, milyen összeroskasztó öröm, hogy hajnalra baj nélkül sikerül leereszkednünk a meredek hegyoldalra. Felhajtunk a műútra, a gyalogszázadok mellé. Az elejét be sem látható, meg-megtorlódó menetoszlopban törtetünk tovább pihenés nélkül.

Csakhamar megneszeljük a hírt: Csapataink Gorlicénél áttörték az oroszok frontját! . . . A lelkesedés moraja szinte fellegekig zengő! . . . Megértjük, hogy itt gyors oldalnyomást kell adnunk, hogy újabb front-áttöréssel felgöngyölíthessük a muszka arcvonalat!

Szédül a fejünk az örömhírtől! Kimerülten is fürgeségre kerekedik kedvünk. Nosza neki a hajszának! Ügetésben el is érvük a gyalogsági menetoszlop élét az országhatáron.

Értjük már, miért az erdős hegygerincen kellett nekünk átvágni. Eliszkolt a muszka front előlünk. Hadseregátcsoportosítást rendez. Jól

tudjuk itt, hogy ez mit jelent . . . Utól kell őket érnünk. Nyakukba kell hágnunk. Nem szabad időt hagynunk rá, hogy rendben vonulhassanak vissza. Minél hamarabb a sarkukba tudunk érni, minél előbb ütközetre kényszeríthetjük a menekülő, megbomlott arcvonallukat, annál megdönthetlenebbül bekoronázhatjuk a győzedelmet. Mert itt Dukla és Lupkov környékén a már behorpasztott orosz front áttörésével a Gorlicétől hanyatt-homlok menekülő muszka hadsereget bekeríthetjük s megsemmisítő diadalt csikarhatunk ki . . .

A legnagyobb erőfeszítés sem esik most nehezünkre.

Bukovszkó községtől délre emelkedő hegytetőn reggel nyolc órára ütegünkkel lemozdonyozunk

Ekkorra a köd úgy megsűrűsödött, hogy annyira sem lehet ellátni, amilyen távolságra egy ernyedt népfelkelő sercinteni tud. Hát hogy lehetne ellátni az ágyúk lőtávolaig?

De köd ide és köd oda, itt az ütegünknek állásba kell már menni, mert gyalogsági előőrseink a községen innen utólérték a menekülők hátvédeit. Rájuk kell vetni magunkat! Ki kell őket dobni rögtönzött védőállásaikból!

Ütegünk első tisztje, a komoly tudású magyar fiú létére is arméerangelső képzettségű és példás bajtárs — a későbbi harcok folyamán hősi halált halt Steinitzer Ferenc főhadnagy — rendelkezik . . .

Éppen tüzelésbe kezdenék, amikor a mellettünk vezető úton, az erdő szélén egy négyesfogat bukkan ki és áll meg. Négy parádés lipiciai sallangosan. A hadtestparancsnokunk pattan le a kocsiból. Ebben a pillanatban orosz tarack gránátja csap le, robban és dördülve rázza meg a levegőt is, a hegyhátat is alig húszlépcsnyire a fogattól. A paripák felhorkanva két lábra ágaskodnak — és a hadtestparancsnok, József kir. herceg, kíséret nélkül, tempósan lépked ütegállásunk felé.

Főhadnagyunk jelentkezésére kézfogás, közben kérdezi:

— Hogy? ez tábori üteg? Nem a lovastüzekek ütege?

— Fenség, még nincs itt más üteg, csak a mienk.

— Úgy, hát megelőzték a lovasüteget?

— Mert mi nem a parancs szerint előírt országúton kerültünk, hanem az erdős hegyháton vágunk át. Számítjuk, hogy így félnapot nyertünk.

— Remek eredmény! Az egész üteg felterjesztendő kitüntetésre!

— Parancsára, Fenség!

— De ebben a vak ködben hová és hogy tudnak most tüzelni?

— A gyalogsági előőrsök hátraadott jelentései nyomán és a térkép és delejtű segítségével. A tüzelést Bukovszkó község főútjára, piacterére és tornyára kell irányítanunk. Tornyára azért, mert az orosz tüzérségi megfigyelőknek a torony állandó harci szállása.

— Honnan fogják tudni, hogy a lövések helyesen fekszenek?

— Csak pontos háromszögszámítás és pontos irányítás kell. Rövi-

desen fel fog szállani vagy le fog ülni a köd s akkorára már nem szabad, hogy álljon a torony.

— No, erre kíváncsi vagyok — mondta a fenség. És ott maradt az ütegállásban.

Pattognak a parancsok. Az elcsigázott honvédtüzérek lendülettel fogadják a friss vezényszavakat. Mindnyájan étlen-szomjan, a belső idegfeszültség fellobbanó lázával dolgoznak. Süvítenek a srapnellek, zúgnak a gránátok, úgy rémlik, mintha vaktában röpöntek volna, pedig a térkép, delejtű és háromszögmérő tudománya akkurátos szolgálatot tett.

Fülünk körül eltévedt, csellengelő orosz puszkagolyók szipognak . . .

A lövegvezető altiszt rá is szólott a lőszerpótlásban szorgoskodó egyik hajtótüzérre :

— Ne kapkodd a fejed ! Még beleütöd egy muszka golyóba !

Ment is minden, mint a karikacsapás.

A mellettünk húzódó úttesten közben folyton-folyvást menetoszlopban úgy özönlött előre a gyalogságunk, mint egy élő folyam. S a hegyhátról a bukovszkói lapályra lehömpölyögve ez az élő honvéduhatag tüstént beavatkozott a harcba. Nőttön-nőtt is a fegyverropogás, a géppuskakattogás. Mind szaporábban vakkantak a kézigránátok és mindezt szinte átharsogta a csatakiáltások összevegyült iszonyatos zaja, amelybe fergeteges bősültséggel bömböltek bele az ágyúk. Határtalanul zúgott-zengett, szikrázott és lobogott az ütközet.

S amikor a nap felszippantotta a ködöt, még magunk is alig akartunk hinni a szemünknek, hogy a tőlünk ötkilométernyire kushadó Bukovszkó község ott lent a völgy mélyén már ledőlt toronnyal gubbaszt.

Fürkésző tüzérségi távcsöveinkkel jól látni, hogy a maradék oroszok is iszkolnak a község tulsó végén elefe.

Távcsövén a fenség is nézi. Hirtelen felénk fordul :

— Pompás teljesítmény ! Az üteg gyorsasága fontos segítségére volt gyalogságunknak. Büszke vagyok mindnyájukra !

Visszaült a négyesfogatra . . .

Felkapcsolunk mi is. Indulnánk előre. Ekkor ér utól bennünket a lovastüzérüteg. Pihentebbek, mint mi, ezért a menetoszlopban magunk elé engedjük őket, sőt a kisvártatva egymásutánban beérkező ezredünkbeli többi üteget is.

Közben hordágyakon hozzák a sebesültjeinket a kötözőhelyre. Amelyik bajtársnak a félkarja felkötve, a másikkal búcsút integet az előretörtetőknek.

Aztán hajrá ! megint a galíciai dombok és lankák közé jutunk, mindközelebb a gácsországi mezőséghez, mindközelebb a nemrég elesett Przemysl várunkhoz.

Az akácfáknak itt már híre sincs. A földeken jobbról-balról tátongó gránáttölcsérek. Elhajigált hadiszerszámok. Anyaföldet csókoló orosz hősi halottak . . .

Ebben az észmarcangoló tusában nem lehet törödnünk vérrel, fáradtsággal, éhséggel, tisztálkodással; mindnyájan, mint egy ember, felkavargó tömeghisztériában száguldunk az ágyúgolyóktól felszakgatott utakon a menekülő, szétszórt ellenség sarkába. És úgy hajszoljuk őket, úgy legázoljuk az előttünk meglazult hadseregarcvonalukat, hogy itt már betömhethetlen léket kap a frontjuk.

Mintha éreznők, hogy ezzel a hatalmas átütő erejű nekilendüléssel, ezzel a Gorlicére ráduplicáló, történelmileg lupkovi áttöréssel a gorlicei áttörés diadalát megtetézzük és beteljesítjük az «orosz henger» összeroppanását. S az orosz katonaság és orosz nép harci kedvének lobogásából hamu lesz és pernye! . . .

Hogy mekkora e győzelem mértéke? Minden szónál világosabban beszél a százezernyi muszka fogoly, s töméntelen fegyver, ágyú- és hadiszerzsákmány.

Az orosz front ilyen összemorzsolásával itt az ő nemzeti sorsuk messzi kihatólag megpecsételtetett. A cári Oroszország pillére kidőlt . . .

Fejünk felett ragyog a nap és sugaraiból fénykoszorút fűz harcossaink homlokára.

Házi tűzheyeinket, asszonyainkat, gyermekeinket, szóval a hazánkat megvédeni: nap mint nap nyomulunk előbbre a szaladó oroszok kezétől lángban álló és üszökké égett falvakon keresztül.

Mindenfelé a muszkák kegyetlen pusztításainak orgiája kormozza be a győzedelmünk dicsfényét! . . .

. . . Így loholt előre a magyar 1915 májusában a galíciai mezőkön, a muszka seregroncok nyomában, vérző szívvel.

Ők törtek be reánk. Mi csak védekeztünk. Ki kellett vernünk az ellenséget.

És a kölcsönkenyér is visszajárt.

Az 1849-ben a Világosig besétált muszkák unokáit a Kossuth katonáinak unokái páholták itt el!

Remetei Fülepp Dezső.

CSONKÁN MARAD.

*Csak tompa, szaggatott dörej,
amit a Város fellövel.
Gép, állat, ember zúgó kórusa:
kenyérért, kéjért birkózó tusa.*

*Mindenki néző s részes egyaránt
a füstös, gőzös forgó színpadon.
Aki a hajsza vaktában leránt,
nem áll melléje mentő irlalom.*

*Tiporva ott marad a kőarénán.
A cézárélet harsog: csak tovább!
Dermedve nézem, félreállva némán,
hogy magasítja föl a Golgotát.*

*De könnyből, vérből, hörgő jajból
tengerözönt hiába sajtol!
Csonkán marad, sohsem lesz kész vele,
ormára nem kerül a béke szent jele.*

Réz Gyula.

VERSEK.

ÖRÖK SZERELEM.

Örökké él a szerelem,
léteben nincs határ,
homály és árnyék rajta minden
fájdalom és halál.

Mint amikor felhő borong
aranyhajad felett,
lábad alatt árnyék hanyatlík
s jár mindenütt veled.

Homálytól, éjtől, borútól
ne féljünk, kedvesem,
a haláltól, attól se féljünk,
kivált így, kettesen.

Árnyékunk is, ha összeérünk,
azonnal összeér.
Amíg mi élünk, még az árnyék,
még a halál is él...

Örökké él a szerelem,
léteben nincs határ,
homály és árnyék rajta minden
fájdalom és halál.

SZÉP ÉS JÓ.

Jó a szép, ha rossz is,
győz a rút felett,
de a jó, ha rút is,
szebbnél szebb lehet.

Hát még aki szép is,
jó is: angyali, —
nem lehet azt szóval
ki sem mondani...

Szép a felkelő nap,
szép a deledő,
szép a szivárványos
tájon lemenő.

Két szemed a legszebb,
ha rámmosolyog,
de tükrén futó könny
játýola ragyog.

Úgy csókolom akkor
két szép szemedet,
mint kelő nap két szép
rózsafelleget.

Úgy csókolom könnyes
szempilláidat,
mint esőfelhőket
hajtó nyári nap.

Olyan szép vagy akkor,
olyan isteni,
meg kell egy szép dalban
örökíteni...

NEM.

Horgásztam a nyáron eleget,
fogtam elég apró keszeget.
Fogtam olykor-olykor nagyot is, —
elragadta egy a horgot is.

Fájlalom keserves sorsomat,
jó horogvesszőmet, horgomat,
de jobban fáj, ha elgondolom,
hogy miattam szenvedsz, angyalom.

Eltörött a vessző, — a fonál
elszakadt, — el, elmúlt ez a nyár,
mint egy tündérálmom, — jön az ősz, —
elmégy, talán vissza sose jössz . . .

Mert viszed a horgot, — viheted,
de szomorú lesz az életed,
szíved mindig fáj és fájni fog,
sérti-vérzi folyton a horog . . .

Aranyhalam, aranymadaram,
szép aranypillangóm odavan,
úszik, repül, tőlem menekül
s nem tudok én élni egyedül.

Ó, ne hulljon egy csepp vér, se könny,
nekem a te kínod nem öröm,
nekem a te kínod kinhalál, —
kín a kínra könnyen rátalál.

Nem tudok én élni, halni sem,
nálad nélkül én szép kedvesem,
aranyhal, pillangó, lantszavu
aranymadár, tündér, naphajú . . .

Elmegyek utánad, távozok,
talán aranyhallá változok,
madárrá, lepkévé, elmegyek,
felkereslek bárhol tégedet.

Megtalállak bárhol, bármikor,
tán a világ végén valahol,
vagy a másvilágon: nem tudom, —
de ezt a jusst nem, nem, nem hagyom! . . .

SZERETETLEN.

Megjöttek a hideg szelek,
hullnak már a falevelek.
Ami nem hull, az is sárga,
az is lehull nemsokára.

Hullnék, mint a falevelek,
mennék én is, de nem lehet.
Mint fa árván, leveletlen,
itt maradok szeretetlen.

Az is olyan, éppen olyan,
mint hajszálad, a szép arany,
az is lehull, te is elmégy, —
bár csak én is veled mennék!

Arany lombja örök nyárnak,
télen-nyáron téged várlak,
kék tavasszal, sárga ősszel,
kérdzem, hogy mért nem jössz el.

Arany levél, arany hajszál,
hova estél? hova szálltál?
Való volt-e, vagy csak álom,
hogy lehattél volna párom? . . .

KISMADÁR.

Látod azt a kismadarat? — Nem kérlek én, hogy itt maradj,
Az nem megy el, az itt marad. hisz a tavasz, — az is te vagy!

Az a madár, az vagyok én, Vérző szívvel elbocsátlak,
te vagy a nyár, a dal, a fény. amíg élek, visszavárlak.

Aranyhajú szép kedvesem,
vezéreljen a jó Isten! . . .

MI.

Én nem vagyok. Nem vagyok egy, Hess, kísértet, láz, lélek, szellem!
nem vagyok én. Senki talán, Hiszen csak emberek vagyunk,
talán mindenki. — Te se vagy, múlik az élet mint az árnyék,
te szép aranyhajú leány. megöregszünk és meghalunk.

Te sem vagy te, te sem vagy egy, — Ne félj tőlem, ne félj magadtól,
senki, minden nő, váz, alak, gyere ölelj, csókolj, szeress!
kép, szobor, dal: én szültelek. Férfi és nő egymásban mindig
Tündér vagy: én álmodtalak . . . istent és istennőt keres.

Félsz úgy-e tőlem, félsz magadtól? Ha megtalálta istenét,
Nyomaszt a nagyság, gyenge nő, — istennőjét, ugyan mit ér,
bokádig ér az óceán, ha nem forr össze ajk az ajkkal,
fejed a sarkcsillagra nő. szív a szívvel, vérrel a vér? . . .

Rajtad múlik: senki, mindenki,
vagy te magad, valaki légy.
Én imádlak, szeretlek, szánlak.
Egy embertől több kell-e még?

Erdélyi József.

ETEL LÁZADÁSA.

ETELNEK hívták s egy házban laktunk Budán, valahol egyik csendes utca proletárasszonyoktól s gyermekektől zajos épületében. Egyszerű nő volt s jóideig alig vettem tudomást róla, noha szemem és érdeklődésem kizárólag egyszerű nők iránt fogékony, hisz magam is nő vagyok és a legegyszerűbb, aki e világon csak lehetséges . . . De nem törődtem Etellel, mert nem akadt vele közvetlen dolgom s elvégre van az embernek a saját életében is elég elbáméskodni valója. Ha mások arcába pillantok, örömem csak akkor telik bennük, ha saját képemet fedezhetem fel rajtuk : titkos hasonmását annak az ezerszer megtagadott és megunt, de halálig gyötrődve szeretett valakinek, aki én vagyok . . . Etelben pedig igazán semmi se volt, ami önmagamra emlékeztetett volna ; így hát jöttünk-mentünk egymás mellett, ő köszönt s én visszaköszöntem neki s aztán elmúlt mellőlem, hogy legközelebb megint felbukkanjon valamelyik utam valamelyik csücskében, szerényen és szorgosan . . .

Vicéné volt.

Meg kell azonban mindjárt állapítanom, hogy a hagyományos vicetipushoz képest elég fiatal, s ha kimosakodott, még csinosnak is mondhatta az ember. Ám ez az alkalom ritkán fordult elő. Etel hajnalban kelt és szaladt rögtön a dolga után, így hát nem ért rá sokat törödni a teste tisztaságával ; de lehet, hogyha ráért volna, akkor se vetett volna sok ügyet rá. Elvégre többféle az ember ; vannak szokásoktól nyugözött lelkek, s vannak mások, szabadok . . . Etel egyéniség volt s a szépséget, az élet asszonyi vonatkozásait más dolgokban kereste s valósította meg, mint . . . mint . . .

Én például mindennap fürdöm, de nem ondoláltatom a hajamat. Etel nem fürdött, de viszont . . . Ám vegyük a dolgot sorjára.

Nagyon népszerű személy volt, a házban mindenki sajnálta. Az embereknek általában annyi a bajuk s annyiszor kénytelenek rosszak és szívtelenek lenni, hogy úgy napjában legalább egyszer mindenki örömet áll meg egy percre s szomorodik el valami nagy szomorúság láttára, csakhogy érezze, hogy van szíve. Etel értelmes nő volt s hamar rájött, hogy a közbecsülésnél hasznosabb dolog a közszánalom. Jajgatott és panaszkodott hát bőven és kiadósan ; állandóan kisírt szemmel járt s egy napon még az urát is elkergette, mert az úgyse keresett semmit, csak ivott és veszekedett, viszont mégis csak férj volt s útjában állt a közérzékenyedésnek. Attól kezdve aztán, aki csak megkér-

dezte, mindenki lesujtó históriákat hallhatott a szegény asszony életéről, akit most már a férje is elhagyott s egyesegegyedül kénytelen megkeresni a maga s két kis gyermeke életére valót.

Adtak is neki, ami csak kellett. Akinek volt régi rossz ruhája, neki ajándékozta; akinél akadt egy kis felesleges étel: — Nézze, Etel, ez igazán szóra sem érdemes, ha magának nem kell, valamelyik gyereke majd csak megeszi, vigye hát el egészséggel — s akinek éppen semmi adakoznivalója se volt, az legalább megállt vele egy jó szóra.

Végül divatbajött, hogyha bárkinél akadt valami házimunka, amire segítség kellett, csak Etelt hívták. Így kerültem én is közelebbi vonatkozásáa vele.

Festettük a lakást s a súroláshoz kellett valaki. Az én szívem sincs kőből, az is megszólalt s részt kért az általános jóságból. Olyan járványféle volt ez, csak nagyon egészséges szervezetű lakók nem kapták meg; de hát ki dicsekedhetik manapság azzal, hogy tökéletesen ép és ellentálló?

És ekkor jött a meglepetés.

Etel megjelent a pontos időben, rongyos, kurta szoknyájában, feltürt ujjakkal, kezében a vizesvedret cipelve, amelyet nagy nyögéssel tett le a szoba közepére. Öklével végigsimította homlokát s angyali mosollyal szólt:

— Jaj, mindjárt leszakad a derekam ettől a csöbörtől, még ma nem is reggeliztem.

— Nem reggelizett? Hogy lehet az? — csodálkoztam s már alakult is bennem a fájó vélemény: szegénynek még egy pohár kávéra se telik! Tizenegy óra volt...

— Nem értem rá — felelte vígan — a fodrász volt nálam, a Németék fia ondulálta a hajamat.

— Ne mondja — mormogtam s fejére pillantottam. — Csakugyan?...

Olyan hullámos, fodros, divatos frizura gömbölyödött az Etel fejbúbján, hogy nem volnék nő, ha nem éreztem volna bizonyos megilletődést. Azonfelül a haja szőke volt s az bennünk, barnákban, mindig némi mélabút ébreszt...

— Szép — mondtam azután. — Ilyen ügyes a Németék fia?

— Nagyon — hagyta helyben. — És olcsó, hetven fillérért csinálja odahaza, nem is kell átmenni érte az üzletbe, Most ezután minden héten ki fogja ondulálni a hajamat, a Gárdosné nagysága is mondta, hogy így sokkal rendesebben nézek ki.

— Az igaz — erősítettem én is. S magamban, a szívemben is igazat adtam neki, hisz fiatal volt, jóarcú s az új frizura csakugyan festőien állt neki. Szegény, gondoltam magamban, ez is megunta már hogy olyan mosogatórongy-formán szaladgáljon a világban.

— Inkább egy héten egyszer nem ebédelek — magyarázta tovább — de ezt kispórolom magamnak...

Csendesen bölintottam s az ablakhoz léptem, hogy kinyissam.

Etelnek jól állt az új frizura, de testének olyan erős, kellemetlen szaga volt, hogy nem sokáig bírta ki az ember. Hagytam hát, hogy végezze dolgát s tapintatosan átmentem a másik szobába.

* * *

Etel frizurája megjelent házunk egén, azon a négyszögalakú, szürkés folton, amely ott gomolygott az udvarunk felett s néha esőt pötyögtetett reánk, néha egy kis világosságot szórt s ebből tudtuk, hogy az az ég. Etel frizurája tehát felbukkant rajta s mint holmi gyanus és fenyegető szimbolum már az első napon megzavarta a lakók nyugalalmát. Megdöbbenve bámulták, aztán rökönyödötten súgtak össze s azt hiszem, hogy azon a napon mindenki sokat tépelődött s keveset aludt.

Etel frizurája voltaképpen kicsi jószág volt, de nagy lett a hatásáltal, amit előidézett. Még nem is tudtam a dologról s már megéreztem, hogy valami baj van. A frizura mintha különvált volna Eteltől s nőtt, egyre nőtt s beárnyékolta házunk egét.

Mostanában jobban figyeltem rá s észrevettem, hogy lassankint megváltozott. Nem jött-ment olyan fürgén, nem énekelt s nem is siránkozott, mint azelőtt. Csendesesen, összeszorított szájjal tért ki az emberek elől s míg halkán köszönt, elfordította tekintetét. Az emberek pedig, helyesebben asszonyok, mert hiszen csupa asszonynépből állt az épület, a férfiak munkába jártak napközben — szintén némán mentek el mellette s rosszalón mérték végig vagy gúnyosan kapták el róla tekintetüket.

Hová lett a lány jószágoskodás, ami Etelt úgy melengette tenyerén, mint vén lány a kölcsönkért gyereket? Vészes előérzetek fellege torlódott; Etel frizurájába vihar akaszkodott s cibálta zajosan. Most egyszerre mindenki szidta s belekötöttek lépten-nyomon:

— Nem tud vigyázni azzal a klopfolással? — kiáltozott az egyik lakó. — Megtölti az ember lakását porral; azt hiszi, mindenki olyan piszkos, mint maga? Nem jó a közelébe kerülni, valósággal ragad, de a feje ki van fodorítva, mint valami madárijesztőnek! Nem szegényli szegény asszony létére ilyen pojácát csinálni magából?

— Jó lenne, ha arra ügyelne, hogy a lépcső tiszta legyen, persze, arra nem ér rá, hogy a dolgát elvégezze, mert onduláltatni kell, mi? Meg az udvarlóval édelegni! Nana, majd rossz vége lesz ennek; vigyázzon! — fenyegetőzött a másik.

— Felháborító — sipegte Gárdosné is, aki pedig nem szokott hátsóudvari ügyekbe avatkozni, — az ember igazán nem tudhatja, mire ébred egy napon... Hiszen mikor először csináltatta, jó-jó, gondoltam, nevetséges, de hát szegény, miért ne teljék neki is egyszer öröme? De aztán, kérem, nap-nap után, minden héten fodrász, manikür, úgy ki van göndörítve, hogy na... Én nekem sem telik minden héten frizíroztatni magamat, ki engedheti azt meg magának manapság? Eddig övele mosattam állandóan, mert sajnáltam, hogy olyan nyomorult, pedig bizony nem mondhatnám, hogy valami szépen mos, de hát az ember

segít, ahogy tud, ha az illető megérdemli; de így? . . . El fogom venni tőle a mosást, kérem . . .

Én egyelőre nem tudtam, hogy milyen álláspontot foglaljak el. Csak figyeltem a fejleményeket s láttam, hogy Etellel valami sajtóságos dolog történt.

Mintha lágyan göndörödő frizurája bennebb, az agyába is új szellemet kacskaringózott volna. A sütővas, mely fűrtjeit regulázta, alázatos egyéniségére is szokatlan hullámokat vetett; panaszos gyámoltalanságát valósággal elsöpörte valami újonnan támadt forradalmi láz. A jó Isten tudja, mi lelte, azelőtt semmi baja sem volt s most egyszerre megvadult; a frizura, mint valami rögeszme, ette bele magát s látni lehetett, hogy kész érte harcbaszállni a mindenséggel . . . Nyilvánvaló volt, hogy rossz vége lesz, csakugyan.

Kíváncsian lestem. Mindennap azt vártam, hogy észretér s hátranyalt hajjal, bánattól rogyadozó térddel kéredzkedik vissza a ház kegyeibe. De bizony erről szó sem lehetett. Az a szerencsétlen haj napról napra követelőbben göndörödött, sőt most már körmeit is fényesre lakkozta, száját kifestette, s ha valamelyik nyitott konyhaajtó előtt elhaladt, ahonnan már ételmaradékok nem, inkább csak szidalmak röpködtek feléje, a helyett, hogy szerényen iszkolt volna, tüntetőleg magasra emelte fejét, s ha éppen seprű vagy veder volt a kezében, azt letette, tükröt kotort elő szoknyája mélyéből s úgy pislogott bele, mintha valami nagyon szépet láthatna benne . . . Megőrült, tisztára. Már másról sem beszéltek, mint róla; a nők idegsokkot kaptak, ha látták, a férfiak is rosszalóan vettek róla tudomást s hamarosan úgy hírelt, hogy kiteszik a viceségből.

Én éppen akkoriban jutottam megint arra a pontra, amikor az ember nagyon bölcsé és megértővé válik a világrenddel szemben, miután hosszú időn át tűfokon állva hadakozott ellene bolondul és céltalanul. Ez átlag esztendőnkint egyszer történik meg velem s ilyenkor tele vagyok nőies szelidséggel, némi rezignált emberszeretettel s egy csomó okos közmondással. Nagyon sajnáltam szegény Etelt, aki, úgy látszik, szintén fejvel készült a falnak menni s gondoltam, lelkére beszélek.

— Miért haragusznak ezek magára? — kérdeztem tőle, mintha semmiről se tudnék.

Elvörösödött.

— Miért? — s elkeseredve rántotta meg vállát. — Tudom is én, engem nem is érdekel.

— No de mégis . . . Úgy hallottam, a házgondnoknál jártak, hogy tegye ki magát . . .

— Igen; — tört ki. — Tessék csak elképzelni, most mindenki bennem lakik, még a Gárdosné is, a nagysága, nem szégyelte azt pletykázni, hogy én férfiakkal barátkozok, meghogy, tudjisten, hogy keresem a pénzt, hogy minden héten onduláltatok . . . Én ugyan tudom,

nem törödnék övele, ha mindjárt a feje tetején járkálna is az udvaron, nem vagyok olyan közönséges, mint egyesek . . .

— Igen . . . De nézze, azt hiszem, az az ondulás mégse olyan fontos . . . És ha már így áll a dolog, nem jutott eszébe, hogy esetleg inkább hagyjon fel vele? Élni kell . . .

Mondom, tele voltam akkoriban okos közmondásokkal. Élni kell . . . nem olyan fontos . . . és így tovább : úgy gördültek az ajkamról, mintha soha ököltre nem mentem volna magam is az efféle életbölcshagyvaságokkal; mintha soha meg nem véreztem volna a számat szívből jött kiáltásokkal, amelyek nem bölcssek, de fájdalmasan szépek és igazak . . . Minderre azonban csak később gondolhattam, mert Etel rám bámult és aztán egyszerre sírvafakadt :

— Ne tessék mondani . . . Hagyjak fel vele? Miért hagyjak, ha nekem jólesik? Hát kinek ártok én azzal, hogy egy kicsit adok a külsőkre is, hisz egyéb örömöm úgy sincs, reggeltől estig robotba dolgozok. Hisz tetszik látni, mosok, napszámot vállalok, majd a nyelvem lóg a a sok munkától s még egy ennyit se engedhessek meg magamnak? Hát elvettem én azzal a Gárdosné kenyérét? Ha egy nap nem ebédelek, akkor is kispórolok magamnak annyit, hogy megtehessem és nem bánom, ha az egész ház fel is fordul a méregtől, én akkor is onduláltatok. Igenis . . .

Ó, Etel, mennyi mindent felelhettem volna s nem válaszoltam egy szót sem. Apró vágyak buktatóin tud legnagyobbat zuhanni az élet; elég szomorú, dehát mit tehetünk mi, ha a világ étvágya legjobban éppen az ilyen apróságokra fenekedik, amelyek nem ártanak senkinek, de hozzátartoznak egy emberhez, aki élni akar?

Etel egy hét mulva csakugyan eltávolították. Gőgösen, ünneplésesen kifodorított hajjal távozott. Éppen láttam az ablakból s nagyon meghatódtam : volt rajta valami hősies. Felnéztem az égre, házunk égére, — vajjon láthatok-e rajta valami változást?

Etel frizurájának fantómja eltakarodott róla. De azért nem lett se tisztább, se szebb.

Nagy Berta.

TÜKÖR.

*Az életem üveg volt,
Homályos ködtől, portól.
A bánat is reászállt,
A bánat volt a foncsor.*

*Életem így tükör lett,
Mely fényt dajkál remegve,
Ha belenézel, testvér,
Magad is látod benne.*

Falu Tamás.

A FAKIR.

(Regény).

MARIKA szeme előtt hirtelen megjelent a kép, amit a forrás vizében látott és csaknem összeesett a rémülettől. A kovács nagyot bámult a különös rendelésen, de vállvonogatva igézte, hogy sürgősen elvégzi a munkát és felszállítja a Dombay-házba.

Az emberek s az asszonyok a kapuk és az ablakok mögül figyelték a földesurat, innen is, onnan is egy-egy kő repült utánna és Dombay Ferenc teljes közönnyel indult visszafelé, hogy hazamenjen a Dombay-házba. Marika szomorúan, könnyes arccal nézett utána.

XXII.

Dombay Ferenc a másik végletbe esett. Ki se mozdult a házból. Reggeltől-estig, estétől-reggelig a szobájában tartózkodott. Hogy ott mit tett és mit nem tett, nem tudta senki. A szeme azonban még lázasabb lett, az arcszíne egészen ólomszürkévé változott s a teste csaknem tehetetlen volt már . . . Naponta egyszer meglátogatta az anyját, azt is csak úgy rövid időre, mintha örökké fontos és halaszthatatlan dolgok várták volna. Abban az időben, amikor Marika volt az anyjánál, ő sohase volt látható. A nemzetes asszony pedig igen szerette volna őket együtt látni és szerette volna a dolgot szóba hozni Ferenc előtt. Egy idő óta azonban Marika is kerülte a kérdést és amennyire tehetette, mindig másra terelte a beszélgetést. Azt nem akarta tudtára adni az anyának, hogy vége minden gyerekes tervnek, Ferenc megmarad annak, ami és sohasem fog visszaváltozni. Viszont biztatni nem akarta, mert fájt neki a hazugság. Úgy segített tehát a dolgon, hogy el-elmaradozott és napokon keresztül nem jött.

Egy véletlen folytán Justh doktor egyszer találkozott a folyosón Ferencel. Ahogy meglátta a kísérteties, halálra gyötört arcot, fejcsóválva nézett utána. El is mondta észrevételét Katókanak és kijelentette, hogy ilyen életmód mellett be kell következnie a katasztrófának. Ez nem tarthat soká. Vagy az idegei, vagy a szervezete mondják fel a szolgálatot. Elhatározták mégis, hogy a dolgot Katóka anyja előtt titokban tartják.

Ferenc leromlása azonban olyan feltűnő volt, hogy az anya aggódó szemét sem kerülhette el. Mindig jobban és jobban féltette ő is és egy délelőtt nem tudta megállani, egyenes kérdéssel fordult a fiához. A hangja remegett, mint aki fél:

— Ferkó édes fiam, mondd, mi bajod? Olyan rosszul nézel ki.

A férfi csendesen felelt :

— Képzeldik édesanyám, olyan vagyok, mint máskor ...

A két öreg szem újra átfutott az előtte álló, sötét arcon.

— Nem fiam. Nem tévedek ... Te nagyon sokat szenvedhetsz ...

— Anyám, én szenvedésben élek és az első mosoly megölne.

Aki szenved, az egy lépéssel mindig közelebb van az örökkévalósághoz, mint az, aki nevet. És az az egy lépés sokszor maga az örökkévalóság !

Dombayné nem hagyta magát :

— De miért szenvedsz? Mitől szenvedsz? !

A válasz könnyen és természetesen hangzott :

— Vagyok, tehát szenvedek !

Dombayné kétségbeesetten tette egymásba kezét :

— Nem értelek édes fiam. Nem értelek ...

— Nem baj anyám. Én úgy érzem, hogy a szenvedés jó, a szenvedés felemel és megszabadít !

Az anya felkiáltott :

— De hogy lehet az? Mivel magyarázod ezt?

— Nem magyarázom. Érzem ! Aki ezt nem érzi, annak hiába is magyaráznám. Elég annyi, hogy nincs semmi bajom. Jobban érzem magam, mint valaha, úgy érzem, hogy megkönnyebbültem.

Dombayné elhallgatott és nyugtalanul figyelte a fiát. Félt is tőle, imádta is és szeretett volna a homloka mögé lopózkodni, hogy meglesse gondolatait. Az meg hallgatott és nem szólt. A szeme üres nézéssel tapadt a falra és a lelke Isten tudja, hol kószált, nem volt itt ... Az anya gondolata váratlanul robbant ki egy kérdésben éppen akkor, amikor Ferenc már felállott, hogy elbúcsúzzák.

— Olyan ritkán jön már Marika hozzám. Nem tudod mért?

A férfi meglepetten fordult anyja felé. Kicsit figyelte, azután nyugodtan felelt :

— Nem tudom.

— Pedig én úgy szeretem azt a gyereket. Olyan, mintha a leányom volna. Okos is, jó is és nagyon szép. Mit szólsz te hozzá?

Ferenc hangja egyformán nyugodt maradt most is.

— Ugyanazt mondom én is !

Dombayné boldogan felelt :

— Ennek örülök édes fiam. Csakhogy te is így gondolkozol. Mert úgy vettem észre, hogy ő is jó szívvel van hozzád !

Ferenc hangja egyszerre keményebb lett :

— Marika kitűnő teremtés ! A maga nemében páratlan ! És boldog lesz az a férfi, aki élettársul kaphatja !

Az anya visszahanyatlott a párnára és elsápadt :

— Mért mondod ezt Ferenc? Mért? ... Én azt hittem ...

A fiú nem várta meg az elakadt mondat végét, közbevágott :

— Kár volt ilyesmit hinni anyám ... Nem tehetem Marikát

szerencsétlenné egész életére . . . De ne izgassa fel magát . . . Pihenjen . . .
A viszontlátásra . . .

Dombayné még szólni sem tudott, Ferenc már puha árnyékként kisurrant a szobából. A nemzeti asszony annyira elgyöngült a váratlan felelettől, hogy tehetetlenül, szenvedve feküdt ágyában és minden pillanatban várta, hogy eszméletét veszíti. Remegő kezét rászoritotta rakoncátlanul vergődő szívére és fuldokolva kapkodott levegő után. Hosszú időn keresztül feküdt így csaknem mozdulatlanul, az idő multával azonban jobban lett és az egész dologról nem szólt senkinek egy szót se. Nagy fájdalmát és rosszulletét eltitkolta.

Katókával később elbeszélgettek és mint máskor, most is békés jó éjszakát kívánt leányának, még biztatta is, hogy csak aludjék nyugodtan, ő egészen jól érzi magát és kellemes éjszakának néz elébe.

Amikor azonban Katóka elment, újra eltorzult arca a fájdalomtól.

Az éjszaka nem volt sötét. Különös, torz mosolyával bevilágította a hold s a megriadt árnyékok bátor lendületben gyűltek csoportokba, hogy félelmet vigyenek bele az emberek lelkébe.

Dombayné nem tudott elaludni. Tüdeje gyorsan és aprókat lélegzett, ijedt szeme minduntalan a hold hideg fényébe ütközött. Egyszer az egyik ablak hajolt feléje, majd az ajtó állott ferdén. A falakból árnyékok kukucskáltak ki és a sarokban vigyorgó arcok jártak boszorkánytáncot. Félelmetes éjszaka volt. A levegő átlátszó, mint az üveg és nehéz, mint az érckupola. A csend feneketlen örvénye elnyelt mindent s a szoba falain, mint haszontalan gáton keresztül, átzuhogott a végtelenség áradata. Az önuralom és az akaraterő börtöneibe csukott gondolatok fellázadtak és kitörtek, tombolva rohanták meg a vergődő lelket, szaggatták, tépték, ezerféle borzalmat sügtak a fülébe, pillanatra sem hagyták egyedül s a fékevesztett őrjöngés viharában magánkívül a rémülettől feküdt ágyában Dombayné. A gondolatok eszeveszett gombolyagából kialakult lassan a fia képe. Ott állott előtte vértelen testével, halottfehéren, arcára a földöntúli szenvedés szántott árkokat, ajkán keresztül már csak surranva, gyáván osont be a levegő a testbe, hogy ébren tartsa a messze kívánczó életet . . . A betegségben szenvedő anya lelke a távolságon, a szobákon és falakon keresztül megérezte a fia emberfölötti fájdalmát. Iszonyatos erővel lepték el ennek a borzalmas szenvedésnek a hullámai. Meg nem született jajszavak és születésük pillanatában meghalt sikolyok gyötörték a lelkét, a valóság irtózatossá válásával töltötte be gondolatait a képzelődés, a szenvedő anyag lelke megérezte a fia szenvedését! S az érzéseknek ebben a tomboló zürzavarában Dombayné nem bírta el a passzivitást. Saját szenvedései egyszerre elapadtak és mindent betöltő erővel harsogta tele lelkét a fiú földöntúli fájdalma. Leküzdhetetlen vágy fogta el, hogy felkeresse és megvigasztalja. Reszkető, öreg keze vágyakozott a sápadt, magasboltozatú, hideg homlok után. Le akarta róla törölni a verejtékcseppeket, vigasztaló szavakat akart sügni a fülébe . . .

Látni akarta a fiát!

Felült . . . És nem érzett fájdalmat . . . Lassan, óvatosan lábra állt és a gyengeségen kívül semmiféle más érzés nem gyötörte. Lábaik papucsba bujtatta és reszkető testére pongyolát öltött. Azután csendesen, vigyázva megindult. Minden lépése időbe tellett. Haladása lassú volt, csaknem kivárthatatlan. Az anya türelme azonban végtelen, mint a tenger! S az akarata fenséges, mint az égbolt! Habozás nélkül, pillanatynyi megtántorodást sem érezve ment reszketően, bukdácsolva, tapogató kezeivel mankókat keresve célja felé.

Látni akarta a fiát! . . .

A folyosón hirtelen olyan gyengeség fogta el, hogy azt hitte össze kell roskadnia. Kétségbeesetten fohászzkodott Istenhez s a félelem, hogy nem tud eljutni a fiához, a könnyek záporával öntötte el arcát. Lassan újra erőre kapott és szívósan, a szentek földöntúli erejével haladt tovább, míg elérte az óhajtott ajtót. Nem félt, hogy zárva találja. Tudta, hogy Ferenc sohase csukja magára.

Az első szobában meg kellett fogódnia egy széken, hogy össze ne essék, olyan rettenetes borzalmat érzett . . .

Szeretett volna berontani a másik szobába és szeretett volna mindent egyszerre tudni és le kellett ülnie a székre, mert azt hitte, hogy rögtön összeroskad. Ekkor benntől, a szobából, alig hallhatóan érkezett hozzá a hang:

— Mért jött el édesanyám? Nem lett volna szabad ott hagynia az ágyat.

Dombayné a hang megerősítette, felemelkedett és elvánszorgott a szomszéd szoba ajtajáig. Valami titokzatos erő állott az útjába. Mintha valaki tiltó paranccsal állana előtte és azt mondaná, ne tovább! Sűrű, áthatolhatatlan akadályá nőtt ez az érzés előtte, pillanatra meg-hökkent és azt hitte, hogy nem tud átlépni a küszöbön . . . De az anya lelke erősebb volt mindennél, legyőzte a gyengeséget, legyőzte a fájdalmat, a betegséget, legyőzte a fia akaratát is és átlépett a küszöbön . . . A szoba sötét volt. Semmit sem látott benne. Reszkető keze a kapcsolót kereste s a következő pillanatban irtózatos erővel robbant bele a fény a sötétbe . . .

Dombayné félve nézett körül . . .

A fiát ott látta feküdni egy szögekkel kivert deszkán, szenvedőn, félholtan. Csak a szeme megtört sugarán keresztül ragyogott át még a rajongó lélek fénye . . .

Szegény, szenvedő anya nem bírta tovább . . . Szívéhez kapott, valami csendes, nyöszörgő sóhaj röppent el vértelen ajkáról és ott esett össze a fia mozdulatlan teste előtt . . .

Másnap reggel Katóka holtan találta anyját ágyában . . . Hiába költögette, hiába szólongatta, az örök csend és az örök nyugalom dermedt meg az arcán. Az előhívott Ferenc némán állott meg az ágy előtt, mozdulatlanul nézte a sápadt, nagyon szeretett alakot, azután lehajolt

és megcsókolta homlokát. Katóka megdöbbenve vette észre, hogy arcán végig szaladt a néma könny s a szeméből a végtelen szomorúság ezüst fáklyája világitott elő.

Mire Justh doktor megérkezett, már az egész környék tudott a halálról s a faluban megdöbbenve tárgyalták az emberek a szomorú eseményt.

XXIII.

A temetés után Justh doktor, Ferenc és Katóka együttesen úgy határoztak, hogy Katóka nem marad a Dombay-házban, hanem azonnal elutazik a temetésen jelen volt nagynénjével a városba és ott marad nála az esküvő napjáig.

Ferenc egyedül maradt. Órák hosszat járt ide-oda a szobákon keresztül. Sehol sem lelte helyét. A cselédek, akik látták, keresztet vetettek és azt sugdosták, hogy olyan, mint a hazajáró lélek. A mérnök is, az ispán is hozzá jöttek most már utasításokért és ő kedvetlenül, semmivel sem törődve hagyta helybe minden előterjesztésüket. Alighogy végzett velük újra nekiindult végnélküli sétájának a szobákon keresztül és behelőkkenve vette észre, hogy kong a ház az ürességtől.

Az Aranyréten idegen munkások csákányokkal bontották meg a föld derekát. Óriási teherautókon gépek, szerszámok és gerendafák érkeztek s a falu máról holnapra a nagyszerű lendülettel megindult munka kellős közepébe került. Napról-napra nőtt a forgalom, keresett lett a dolgos kéz, tízszeres áron keltek el a földek és a zsigori parasztyérbe számolatlanul hullott az arany.

Szűk lett a kocsmá. Egyszerre megtelt idegen emberekkel az ivó. Terka menyecske szemének most volt csak igazi aratása. A tetszhalott völgy felett a viharok erejével zúgott keresztül a diadalmas, előretörő élet! Mindenki elfelejtette Bertin Gábort, meg se hallgatták uszító embereit, oda se figyeltek ostoba fecsegéseikre s a vadember maga is megunt a dolgot, odavágott mindent és ő is furógépet hozatott...

A hangyaboly munkát talált és nagyszerű szorgalommal, az élni-akarás csodálatos ösztönével fogott bele minden hangya a részére kiosztott feladatba.

Dombay Ferenc itt is, ott is feltűnt munkaközben. Mindenfelé csak egy pillanatra látták elsuhanó alakját és ő szomorú szemmel figyelte meg az anyag életének harsogó erejét!

Bárány tanítóék házában a még megmaradt kis életet is villámcsapásként zúzta halálra a Dombay-ház gyásza. Az öreg tanító maga is vigasztalanul tett-vett, nem volt a mozdulataiban semmi erő, ajka körül kilobbant az utolsó mosoly fénye is, a szeme magára vette az őszi ködök szürke köntösét és megrokkant lélekkel repesett leánya körül, mint aki tűzvészből szeretné megmenteni egyetlen féltett kincsét.

Marika alakjából átható erővel sugárzott a szomorúság, de nem volt már benne semmi nyugtalanító. A gyötrelme és az öröm váltakozó

vihara lecsillapodott, a lélek tengerének felkavart iszapja leülepedett és semmi egyéb nem történt, minthogy a tenger tükre lett sötétebb.

Csak a plébános haladt megállás nélkül kitűzött célja felé, nem nézett se jobbra, se balra. Alig érintkezett szomszédaival, keveset beszélt, akaraterije megsokszorozódott, lelkesülten nézett a messzeségbe és komoly nyugalommal várta az alkalmas időt, amikor úgy érzi majd, hogy munkába kell lépnie.

A nemzetes asszony halála őt is megrázta. Felfigyelt a váratlan útésre és ijedten hallgatta énjének benső hangját:

— Eddig és ne tovább!

Az utolsó napokat buzgó ájtatoskodások között töltötte. Csaknem egész nap az oltár előtt térdelt s amikor egy napon úgy érezte, hogy kész és fel van szerelve a léleknek minden fegyverével, elment Marikáért, nem szólt egy szót sem, csak kézen fogta és vitte magával a Dombayház felé.

Zavartalanul jutottak el a hosszú úton keresztül a házig és a pap habozás nélkül lépett be a nyitott ajtón a folyosóra. Azután szobáról-szobára jártak. Szemük előtt megdöbbenő képet nyújtott a pusztulás. Csupa por és piszok minden. A szobák szellőzetlenek és gondozatlanok. Az ajtók tárva-nyitva, sehol egy lélek. Üresen kongott a padló s a falóra is felhúzatlanul állott meg az ebédlőben.

Dombay Ferencet édes anyja szobájában találták meg. Karoszekben ült és üres, távolba meredt szemmel nézett az ablakon át a messzeségbe...

A pap Marikát a szomszéd szobában ültette le, maga pedig hangos szóval köszöntötte a földesurat, aki az ébredők kapkodásával nézett körül. Ez a gyengeség azonban csak pillanatnyi volt és annak elmúltával barátságosan viszonzta az üdvözlést, hellyel kínálva meg a plébánost.

A pap leült.

Nyugodt, tiszta tekintete körülszaladt a szobán, érzékeny lélekkel várta a pillanatot, amikor megkezdheti munkáját. Csendes, mélyről jött sóhajban jelentkezett ajkán az ihlet, rövid fohászt küldött az Úrhoz és halkán, de mégis zengő erővel röppent el ajkáról a hang:

— Amikor az ember megszületik a földön, mérhetetlen szenvedést okoz és ugyanannyi szenvedést is hoz magával. Ez a megszületés tükre az ember egész életének. Szenvedésből jöttünk és szenvedés felé tartunk. Az embernek nincs mit válogatni az utak között, csak egy van előtte a szenvedések útja.

Amikor az első ember erre rájött, kétségbeesetten nézett körül és borzadva vette észre, hogy senkije sincs, hogy egyedül van. Magába vonult, elgondolkozott és az egyedüllét óráiban megmozdult benne valami. Valami különös érzés: Észrevette, hogy lelke van!

Ujjongva tárta karját a magasba és a hangja diadalmasan csendült az égre:

Lelkem van és úgy kell, hogy ennek a léleknek ura is legyen!

És attól fogva kereste az Istent.

Sokszor eltévedt, elesett, vérben gázolt és lelkeket ölt halomba, de kereste az Istent! És ez a hit, hogy van Isten és hogy ő megtalálja az Istent, kibékítette a szenvedésekkel, a halállal, kibékítette az étellel!

És az ember élt!

Áldozott a napnak, a kőnek. Áldozott a viharoknak és a víznek! Szentnek tartotta a bosszút, a haragot, a gőgöt, a vért és kereste az Istent tüzzel-vassal, mert úgy érezte, hogy a léleknek meg kell találnia az ő urát!

És akadtak kiváló, szent életű férfiak, akik messzebbre láttak a kőnél és a haragnál és tudták, hogy el fog jönni egyszer az a valaki, aki megmutatja az igazi utat.

S amikor a legborzalmasabb fertő volt a földön, amikor világok összeomlásában a sárba tipródott az erkölcs, tisztán, mint a hegyekről a városba zúduló tavaszi szél, lépett az emberek elé a Messiás: Jézus Krisztus!

Csodálatos varázsa megremegtette híveit, szavai túlharsogtak az emberi gonoszságon és tekintete a legnagyobb bölcseségről beszélt.

Jézus Krisztus megtagadta a vért, megtagadta a haragot, megtagadta a követ és a bosszút!

Jézus Krisztus mindezek helyébe adta önmagát: a szeretetet!

A pap szeme kerekre tágult, arca megsápadt, alakja bele dermedt az ihlet csodálatos varázsába és tovább beszélt.

— Jézus Krisztus koldusnak érezte magát a koldusok között és akkor mondta, hogy nem cserélne a királlyal sem! Jézus Krisztus megvigasztalta a szenvedőt, pedig tudta, hogy a szenvedésben világosodik meg a lélek és a szenvedés visz közel az Isten országához!

Jézus Krisztus szeretett.

Megbocsátott a bűnösöknek, lecsendesítette a haragvókat és megáldotta hóhérait!

És Jézus Krisztus olyan példával fejezte be életét, ami örök fátylaként világít bele az emberi lélek sötétségébe és lángoló ujjként mutat az útra, ami az egy igaz Isten felé vezet!

Jézus Krisztus megtanította az embereket az egy igaz vallásra, az egy igaz Istenre! Simogatott és áldott, mesélt és tanított, jó volt és szeretett!

A pap maga se bírta el a súlyos szavakat, felemelkedett, magasba feszült és mintha nem egy embernek, nem egy léleknek beszélt volna, karjait a végtelenbe tárta és adakozó lelke magához ölelte az egész világot!

— Mindnyájan, akik azóta élünk, az ő szavaiból élünk, az ő életéből élünk, az ő szenvedéseiből meritünk vigaszt és az ő halálában látjuk a megdicsőülést.

A mi életünknek azóta nem lehet más célja, mint simogatva túrni, jónak lenni és szeretni! Követni Krisztust!

Itt nincs más élet, nincs más út, itt ez az egy út van csak és aki más útra lépett az eltévedett.

— Nincs szükség arra, hogy elmenjünk a távol keletre s a sanyargatott test fájdalmain keresztül eljussunk a lélek rejtelseihez! A léleknek nincs szüksége szemfényvesztő produkciókra, a lélek nem azért van, hogy csodákat műveljen, a lélek azért van, hogy higgyen a csodákban!

Nem jutott előbbre az a lélek, aki a rája kényszerített szenvedések kínvallatása alatt megszólalt és bebizonyította tetteiben, hogy él! Minek ott bizonyíték, ahol hit van?! Hiszen ahol bizonyíték kell, ott úgy sincs hit!

A lélek nem azért záratott testbe, hogy tüzes harapófogóvá változzék a test és borzalmas szorítása alatt feljajduljon a lélek! A lélek egészséges; ép testet követel, amiben alázatos megadással, némán viseli sorsának töviskoronáját!

A pap ebben a percben nem volt ember. Ebben a percben súlytalanná változott a teste, a lélek harsogott belőle! Pap volt! Szent volt!

— Nem igaz az, hogy meg kell kövezni a testet és meg kell átkozni az anyag szavát. Hiszen a léleknek szüksége van az anyagra. S a földön, ahova teremtettünk, nincs élet anyag nélkül!

Szükségünk van a kalitkára, amiben ott dalol a lélek, de legyen az a kalitka tiszta!

Hazudnak, akik azt mondják, hogy forduljunk el a testtől! És szakítsuk ki belőle a lelket! Hiszen a lélek a földön meg sem tud mutatkozni test nélkül! A test tükrözi vissza a lélek erejét és csak a test segítségével tud megszületni a lélek fensége!

Jézus Krisztus a testet használta fel arra, hogy példát mutasson és testének szenvedésein át világított elő lelkének magasztossága!

Akik ostoba göggel megtévednek a példán és a testük kínzásával kényszerítik szólni a lelket, azok elérhetik ugyanazt, hogy látszólag rejtelmes erők birtokába jutottak, de a lelkük ezzel éppen úgy nem haladt előre a tökéletesedés útján, mint a megvert gyermek, akinek alkalmat sem adtak arra, hogy jó legyen!

Krisztus csak egy volt és törpe krisztusokra nincs szükség a földön!

Az agyonsanyargatott test nem jó társa a léleknek, mert az oktalan szenvedések megölik a szeretetet!

Amíg a földön van élet és arra kárhoztattunk, hogy megszülessünk, addig az anyagra szükségünk van, mert ruha nélkül nem látod meg a lelket a földön!

Kintről, a nyitott ajtón keresztül beszűrődött a bányanyitók lázas munkája, hangot kapott a veríték és az emberi golgotha sorsát dalolta a vér! Irtózatossá erővel fonódott korbáccsá az anyag életének lármája és vadul csördített bele a szobába!

— Nézz ki Dombay Ferenc az ablakon. Nézd, milyen szorgalmasan görnyednek munkába az emberek. Hogy szolgálnak az

anyagnak, mert minden anyag végeredményben köntöse lesz egyszer a léleknek!

Emberek születnek emberekből és minden ember élete célja végül a gyermek! Ebben látja élete folytatását, ebben látja a lelket, ápolja, simogatja és betölti szívét a föld legmagasztosabb érzése: a szeretet!

Dombay Ferenc, a te életed borzasztó tévedés!

Rideg, kegyetlen erővel sanyargattad halálra testedet. Tüzes harapófogóval marcangoltad a lelkedet és mert az feljajdult, azt hitted, hogy megtaláltad az igazi életet! Közben kiölted magadból az apa emlékét, elfelejtetted otthonodat és hideg fejjel törpe hatalmad göggyében azt hitted, hogy hozzá tökéletesedtél a Mindenséghez!

Dombay Ferenc, ne a szemfényvesztők között keresd az életed célját, szolgálj az anyagnak és a porba hajtvva homlokod akkor érezd magad a legnagyobbaknak, amikor a legalázatosabb vagy!

Jónak lenni és szeretni, az a cél!

Mert vajjon milyen a lélek, aki érzéketlenül nézi embertársai szenvedését, testvére kínlását és anyja halálát? Milyen az a lélek, aki eltaszítja magától társát, akit pedig egy életre rendelt melléje az Úr?!

Bizony mondom, hogy nem emberi lélek az a lélek, hanem inkább farkasé, aki a forrás vizében az eget látja tükrözni és ostoba göggyében azt hiszi, hogy a maga arcát látta meg benne!

Borzalmas tévedés a te életed Dombay Ferenc! Átkára születél a te egész otthonodnak!

Avagy mondd meg, mit tett a te lelked? Tett valami jót? Részt vett fájdalomban? Vigasztalt szenvedőket?! Nem inkább elrémítette a mások életét és halálba kergette azokat, akik szerették?!

Szállj magadba Dombay Ferenc és ostoba göggyében nevelt lelkedet hajlítsd aláztatba, hogy megbocsátást nyerjél a föld tisztító tüzében: az emberek szeretetében!...

A pap megpihent és áhítatlan ragyogó tekintete visszaérkezett a földre. Mélyet lélegzett és újra neki akart fogni gondolatai közlésének s ekkor megdöbbenve látta, hogy Dombay Ferenc kezébe temette arcát és zokogott.

Maga is megrémült.

Tizedrészt sem mondta el az elgondolt szavakat. Harcra, vitára, küzdelemre számított s íme alig szólalt meg és földesurát előntötte a megbánás könnye...

Hozzáment, kezét áldólag helyezte a szenvedő fejére, aki halk, alig hallható hangon szólt:

— Főtisztelendő uram, bocsásson meg!

A pap lelke megtelt áhítattal, érezte, hogy csoda történt, égne emelte arcát és csendesesen, megrendülve mondotta el az Úr imáját:

— Miatyánk Isten, ki a mennyekben vagy...

A plébános érezte, hogy elvégezte munkáját, átment a mellék-

szobába, kézenfogta a zokogó Marikát és Dombay Ferenchez vezette. Nem szólt. Nem beszélt. Csak egymásba tette a két remegő kezét és eltávozott. . . .

Kemény, katonás lépései alatt megdobbant a föld szíve . . .

XXIV.

Az eső megindult . . .

Szürke, végnélküli vonalban kötötte össze az eget a földdel a lehulló víz. S a forró, mindent elpusztító nyár után lábujjhegyen lopódzott előre az évszakok sorából az őszi ! . . .

Dombay Ferencet Justh doktor tanácsára szanatóriumba vitték. A leromlott test az orvosok gondos ápolása következtében lassan visszanyerte erejét, az alapjában véve egészséges szervezet csodát művelt és Marika ujjongva látta a biztos gyógyulást ! . . .

Dombay Ferenc élni akart és engedelmeskedett az anyag hívó szavának . . .

Boldog szerelmük tüze elhamvasztott multat, felgyújtotta a jelent, és beragyogta a jövőt ! . . .

(Vége.)

Büky György.

MÉGIS CSAK IGY SZÉP.

Élettüzem

*nem márványkandallóban ég el,
künt küszködik esővel, széllel.
Magában állja sorsa ostromát
nem tűzparádé szép rajzú roston át.*

*Ha lankad olykor, hamva védi csak,
de tapodásra sercen a parázs!
Keserű füstje mérgesen kicsap,
szikrák sziszegnek, csupa tűzdarázs!*

*De hogyha ködben vándor tévelyeg
keresve enyhet, mentő fényjelet,
akkor fellángol, izzik igazán!
Új kedvet kap a vándor vigaszán.*

*Mégis csak így szép:
nem márványkandallóban ég el,
künt küszködik esővel, széllel.
Magában állja sorsa ostromát,
nem tűzparádé szép rajzú roston át.*

Réz Gyula.

SZENDREY JÚLIA EGY ISMERETLEN LEVELÉRŐL.

(Folytatás és vége).

A HALOTT megvédi emlékét! — ezzel a jelszóval és törekvéssel indították meg Mikesék említett kiadványukban porújító eljárásukat. Ők azonban a perújítást nemcsak kérték, hanem a vonatkozó okmányok (nem rendszeres és nem teljes) előterjesztése után ügyvédből bíróvá léptek elő s a perújítást el is végezték. Meghozták az új, teljesen felmentő és elégtételt szolgáltatató ítéletet. De könyvüknek ezt a részét is súlyos kifogásokkal illette az irodalomtörténeti kritika. Módszerük zavaros, eljárásuk sok tekintetben felületes és egyoldalú. Nem annyira a tárgyi igazság mindenirányú elemzésére és felderítésére törekedtek, mint arra, hogy kiadványuk érdekes és kapós legyen. Ez utóbbit sikerült is elérniök, de a Júlia-problémát felfejteniök, véglegesen tisztázniök éppen nem. A Júlia-problémát sok tekintetben még jobban összekuszálták. Ennek következtében az általuk kimondott új és felmentő ítélet sem tekinthető megnyugtatónak, meggyőzőnek és végérvényesnek. Az irodalomtörténetírók legalább nem fogadták el Mikeséknek sem az indokolását, sem az ítéletét, hanem maguk próbálták meg a Julia probléma tisztázását éppen a Mikesék kiadványához fűzve álláspontjuk hosszabb-rövidebb kifejtését.

Legrészelevezőbb és legalaposabb kritikai elemzéssel Császár Elemér fejtette ki a maga álláspontját.¹ Császár szép tanulmányt kitevő bírálatában legbecsesebb az a rész, ahol a Júlia-problémát elemeire bontja szét s úgy adja meg rá a maga indokolt, meggyőző és elfogadható feleletét. Császár szerint három Júlia-probléma van. Az első az, hogy Julia szerelemből avagy hiúságból lett-e Petőfi felesége? Felelete a Horváth Jánoséval egybevágóan a köztudattal szemben az, hogy Juliát Petőfihez kétségbevonhatatlan szerelem fűzte. Nem hiúsága és ezse, hanem szíve vezette Petőfi karjaiba. Második Júlia probléma az, teljes volt-e Petőfi boldogsága Júlia oldalán vagy nem? Felelet: Júlia Petőfit oly boldoggá tette, amilyené férfit asszony tehet. Harmadik probléma időrendben: igaz-e a vád, hogy Júlia férje forradalmi hevét folyton tüzelte s ezzel halálát siettette ahelyett, hogy hűtötte és az életnek megtartani igyekezett volna? Felelet: a forradalom lázában élő, elvein és eszményein megingathatatlanul csüngő Petőfi nem szorult asszonyi

¹ Császár Elemér: Szendrey Júlia. Budapesti Szemle 1921 évf. januári sz. 126, 147 l.

buzdításra. Sőt Júlia, amihez Petőfi hitvesének alig lehetett joga, igyekezett visszatartani férjét. Júlia, a hitves nemcsak méltó volt Petőfihez, hanem éppen az asszony volt, akire Petőfinek szüksége volt.

És az özvegy? Aki férjhez ment? Császár érdekes és éles okfejtését mellőzve csak feleletét idézem: «... Igazat kell adni a közvéleménynek, mikor elítéli az özvegyet. Júlia vétkezett, mikor a Petőfi nevet előttünk ismeretlen okból eldobta magától, hogy felvehesse Horvát Árpádét. Szentelje-e tehát a tudomány Dekániné megbélyegző ítéletét: Petőfi halálával meghalt az ő Juliskája is? Nem, ez az ítélet, noha bizonyára jól volt elgondolva, szerencsétlen fogalmazásával többet mond a kelleténél. A halál szót ugyanis, amelyet az ítélet Júlia fejére mond, csak két értelemben lehet venni: fizikai vagy erkölcsi halált érthetünk rajta. S mivel az előbbi jelentésről nem lehet szó, azt kell kiolvasnunk az ítéletből, hogy Júliát második házassága erkölcsi halottá tette. Ez a megállapítás azonban egészen téves, erre Júlia nem szolgált rá: ő második házasságával vétkezett, de csak *maga ellen* — az *erkölcs ellen* nem! Volt joga férjhez menni, Horvát Árpádtól sem isteni, sem emberi törvény nem tiltotta el; ezért a tettéért megbélyegezni, erkölcsi halottá nyilvánítani meggondolatlan könnyelműség volt».

Császár Elemér e megállapításaival megtisztította Júlia emlékét az évtizedeken keresztül nevének sötétlő szégyenfolttól: De ugyanekkor tovább megy s kimondja azt a rideg igazságot is, hogy Júlia, mikor letette az özvegyi fátyolt, nemcsak Petőfiné szűnt meg lenni, hanem megszűnt érdekelni a tudományt is, az irodalomtörténetet. Az irodalomtörténet tudomásul veszi, hogy Petőfi özvegye nőül ment Horvát Árpádhoz s ezzel lezárja Szendrey Julia vossierját — azt már nem tartja számon, mi lett sorsa új életében. A tudománynak Horvát Árpád feleségéhez semmi köze. Szürke asszony az a tudomány szemében és nem a Petőfi Juliskája.¹ E határozottan hangzó, sőt keményen koppanó szavak szigorú ítéletet tartanak és mondanak ki a szenzációra éhes, félművelt tömegek úgynevezett *irodalmi* érdeklődése fölött. De époly határozottan és keményen vonatkozik a Császár ítélete az oly szerzőkre és művekre is, amelyek — mint a Mikesék Szendrey Júliája is — csupán a könyv érdekességéért és a közönség szenzációt kereső kedvének kielégítése végett tudományhoz nem tartozó, tisztán magánjellegű dolgokat tárgyalnak. Az irodalomtörténet ismeri Szendrey Júliát, ismeri Petőfi Juliskáját, de nem ismeri Horvát Árpádnét.

A konkrét ítéletmondás mellett van a Császár Elemér tételének egy nagyon világos, szem elől nem téveszthető elvi tartalma is. És ez az, hogy Horvát Árpádné sorsa semmiképen nem tartozik bele az irodalomtörténetbe, hozzá semmi köze. A Júlia-problémának vége szakadt abban a pillanatban, amikor Júlia önként felvette a Horvát Árpádné

¹ Császár Elemér i. m. 146. l.

nevet, mert mikor az özvegyi fátyolt letette, megszűnt Petőfiné lenni. Alapjában véve Császárnak ebben is igaza van: a tudománynak Horvát Árpád feleségéhez semmi köze, az esküvő napjával Júlia ügycsomója félretehető és teendő, mert a Júlia-problémának vége szakadt. De nem egészen és nem minden vonatkozásban.

És ez a meg nem szakadt szál, ez az élő kapocs a gyermek, Petőfi Zoltán. Nyilvánvaló: Szendrey Júlia, az egykori Petőfi Sándorné, mint Horvát Árpád felesége is, anyai mivoltánál fogva felelős fiának, Petőfi Zoltánnak a sorsáért, neveléséért. Az irodalomtörténet joga és kötelessége számon kérni Szendrey Juliától, még mint Horvát Árpádnétól is, hogy vajjon elég gondos és szerető anyja volt-e Petőfi Zoltánnak, a Petőfi Sándor fiának.

A Júlia-probléma szerencsére ezen a ponton egészen tiszta. Hangzott ugyan el olyan legenda is, hogy Zoltánnal a Horvát-családban rosszul bántak, megkülönböztették.¹ E vádakat nem részletezi, külön fel nem sorolja sem Déri Gyula, sem Szana Tamás. De az a tény, hogy mindketten folytonosan bizonyítják, hogy Petőfi Zoltánról édesanyja szeretettel gondoskodott, hogy a Horvát-gyerekekkel jó testvéri viszonyban élt és a Horvát-családban nem részesült külön, mostoha bánásmódban, mégis azt bizonyítja, hogy valamikor a mende-monda Szendrey Juliát e téren is elmarasztalta, vagy legalább szerette volna elmarasztalni. Pedig ennek a világon semmi alapja nincs, nem volt.

Szendrey Júlia mint Horvát Árpádné is gondos, szerető, valóban édesanyja volt és maradt Petőfi Zoltánnak, a Petőfi Sándor fiának. Joggal lehet hivatkozni s hivatkoztak is e tekintetben Juliának a Zoltánhoz vagy Zoltánról írt verseire, mint a Három rózsabimbó, Zoltán fiának és Magyar gyermek élete.² Az első kettő, de különösen a Három rózsabimbó a ragaszkodó, meleg édesanyjai szeretetnek túláradó kiömlése, míg az utóbbi azt igazolja, hogy a Zoltán nevelése apja szelleméhez méltó akart lenni. De ezek a versek elvégre is költemények. Már pedig vitás kérdésben több bizonyító ereje van a szárazabb prózának. A próza pedig azt mondja, hogy Petőfi Zoltán, anyjának a férjhezmenetele után rövidesen, visszakerült nagyatyjától az édesanyjai házhoz s az 1858—59. tanévet kivéve ott is élt és nevelkedett mindaddig (1864), míg a tanulói pályán történt bukása miatt anyja és mostoha atyja akarata ellenére be nem áll nagybátyjához Csákóra gazdasági gyakornoknak. Az 1858—59. tanévben a piarista gimnáziumhoz közelebb lakó Garayéknál volt koszton és szálláson. Tehát indokolt ok miatt került el az otthonból, de olyan családba, amelyiknek kiválasztása ismét csak az anyai szeretet és gondosság meglétét igazolja. Aztán ott van Juliának atyjával és sógorával, Petőfi Istvánnal foly-

¹ Déri Gyula i. m. 50. l.

² Petőfi-könyvtár. VII. 62, 70 és 78. l. Sőt szerintem az *Öregségem* (u. o. 79. l.) és az eredetileg *Kis fiam* (u. o. 74. l.), utóbb talán tévedésből, talán szándékosan *Attila fiam* című versek is Zoltánra vonatkoznak.

tatott levelezése Zoltán érdekében. Mindez bizonyítja, hogy Szendrey Júlia, mint maga mondja, nem feledhette, nem feledte el soha, hogy anya, feleség, háziasszony, kinek gyermekei, férje és háztartása van. Ezekből a kötelességekből az irodalomtörténetet persze csak az érdekli, ami Petőfi Zoltánnal, a nemzet legnagyobb költőjének a fiával és talán egy szintén nagyra fejlődő költővel kapcsolatos. Szendrey Júlia Petőfi Zoltánt éber anyai gondossággal és szeretettel vette körül és nevelte. Hogy nem reá szórta szívének egész melegét, csak azért van, mert azt mindenik gyermeke között egyformán osztotta meg, mindeniket egyformán szerette. Zoltánt semmiesetre kevésbé, mint a többit. Aztán a testvérek, Petőfi Zoltán és a Horvát-gyerekek között mindvégig a legszebb, legtisztább testvéri szeretet és testvéri érzés állott fenn. Ez hatja át magaviseletüket és levelezésüket. És amikor Zoltán a Horvát-háztól távol van, a testvérek, de kivált az édesanya gondviselő, aggodalmaskodó, de bölcs szeretete akkor sem szűnik meg. Sehol semmi nyoma annak, hogy Júlia, Horvát Árpádné örvend, hogy Zoltán nincs otthon, hogy megszűnt teher lenni édesanyjára nézve és a Horvát-házban. És ezen a ponton lép be a fentebb közölt levél a Júlia-probléma és nyer bizonyító erőt és igazoló súlyt. Bizonyítja és igazolja, hogy Szendrey Júlia, mint Horvát Árpádné is, hűséges, gondos édesanyja maradt a Petőfi Sándor fiának.

Maga a legérdekeltőbb és legilletékesebb is e kérdésben, Petőfi Zoltán is mindenkor csak a legnagyobb szeretettel és tisztelettel emlékezik édesanyjára. Pedig tekintettel későbbi folytonos süllyedésére a lejtőn, még az se volna feltűnő, ha bár igaztalanul is, de váddal, szemrehányással illetné azokat, kik sorsáért felelősséggel tartoztak. De nem illet senkit szemrehányással, sem nagyatyját, sem nagybátyját, legkevésbé édesanyját, sőt nem Horvát Árpádot sem, a Horvát-testvéreket sem, a Horvát-családban töltött éveket sem.

Valóban nagy lelki erő kifejtésére készítette Szendrey Júliát az édesanyjai érzés, hogy úgy tudjon nem egészen egyszerű és könnyű helyzetében anya és feleség lenni, hogy emiatt se a férj, se a gyerekek soha másként, csak mindig szeretettel gondoljanak rá. És ő a nehéz feladatot megoldotta. Horvát Árpádnak volt haragos szava Zoltánra, de már csak akkor, amikor a feleséggel való viszonya is zavarosra változott. De, és ez fontos, Petőfi Zoltán soha sehol édesanyjára panaszkodó szót nem ejtett ki, nem írt le. Ha ehhez hozzávesszük még a nagyatjának, nagybátyjának és a szintén rokon Gyulai Pálnak Júliától soha meg nem vont szeretetét, tiszteletét, a szívélyes és nyugodt tárgyalásokat családi ügyek s így a Zoltán nevelése és sorsa felett is, akkor kimondhatjuk, illetőleg ismételhethetjük, hogy a Júlia problémának az az egyetlen ága, amelyik Júliának második, váratlan férjhezmenetelével sem, csupán a Júlia testi halálával szűnt meg, tisztán és világosan áll előttünk: Júlia a Petőfi Sándor gyermekének, Zoltánnak odaadó, hűséges, gondos édesanyja volt.

Kristóf György.

Két regény egy elkallódó nemzedékről. (*Magyar László*: Tamás. Pantheon-kiadás. *Szitznyi Zoltán*: Nincs feltámadás. Athenaeum-kiadás.) Az úgynevezett «harmincéves» nemzedék sorskérdéseit ma már kétféle világításban látjuk. Volt idő, nem is olyan régen, mikor e nemzedék tagjainak jelentős része úgy nézett önmagára, mint a legközelebbi jövő legszilárdabb zálogára. Politikai programmok, kulturális reformtervek eszméi kapcsolódtak össze a «harmincéves» jelzővel. Nem egyszer már majdnem vesztésnek tűnt fel az így megjelölt korosztály aktivitása a magyar politikai és társadalmi élet előtt. A problémáknak egész mondaköre képződött ki körötte s ifjúsági közösségek tömörítették az említett jelzőbe jövőre vonatkozó óhajtaikat és követeléseiket.

A harmincévesek e magabizó fontosságérzésébe hamarosan zavargó hangok is vegyültek. Hogy ők problematikus generáció tagjai, azt ők maguk is hangsúlyozták, sőt éppen ilyen mivoltukból jövőt jelentő következtetéseket vontak le maguk számára. Háború előtti eredetűsük és az állítólag megváltozott időkbe való beleérésük — gondolták — egyenest arra rendeli őket, hogy a korváltás izgalmaiban egyensúlyozó szerepet játszszanak. Azok azonban, kik e nemzedék életbeli gesztusait a személyes érdektelenség naposabb oldaláról szemlélték, az idősebbek éppen e kétarcúságot látták végzetes és destruáló bélyegnek. A ziláltság, a megállni nem tudás, az erőtlen szépségs bomlasztó jegyeit vélték bennük felfedezni, hiszen a sivatagi vándorlásban ők az utolsók, kikben még erősen él a békés

élet húsosfazekainak emléke s nem eléggé edzetek, hogy a megnehezült idők terhét és hévségét elviseljék. Jelentőségük így az újnak mondott kor kialakításában nem is lehet, el kell tűnniök az életből, utat kell csinálniuk a következő, már érdekesebb levegőben felnőtt nemzedéknek.

Mindez ma olyan közhangulat féle, mely egyszer az ünnepélyes gyászzené tragikus hangján, másszor meg a jövőért elevebben törtető félretoló mozdulatában jelentkezik. Magyar László és Szitznyi Zoltán regényei ennek a közhangulatnak irodalmi formái. Mindaz, ami műveikben kihegyezett mondanivaló, szépirodalmi szentesítése közvéleményigazságoknak. Mondanivalójuknak elkésetten célbafutó volta nem volna önmagában baj, ha nem éreztetnék lépten-nyomon, hogy műveik ezekért a társadalmi igazságokért irattak. Mindketten a prófétalás komor ruhájába öltözködtek (regényeik élére tűzött bibliai textusaik már az olvasás előtt tudomásul vétetik ezt a prófétai pózt) és ünnepi mozdulataikhoz alig illenek hétköznapi igazságaik.

Magyar Lászlónál könnyen megérthető ez a visszásság. Írói tulajdona inkább csak valami nagy aktualitásérzék, erős riportihlet és képeesség annak, ami a «levegőben van», megragadására. Így jut el a megállni nem tudó és hitetlen Tamás (így hívják a főhőst!) vadonatúj szimbolumához, melyet könnyedén ráborít a harmincévesek kritikus nemzedékének fejére. A feltalált szimbolumot minden mélyítés vagy árnyalás nélkül végighajszolja a regény két kötetén s közben a színes hírek stílusában beszámol

kommunizmusról, román megszállásról, ellenforradalomról és e kicsinyes zszurnaliszta látásba igyekszik egy nemzedék tragikumá emelt sorsát beleszorítani. Ő a gyászzenés közvélemény, mely a generációs Werthert egy fájdalmas, érzelmes riportcikkkel kíséri az elkallódás sírjába.

Szitnyai Zoltán regénye korántsem ilyen igénytelen és felszínes, sőt maga a harmincéves problematika sem olyan úntalanul önmagáért való, mint a «Tamás»-ban. Szándéka is nagyobb-szerűnek látszik: az elmúlt 10—20 év társadalmának leleplezését akarja adni s csak a végén kanyarodik rá egy váratlan mozdulattal a «harmincéves» kérdés síneire. Maga a társadalomrajz azonban vajmi kiábrándító. Nem azért, mert kiderül, hogy ama zavaros időkben a politikai jobb- vagy baloldalisága címén mily emberi gazságok érvényesültek, hanem azért, mert ily «leleplezés»-ért nincs szükség regényre. Nála is a közelmultól kialakult közhely nyomult be az irodalomba. Hemzsegnek regényében az ennek a közhelynek megfelelő jellegzetes és egysikű figurák. Jellegzetesen feudális vármegyei urak, jellegzetes konjunktúra-forradalmárok és reakciósook, jellegzetes fanatikusok. Köztük él és küszködik a főhős, a jellegzetes idealista, a regény végén a generációs krízisbe belenövő «harmincéves», akit egy hirtelen előrántott «húszéves» döbrent rá idealista Rab Rábys küzdelmei hiábavalóságára (ismét közhely!) és a lezártnak hitt dolgok nyitott voltára. Ez a szimplifikálás Sitnyai legnagyobb hibája. Nagyobb, mint Magyar László ujságíró felületessége, mert ennek műve csak indokolatlan betörés az irodalom területére, de Sitnyai kétségtelen s már nem egyszer megbizonyított írói képességeket dob a könnyű eredmények áldozatául.

Általánosítsunk-e mindebből? A harmincéves írónemzedék önlelep-

lezésének tartsuk-e a két regényt? Alig volna igazságos. A keveseken át való győzelem, a közvélemény-isméltéstől való elszakadás talán rejt még magában némi vonzóerőt s lesznek talán, kik ezen az úton próbálnak feltörni a napfényre. *Kerecsényi Dezső.*

Sárközi György: Mint oldott kéve. Történelmi regény. (Budapest, Pantheon-kiadás.) Az összeomlás óta a történelmi tárgyaknak regényíróink közt egyre nagyobb a keletje s feljük olyanok is szívesen fordulnak, kik a díszletfestegetésen túl a színpalak közé a történelmi korok levegőjét lehelni sem kellő tájékozottságuk, sem költői teremtőerejük hiányánál fogva nem hivatottak. Ezek romantikus «eseménygazdagság»-ukkal, honfibus ál-páthozukkal, esetleg jelmezes erotikájukkal olvasóközönséget akárhányszor bőven fognak maguknak, de a tarka fölszín mögé okvetetlenkedő s az elviselhetetlenül «daliás» hang iránt érzékenyebb fülű kritikust többnyire már első lapjaikkal lehűtik és lelkesedés helyett ösztönös ellenkezésbe kergetik.

Sárközi nagy regénykompozíciója e lesújtó általános tapasztalat alól jóleső és megkülönböztetett figyelmet érdemlő kivétel. Az ő «történelme» a közelmulté, mely még nemrégben személyes emlékek alkonyati fényében derengett vissza s ugyanakkor a napi politikának nem mindig tisztaszándékú gyújtóanyagául is szolgált. A világháború szörnyű kataklizmosza azonban a szabadságharci idők egész politikum- és szennvedélyanyagát mintegy a túlsó partra, csakugyan a «történelmiség» távolába sodorta. A tudomány is azóta ezen a területen az eligazodás és tisztázódás felé túljutott az első komoly kezdeményen s nyomában az író is emelkedettebb nézőpontból jártathatja végig tekintetét a mult századközép mozgalmas körhorizontján. Sárközinek a reform-

éveket, a szabadságharcot s a nyugati emigrációt magábaölelő hatalmas méretű kompozíciója egész kis könyvtárnyi tudásanyagra támaszkodik. Főforrása a kornak egy idáig kevés figyelemre méltatott emlékirat-, illetőleg naplóemléke: a szabadságharc főúri származású katonai főpapjának, báró Mednyánszky Cézárnak angolul megírt könyve. Az ő alakját állítja Sárközi a regény tengelyébe s őt szemeli ki arra, hogy benne a háttérben szélesen megfestett társadalmi változások közt a kornak ezekkel együttjátszó emberét, a romantikus forradalmártípusnak egy lélekzetmeghalló közelségből szemügyre vett példányát szólítsa művészi valóságra s az ő életét vetíti élénk, mint egy belülről elbukott, tiszta eszménységéből és zavaros önismeretből egybeszótt, tragikus életet, amely csak elhibázott lehet, mintahogy elhibázott maga a kor is, melynek ez az élet függvénye.

Semmi sincs távolabb Sárközi írói ihletétől, mint a történelmi tárgyak regényes előadóinak bálványfaragó, élettelenlény mumifikáló buzgósága. Egy Kossuth emigrációját ismertető mű bírálatában nemrégiben így nyilatkozott: «A komolyság, mely a történelem tógájának ráncait igyekszik simára rángatni, mindenkép tiszteletreméltó, de csökkenti a lehetőséget, hogy az elmúlt életet egykori eleven életnek érezzük». Aligha tévedek, ha ezt a multból való «élet»-mentést gondolom történelmi regényírásában is legfőbb sarkalójának. Az életnek, a nemzet s az egyén életének rezdüléseit figyelni, egészen a legmesszibb hullámverésekig, melyek családi környezetekben, szerelmi szálak indázódásai közt, nagy emberek kis hiúságai körül fodrozódnak s melyeknek három testes kötetben felgyűlt összegezése azután a körképi teljesség s a történelmi nagyarányúság szuggesztíóját áraszthatja. Tolsztoji fogantatású terv lebeghetett előtte s e legnagyobb törekvésnek tisz-

teletre érdemes jegyeit művében végiglen meg is őrzi, habár a monumentális mintázásra költői sugallatából s alakitóerejéből hiánytalanul nem is futotta. Az önként vállalt megkötöttségek közt a remekműhöz elengedhetetlen, a külsőségeknek még meghamisítása árán is bensőbb törvényeket követő fölényt vállalni eleve bátortalan. Pedig enélkül — mint éppen az ő esete mutatja — az epikai alkotás egésze multhatatlanul képsorozattá töredezik. S e periodusokba kerekedő, öncélúvá hangsúlyosodó kisebb egységekben maguk az alakok s jellemek is mintegy elrekednek: a nagy tragédia főhősei úgyszólván csupa egyfelvonásos darabban bonthatják ki a maguk belsejét, nem csoda, ha sohasem teljesen s főleg sohasem úgy, hogy a szakaszkorlátokon át a regény egészében a lelki fejlődésnek, az indítékokból sarjadó jellemformálódásnak feltételeihez valóban hozzájuthatnának. Még Görgeyjt is a váltakozó magánéleti és hadi jelenetek során voltaképp egyre a kezdeti beállítás színeiben látjuk viszont; sok minden történik *vele*, sok minden változik *általa*, de *benne* lényegesen kevesebb. A lírikus Sárközinek lírai érzéke itt is éber és finom; kíváncsisága lázasan, sokszor a személyes érintettség önkínzásával fürkész a lélek redői között; ezekben a mozzanatokban az igazi művészet fuvalma igéz meg, de a nagy regényírók az életnek nemcsak izgatott faggatódzói, hanem bátor kritikusai is, s e nagy ítélőmesterek életbíró és jellemmegmérő ereje Sárközinek egyelőre még nincs hatalmában. Ezért vonatkozik még rá is Péterfynek régi (s a magyar regényírásra csak igen ritkán érvénytelen) megállapítása: «Regényhősökké válnak alakjai, nem annyira besű életése útján, mint inkább külső sorsuk alakulása által».

E tekintetben az építménye alapjául vetett Mednyánszky-napló amúgy

is sokszor valóságos tehertételnek bizonyult, melyen könnyíteni az író akkor sem akart, ha művészi céljait a szabadabb kéz jobban szolgálhatta volna. Ez a «hiteles» anyag billentette regényét a harmadik kötetben a romantikus szerelemmel megterhelt kalandregény ingoványa felé, holott itt az adott motívumok egynémelyikének kikapcsolása ennek az elhajlásnak útját szeghette volna. Mikor a Mednyánszky-könyv magyarul megjelent, egyik ismertetője az annak lapjain feltároló életsorsról ezt írta: «költő alig tud ilyet kieszelni, erre csak a legnagyobb költő: az élet képes». Mi az «élet»-nek ezt az alkotó fölényét kereken tagadjuk s talán Sárközi is némi kárát vallotta, hogy a «kieszelés» jogát ennek a kontárságra oly hajlamos vak hatalomnak sokszor alárendelte.

Ahol — akár az atmoszféra megteremtésében, akár egy-egy, úgyszólván semmiből életrehívott alakjának megformálásában — önmagának ez alárendelésére alkalom sem igen kínálkozott, ahol tehát, magyarán mondva, egészen a maga konyháján főz: regényének legkülönb, a műfaj mester-mértékét is megbíró magaslatai tárnak rendre elibénk. Itt egy szalonkales tiszta maratású rézkarca köszönt, másutt egy csataképnek eszközökben takarékos s minden közhelyről tisztult izléssel lemondó panneauja bontakozik ki a magas művészet megkapó magátólértetődőségével; azután a futólag felbukkanó s az olvasásban mégis maradó nyomot, élő emléket hagyó figurák egész légiója, mint teszem a halál küszöbéről az életbölcsesség glóriájával visszatekintő Kopácsy herceg-prímásnak regényirodalmunk legértékesebb eredményeihez tartozó alakja! S azonfölül minden táji és társadalmi környezetnek a főbb szereplők lelkével együttrezgő, minden hatásos szentimentalizmus nélkül is erős érzelmi kihangzású megelevenítése,

akár a vívódólelkű Cézárnak rongyos tót falubeli, trencsényi plébániájáról legyen szó, akár az ötvenes évek Párizsáról, melynek «Bakonyába» bukkott magyar patrióták temetgetik emigrációs keservekbe fulladt álmait! Mindezzel Sárközi a kritikának máris nem az «első regényeket» megillető, vállveregető biztatására, hanem fenntartás nélküli, nyílt meghódolására tette magát méltóvá. S ha a nagy regény egységes lendületének fogyatékából a nagy regény legmagasabb igényéig még föl nem is ért: az előkelő színvonalú írói műnek magasából viszont a felelőtlen s feladatát komolyan nem vevő dolgozásmódnak engedményeket tenni még pillanatokra sem hajlandó. Írói készsége elsőrangú, mondatai a vizuális és nyelvi képzelet szokatlan gazdagságú talajából támadnak és irodalmi magas műveltség odaadó ellenőrzése mellett öltenek testet. «Történelmi» regényíróink — még a legolvasottabbak is — jobbára nemcsak témáiknak, hanem a stílusnak is kalandorai. Sárközi e handabandázók közt az írói toll becsületének nemes harcosa. Rédey Tivadar.

Magyar Irodalmi Ritkaságok öt új száma. (Egyetemi nyomda.) Szabó Béla Dugonics András közmondás-gyűjteményéből ügyesen válogatott ki jellemző részleteket, a bajai ciszterci reálgimnázium dr. Tordai Ányos vezetésével Szent Erzsébet, Szent Elek legendáját és a Halál himnuszát nyomatta újra. A budapesti Zrínyi Miklós reálgimnázium dr. Ollé István vezetésével a *Siralmas Panaszt* adta ki.

A két első kötet anyaga ismerős a műveltebb közönség előtt. A *Siralmas Panasz* csak szakemberek körében vont eddig figyelmet magára, mert első kiadója (Kanyaró Ferenc) Zrínyi Miklósban sejtette a szerzőt. Ez a feltevés ugyan nem valószinű, de a mű önmagáért is megérdemli, hogy szélesebb körben ismerjék meg.

Heveskedése, elkeseredése bonyolulttá teszi ugyan mondatait, de ez az érzelmi aláfestés érdekesebb, mint a mű gondolatai.

A budapesti Vas-utcai felsőkereskedelmi iskola *Vedres István* művét nyomatta újra: *A Tiszát a Dunával összekapcsoló új hajózható csatorna*. Az 1805-ben megjelent művet dr. *Farkas László* vezetésével az intézet utolsó évfolyamú növendékei adták ki.

Farkas László gondos bevezetéséből és magából a műből tevékeny és ügyes gyakorlati embert ismer meg *Vedres István*ban az olvasó. Érvei a csatorna mellett talpraesettek, ma sem tudnak többet és jobbat felsorolni. Érdekes és sokszor elszomorító képet kapunk a múlt század eleji gazdasági viszonyokról. Nem tudják eladni a gabonát, mert nincs szállító eszközük, ezért az állattal etetik fel és pocskolják munkájuk gyümölcsét. A csatorna haszna azonban csak az egyik tétel, amit *Vedres* bizonyítani kíván. A másik talán még kedvesebb szívének: Pestet és Szegedet kell összekötnie a csatornának. Városának esküdt földmérője Szegedet több fontos víziút központjának álmodja. Stílusán meglátszik, hogy küzködik a kifejezésekkel, sokszor belebonyolódik mondanivalójába, de azért gondolatát világosan és maradék nélkül, minden cicomától mentesen veti papírra.

A budapesti Szent Margit leánygimnázium *Hajnal Mátyás* 1629-ben megjelent imakönyvét adta ki újra. A meglepően jó névtelen bevezetés *Hajnal Mátyás* stílustörténeti helyét keresi meg: a korai barokkba tartozik, mert «a cikornyáság és megokolatlan nyelvicomázás és ékítgetés mint stilizáló öncél még nem jut benne uralomra. Tulajdonképpen a középkori misztika nyelvének utolsó kihajtásával állunk itt szemben».

Az imakönyvet egységessé teszi 18 barokkizlésű metszet, melyeknek alkotója «nem az undok *Vénus*nak, sem

az ő fertelmes fiának, *Cupidon*nak lelkét hallgatta volt; hanem az *Mennyei Vőlegény*nek és az ő szerelmes *Mát-kájának*, az *Anyaszentegyháznak* iskolájában tanuló szívek között tanult volt». Minden kép után három «punt» jön, amelyek megmagyarázzák az ábrát. Ezt követi a könyörgés. A «punt»-okban korholja a bűnös hívőt a szerző, a könyörgésben *Jézus* szerető szívéhez fordul segítségért. Az imakönyvön végigvonul a misztikus szerzőkből jól ismert ellentét: a bűnös emberi szívet minden rútsága és undoksága ellenére is felkeresi a «*Mennyei Vőlegény*», *Jézus* és mégis akadnak emberek, akik nem sietnek befogadni, hanem bűneikkel bezárják előtte szívük ajtaját. Ez a sorozat egyik legérdekesebb és legszebben kiállított kötete.

F. J.

Bánáti Oszkár: Fiala ritmusok. (Versek.) Szeged. Műhely ez a kötet, amelyben még együtt van az öntvény a salakkal s ahol a formák tiszta vonalát bosszantó hibák teszik élvezhetetlenné. Látásmódban kétségtelenül poétai jeleket mutat, de kifejezéseinek tisztulatlansága és súlyos képzavarai csökkentik ezeknek a biztató jeleknek az értékét.

«*Kosár vadalma*»-ciklusa friss élet-szemléletével, nyers és zamatos ízeivel («*Szerelmem paraszti módra*») s a gyöngéd ecsettel felvázolt «*Akvarell*»-jével jóval felülemelkedik verseinek átlagos színvonalán.

Elgondolásában érdekes a «*Levélhullás*»-ciklus «*Alföldi város*» c. verse:

«Itt az alföldön kócos vendéghaj
a város,

Ide legelő kell, mező kell, csatakos,
sáros

Ahol a rögben erő, szilajság tanyáz,
Töretlen lábra erőszakolt bakancs
a ház».

Szerelmi lírája jelentéktelen, kellemtelen próza sekélyes tartalommal.

Formaérzéke gyenge, a vers minduntalan összecuklik, a gondolat a kifejezések döccenőin egészen szétzilálódik. Szabadverseiben nem tud belső ritmust teremteni. Különösen értéktelen Hajnalcsillag c. hosszabb vers meséje. J.

Lill András : Hullámjáték. Versek. 1932. Budapest. Nehéz ezeket a verseket úgy megmérni, hogy az ember azt érezze, igazságos a mérték s tiszta a kép, amit róluk adunk. Azok nem abban rejlik, hogy a verskötet valami rendkívülit adna, hanem mert a költemények értékben nagyon különböznek egymástól. Témájuk : a kedves szépsége, a kedves iránt érzett gyöngéd szerelem s elszórtan egy-egy természeti kép. Mondhatnánk, a könyv : szerelem halk pianisszimóban. Az ember néhol egy-egy pillanatra a római elegiákusok hatását érzi, Catullus éneke Lesbiához Catullus ereje és merészsége nélkül. Valahol a háttérben, talán éppen a klasszikus kapcsolatokon át Babits árnyékát is sejtjük. Legtalálóbban mégis szerelmi elegiáknak nevezhetnénk e költeményeket. Ime izelítőtül : Légy bátor — tanít a vers — légy őszinte, ha szeretsz, ha csalsz — nem fáj sokáig.

«Rövid ez itten, rőf,
itt a mérték, elmegy
az Isten, sötét lesz
a világ. Légy bátor !» (Légy bátor.)

Másutt :

«Állj a tükörbe s mutasd meztelen
vállad ez ismeretlen rajongónak,
aki
szeretne lenni ott csat vagy illa-
tocska,
mely nem övezhet senkit sem
utánad». (Vallomás.)

Majd horáciusi reminiscenciák :

«Bujtass a nyár legtelibb
forróságába, vess ki a tél

legtelibb hidegébe, se láng,
se hidegség nem fog énrajtam». (Bujtass a nyár legtelibb . . .)

A költeményekben általában a régi iskola vegyül a modern lírával. A költő hangszerelése, a kifejezés, a forma-tisztelet, bizonyos önfegyelem, a régi iskola hagyománya, mondanivalója már modern világszemléletből fakad. Mindez enyhe szentimentalizmussal van átítatva, ez jelzi a költő egyéniségét s bár nem kölcsönöz a verseknek rendkívüliséget, tiszta idealizmusával mégis rokonszenves.

Mindez tudatos is nála :

«Nem harci dal volt,
csak szerelmes ének — — —
— — — távol a zajtól,
hol lelkes a lélek,
ember az ember». (Jó volt itt élni.)

Nagy hiba, hogy a költő mondani-valójának közlésében gyakran zavart és homályos, mondatkötései néha kétségbeejtőek, olykor a kifejezés gyámoltalanul naiv. Sokszor az az érzésünk, hogy alá kellene támasztani egy-egy lehulló verssort.

Ime :

«Mulj el felettem — kicsi mulandóság,
nyilnak már rajtam sok-sok őszirózsák.
Aki letép egyet, — annak a jó Isten
érinticsuklóját — és visszajeli szépen.(!)
(Jó volt itt élni.)

Másutt könnyen játszik a rímek hangszerén :

«Öregebb talán az Istennél,
évente egyszer virágos,
kékruhás fecskék köszöntik
és partjain vetkőző lányok». (A Tisza Szolnoknál.)

Különös és talán nem véletlen, hogy a szerelmi költemények sokaságából éppen ezek a Tiszáról írott költemények tűnnek ki költőiségük szépségével. A konzekvenciát a költőre bizzuk.

Legfontosabb : jóval több önkritika, jóval kevesebb vers.

Külön ki kell emelnünk a kötet finom, artisztikus, izléses kiállítását.

Juhász M.

Dénes Gizella: Boldogasszony hadnagya. Regény két kötetben. (Szent István-Társulat kiadása.) — **Néma szökökút.** Regény. (Pallas Rt. kiadása) Dénes Gizella termékeny író. Rövid idő alatt, az utóbbi három évben már négy regénye jelent meg a könyvpiacra. Talán ennek a termékenységnek is része van abban, hogy az írónőnek az irodalmi diletantizmusból való kibontakozása lassúbb ütemű, mint óhajtanánk. Ezúttal utóbbi két történeti regényéről akarunk számot adni.

A történeti regény műfaja az írói fantáziát különösen nehéz feladat elé állítja : életszerű és költői, de történetileg is hű rekonstrukciót kíván s ezért nemcsak szabad és teremtő képzelőerőt követel, de ezt a képzelőerőt egyszersmind ezer adattal korlátozza, megköti. Ez a korlátozás vonatkozhatik csupán a kor szellemére, ha a regény szereplői és cselekménye költött, de kiterjedhet a szereplőkre is, ha azok történeti személyek. A történeti események alakításában is kevés az író szabadsága. Ilyen korlátok között értékes művet alkotni csak a legnagyobbaknak adatott. A történeti regények nagy tömege valamely történeti fejezet illusztrációjává egyszerűsödik. A *Boldogasszony hadnagya* is ilyen illusztráció : Hunyadi János költői életrajza.

Dénes Gizella a történeti mozzanatokkal nem alakítja, csupán regényessé színezi, a lelki indítékek elemegzése és a történeti adatok dialógusokba tördelése által. A szereplők elmondják a tudnivalók felét s a szerző kiegészíti ismereteiket. Az akciók szavakban oldódnak fel. Már költőibb eljárás, de kissé átlátszó : a hatás anticipálása és a cselekmény misztikussá fokozása.

Példák az előbbire : A kis gombkötő inasnak reszket a keze a még akkor ismeretlen vitéz, Hunyadi nevének hallatára, mestere meg éppen azt is megsejti, hogy egyszer még harangozni fognak erre a névre. Szilágyi Erzsébet apja úgy véli, hogy leánya «tán majd csak szül egy királyt.» Az utóbbira : Hunyadi és vitézei dél felé menetelnek. Útközben a törökről beszélgetnek, ami igen természetes. Hunyadi megállapítja, hogy a török nemcsak nekünk ellenségünk, hanem az egész kereszténységnek. Ez is köztudomású lehetett. Az írónő mégis igen elálmélkodik rajta : «nem tudja, ki súgta neki a szavakat, nem tudta, honnét, mely mélységből jönnek azok, csak kimondta. Ki kellett mondania... Valami furcsa borzadály fogta most meg a lelkeket. Csend lett és lihegve hallgattak. Mintha felettük roppant volna egyet a végzetes jövődő fátyola.» Ilyen meglepő stílusfordulatok lendítik ki az író forrástanulmányainak és reális valóság szemléletének világából a koturnusos és festett szavak ritka légkörébe.

A *Néma szökökút* alakjai és cselekménye költött. Csak a háttérben villannak fel a negyvenes évek magyar mozgalmi. A legendás szökökút az Istvánffyak ősi kastélya előtt áll. A kút vize akkor apadt el, amikor a család ősanját hűtlenségen érte a férje. A szerencsétlen asszony a kútba ölte magát. Egy öreg és «nagyéletű» sybilla megjósolta : «Vénusz istenasszony kútja csak akkor muzsikál, ha szívbeli szeretők járulnak hozzája». Századoknak kellett eltelniök, míg ilyenek akadtak : a büszke grófi leány és a daliás Hardegg-cuirassier, Ritterstein Emerich kapitány. Kiderül, hogy van a családi törvénynél is ősbibb törvény : militia est potior. «Júlia szeméibe, a két tágranyílt ibolyaszín pupillába hirtelen és végzetesen bele-tört a valóban remekbeszabott, keskeny, barnára égett férfiarca.» Leh-

jítja — vagy leejti? — zsebkendőjét, a kapitányról álmodik, róla ábrándozik, másnap vele táncol és ölelkezik a terrazon. Szóval szétszaggatja «nevelése láncait» és kijelenti, hogy a maga «egyéni életét» akarja élni. Szándékát apja öngyilkossága sem tudja megtörni. Erre csak a magyar szabadságmozgalom képes a maga csodálatos, Júlia szívéig elható erejével. A nagy lelki és testi szenvedés mégis sirba dönti a leányt. Temetése órájában a szökökút ismét elnémul.

A regény szembeötlő hibája, hogy a szerelmi történet, hőseivel együtt, könnyen elválasztható a kortól, amelybe az író belehelyezi. Ez a történet, kevés változtatással, bármely más korba is belehelyezhető volna, de irrealitásai miatt egyikbe sem illene bele. A csodás és misztikus elemek alkalmazása itt még átlátszóbb fogássá vált.

A jellemek elrajzoltak, a szerelmi mese sablonos. Ez a regény nemcsak kisebb igényű, de kevésbé is sikerült, mint a Boldogasszony hadnagya, noha sem a személyeknek, sem a cselekvénynek az alakításában nem korlátozta az írónőt a történeti anyag merevsége. Amott történeti ismeretek népszerűsítésére törekedett, itt csupán szórakoztatni akart. A kötet végéhez fűzött rövidebb elbeszélést, *Amíg a csillag kigyul* (Lionardó és Mona Liza szerelméről), művészi szándék sugalmazta.

M. F.

Vidéki író-indulások. Faber-Kovács Gyula: Ballag már a vén diák... (Pápa.) **Tatay Sándor: Az eke.** (Sopron.) Mindkét regény az írói ösztön tipikusan első mozdulatából tevődött össze. Önképzőköri pályamunkák, helyi lapokban megjelent versek és novellák, alkalmi szereplések bizonyára állanak már mögöttük, de a «nagyobb» kezdés minden lelkesült öntudata, stíl-remegése, az attitűd közönségre pillantó volta és a mondanivaló eszmei

imbolygása tapintható bélyegként nyomódott rájuk.

De nem is értékük súlyáról akarunk beszélni. Kezdő vidéki írók munkái mint dokumentumok érdekesek. Dokumentumai a közízlés bizonyos rétegének. A környezet ízlése, melyből kinőnek, majdnem egynemű. «Uralkodó» ízlésről a legbiztosabb értelemben csak a vidéken beszélhetünk. Az irodalmi társaságok, melyekben a vidéki író kezdő lépéseit meg szokta tenni, elsősorban hagyományörzők. A sajtókritika véleményadó hangját is e kialakult hagyomány irányítja és nem billentik ki e még társadalmi kapcsolatokkal is szilárdított egyensúlyból az «irodalmi központ» egyidőben élő különféle ízlésirányainak harcos mozdulatai. A kezdő vidéki író igen ritkán tud szabadulni attól, hogy ne ennek a kifomált és elfogadott helyi ízlésnek írjon, az el- és felismerés e közvetlen adományozójának. Így Faber-Kovács Gyula és Tatay Sándor is. A pápai diákok regényében a helyi vagy ottani kapcsolatokkal bíró olvasó sikerrel keresheti meg önmagát, emlékezhetik derűs-bús diákevekre és szívrezdító anekdoták jutnak eszébe a multra emlékezés érzelmességén át. Emlékezhetik, mennyi ügye-baja volt «szecska» korában, mily vészes is volt egy latin óra, mily lázban égett az első tánciskolai alkalommal s mily gyönyörűen fájdalmas volt az első szerelem. A másik regény ebből a saját milieu-höz való tapadásból programmokig jut el. A magyar föld, a vidéki őserő patetikuma él benne. Nemzetfenntartás, falumentés, a földdel való tragikussá emelt küzdelem, a bűnös város bomlasztó ereje a motívumai s a magyar vidék öntudatos büszkesége az ihletője. Mindketten igaz bensőséggel tisztelnek milieu-jük előtt Faber-Kovács óvatos érzelmességével, Tatay pedig tragikus pátosszal.

Környezetük ízlésének e morális

elemein kívül hozzásimulnak a távolabbról jött, de ma már a vidéki izlést is befolyásoló újabb magyar irodalomhoz. Ady, Móricz, Szabó Dezső már megtették útjukat a szélesebb közönség felé, mert írói alkatuknak van egy-egy oly vonása, mely könnyen fogalmivá tehető s így egy általánosabb irodalmi igény kielégítőjeként is szerepelhet. Fabernél még eléggé halványak ezek a hatások, Móricz diákregényeiből inkább csak valami általános kisdíák-hangulat, itt-ott egy-egy stílmozzanat az, ami érvényesül, de Tatay magyar felhorgadása, tragikus magyarsága, földmiszticizmusa, viharosnak megjátszott erotikája, önmagából mintegy kilépni akaró verbális stílusa nyilvánvaló ősökre utal.

Hibájuk voltaképpen egy s jaj, ha ez mindenestől az övék: a homályos látás. A legújabb nemzedéket sokszor jellemzik úgy, hogy pillantása élesen tiszta, hideg, sőt ridegen könyörtelen. Faber-Kovácsban és Tatayban semmi sincs ebből. Az egyik érzelmes fátylon át néz, a másik a retorika ködén. Szeretnék azt hinni, hogy igazában ez a látás sem az övék, ezt is úgy tanulták. Egyelőre levizsgáztak abból, amire környezetük és olvasmányaik megtanították őket. Oly feleleteket adtak, amilyeneket ezek szívesen hallottak. Az út számukra az irodalom felé csak egy lehet: saját kérdéseket feltenni.

K. D.

Annie Vivanti Circe. (Stádium sajtóvállalat.) Tarnovska Mária bűnpöre körülbelül egyidőbe esett Haverda Máriáéval, és bár a maga idejében nagy port vert föl, teljesen feledésbe merült, hiszen a világháború által felkavart emberiség azóta igazán annyi «szenzációt» termelt ki, hogy jelentősebb eseményekről is megfeledkeztünk. A hisztériás lelkialkatú orosz grófnő bűnügyét annak idején Annie

Vivanti, a csodagyereknek indult, de értékeiből hamar kivetkőzött olasz író nő dolgozta fel regényben, és az effélék iránt érdeklődők körében tekintélyes sikert is aratott vele.

Hogy a Stádium most, két évtizeddel a velencei gyilkosság után, miért tartotta szükségesnek ezt a rémregényt lefordíttatni és a piacra hozni, azt legfeljebb üzleti szempontokkal lehetne — nem indokolni, hanem menteni. Abban a lelki válságban, amelyben a mai emberek vergődnek, sajnos, elég sűrűen robbannak ki a bűnügyi szenzációk. A napilapok akárhányszor a Tarnovskáénál bonyolultabb és érdekesebb «eset»-ekről számolnak be, a jobb újságírók pedig, akikre az ilyen «nagyobb» eseteket bízzák, néha különb írói felkészültséggel világítanak a bűnügyek mélységeibe, mint amilyenről ez a könyv tanuskodik. Azzal, hogy a kiadói reklám, amelynek megtevesztő hangzatossága súlyos kárt okoz az igazi irodalomnak (ez ellen már hivatalosan állást kellene foglalni!) Annie Vivantit a legkülönb olasz írók mellé állítja, a regény egyáltalán nem nyer értékében, és hogy Dosztojevszkij nevét le merték írni, az enyhén szólva: blamázs. Mert ezek az alakok s maga a téma is, ha a nagy orosz író írja meg, talán halhatatlan reliefet kaptak volna, de Vivanti tolla alatt, jöllehet, «az életből merítette» őket, bizony csak papirosfigurák maradtak.

Egészben véve: kár volt ezt a giccsromantika eszközeivel széppé és érdekessé kendőzött orosz hisztérikát újra életre támasztani. Éppen elégünk volt már a bűnügyi és a kalandor-regényekből. Ezzel a könyvvel a kiadóvállalat sem magának, sem az irodalomnak nem tett szolgálatot. Különösen nem a magyar irodalomnak, amelynek ápolására és fejlesztésére vállalkozott.

i—gy.

John Galsworthy.

Az 1932. év irodalmi Nobel-díját John Galsworthy angol írónak ítelték. E tényen nincs mit igazolni: az ember csodálkozik, hogy még csak most kapta meg. Inkább jutalom volt, mint elismerés; inkább tiszteletadás, mint értékelés. Galsworthyt a díj s az ezzel járó tekintély nem emeli feljebb: a Nobel-díj-i valóroket ő maga szerezte meg, már régen megszerezte. Díj nélkül is elérte azt, amit más a díjjal.

A hír a magyar közönséget sem lepi meg. Színdarabjai közül kettőt látott és megszeretett. Regényei — különösen a «Forsyte Saga» hétkötetes ciklusa, az «Egy udvarház» és a «Sötét virág» — annak ellenére, hogy igen nagy részben gondatlan, pongyola és hibáktól hemzsegő fordításokban került forgalomba, már hosszú ideje a lehető legszelebb olvasóréteg tápláléka.

Galsworthy könyveinek könnyű útja volt nálunk. Társadalomszemlélete rokon Herczeg Ferencével: ő is torygentry, aki iróniájával szembefordul saját osztályával, hogy végül mégis csak azt szeresse. Ez a jóindulatú kritika, amely észreveszi a hibákat, de megbocsájtja, megfelelt a magyar közönség felfogásának. Herczeg Ferenchez művészi tulajdonságaiban is

hasonlít: mértéktartó, könnyed, világos és szórakoztató. Az, hogy Galsworthy keményebb, maróbb és hüvösebb, csak nagyon keveseknek vette el a kedvét attól, hogy olvassák.

Galsworthy pedig teljesen angol, teljesen társasági, társadalmi angol. Problémái — eszményei — a korrektség, lojalitás, nyugalom, fölény, az angol úri eszmények. A legmagasabbfajta ember szerinte a gentleman. A gentleman-ségnek százados tradíciójából és kulturájából csinál költészetet. A legfőbb eszmény és az aggodalom a legfőbb eszmény dekadenciája miatt. Ez jellegzetesen angol.

Irodalmi nyelvre lefordítva Galsworthy eszmei magatartása: a tisztaság esztetikai kategóriája. Nem a levegő, a fák, a forrásvíz tisztasága ez, hanem a tiszta galléré, fehér keztyűé, a papirosé, kulturtisztaság. Ez a belső lényeg, ami Galsworthy minden szavának titkos, metafizikai értelme. Ennek a kategóriának százszázalékos megvalósítója. Ezért olyan hideg, olyan úri, olyan nyugodt, biztos és kiegyensúlyozott. Ennek az esztetikai értéknek állandó jelenléte és sugárzása az, ami benne vonz, amit benne csodálnak: ami egyedülállóvá teszi őt az angol, sőt az egész világ irodalmában is.

Hamvas Béla.

Színház.**Tűz a Monostoron.**

Indig Ottó színműve a Nemzeti Színházban.

Kolozsvár 1704 tavaszán torkig van a német-rác kettős elnyomással, Rabutin gróf sanyargató uralmával

s mikor Rákóczi hadai közelegnek, a patrióták rendre átszökdősnék a fejedelem hűségére. Nagyszegi Gábort is áthajtja elkeseredése, noha otthonmarasztaná a felesége: asszonyát, a szép Gálffy Zsuzsánnát leánykori szerelmese, Mikes András kerülgeti. Az

ostromolt városban hagyott ifjasszonyra egy szereleméhes rác tiszt is szemet vet. Mikes ezért nem is bírja szökésre szálni magát: Zsuzsánna közelében marad, védelmül. De a közelség lángralobbantja a régi, kölcsönös szerelmet s mikor a férj hadikémkedésre hazaszökik, feleségét a Mikes fogadására magáraöltött ünneplőben találja. Zsuzsánna nyiltan meg is vallja, kit szeret, s Nagyszegi talán lemondana az asszonyról, de az okvetetlenkedő rác hadnagy is éppen akkor toppan be. A férj most már váltig azt hiszi, hogy a hadnagy szeretője az asszonynak, lelövi a póruljárt szoknyakergetőt, majd mivel megbízatása amúgy is a kuruc támadás előkészítéséül a monostori városrészt felgyújtására szól, elsőnek mindjárt a maga portájára veti a tűzcsóvát. A félájult Zsuzsánnát az égő házból Mikes ragadja magával.

Ezt a kosztümös házassági drámát mondja el Indig. A történelmi hátteret egy kissé túlságosan is a kosztümökre bizza s a házassági drámában sem igen bolygatja meg a konvenciót. Minden vonatkozásban adós marad a jellemek biztosabb rajzával s főleg belső fejlesztésével, nemkülönben a dialógus valódi drámaiságával. Jelenetei sehol sem lobbannak úgy lánggra, mint a darab végén a Nagyszegikúria; a szenvedélyek sohasem gyujtanak úgy, mint a tornyosnyoszolyából előtépázott szalmacsóva. Nagy darabírói gondossággal, de kevesebb költői lélekbeocsátkozással készítette el színpadi művét, ezért támad az a benyomásunk, hogy az eseményeknek — a köz- s a magánéletieknek egyaránt — egyre csak a fölszínét mutogatja. A dráma csúcspontjául szánt szerelmi jelenet is Zsuzsánna s Mikes közt alapjában nem más, mint a színésznőnek juttatott bravúraria (egy negatív szerelmi vallomás arról, hogy a nő mi mindent felejtett el végképp, amiből annak kell kiderülnie,

hogy íme, nem felejtett el semmit), s ezt a hatásos helyet Bajor Gizi színészileg gyönyörűen ki is aknáztá, de, sajnos, itt is inkább csak a *mutatvánnyal* volt alkalma hódítani, semmint a művészi igazsággal.

Gondos a rendezés, az az előadás is, noha némileg lagymatag vérkeringésű. Kiss Ferenc magyar indulatú, őszinte fájdalmú férj; Lehotay daliás és gyengéd udvarló, talán valamivel szentimentálisabb is a kelleténél. Petheő Attila (a rác tiszt) egész szerepét tört németességgel mondja s egy jobban elgondolt, mint megírt tolmács segítségével udvarolgat, kit Gál Gyula buzgalma és leleménye ment meg attól, hogy a nyakunkon nőjjön ki. Vaszary Piroska is ízesebb eléggé ízetlen szerepénél. Hettyey Aranka grandiózus anyafigurát építget kevéssé grandiózus mondokájából. Nagy Adorján, Ónodi, Pataki s még néhányan kellő tűzzel és jó magyar zamattal kuruckodtak.

Erdélyi kastély.

Hunyady Sándor színműve a Vig-színházban.

Erdélyi mágnás miliőben játszatta Hunyady első színpadi művét, a *Júliusi éjtszaká-t*, ugyanoda helyezte ezt a legújabbat is, a különbség csak az (ez a csak azonban itt egész világot jelent), hogy ez a mágnásvilág már az elrabolt Erdélyé, hol a regátbeliek kényére került, azok szabad prédájává lett minden, amin a sokszázéves arisztokrácia hatalma nyugodott. Ebben a korszerűségben az új darab rokon a Délvidéken játszó *Feketeszáru cseresznye*-vel. Sajnos, kevésbé rokon akár benső drámaiságban, akár egyéni jellemrajzoló erőben. Hunyady szereti azt hangoztatni, hogy a színpadon szívesen ír «drámai riport»-ot, s meglehet, annak is, amiről most beszél, megvan a hiteles valóság-alapja. De vajmi kevéssé van meg a

művészi valóságHITELE. Ha riport is: nagyon semmitmondó, elmélyítésre sehogy sem alkalmas történetről adott beszámoló, annak is meglehetősen színtelen.

Pataky Ádám gróf kastélyába vendégül, családi békéjébe elegáns ragadozóul «betör» egy csonkamagyarországi gróf, akit a szerző szándéka szerint egy kicsit az egész királyhágón-inneni arisztokrácia reprezentánsának kellene tekintenünk, de aki valójában semmit sem reprezentál, még — ami drámai szempontból legöregebb hiba — önmagát sem. Üres, hígan politizáló figura, akinek a szép háziasszony — ha valamivel jobb az emberismerete — már az első felvonásban kitehetné a szűrét. De a másodikban — míg a férj elkobzásra ítélt birtokuk s egész vagyonuk megmentése ügyében Bukarestben tölt tiz napot — Erzsébet asszony tüzet fog s nyílt színvallásra várja haza az urát. Ez azonban a Hiób-hírt hozza, erre feleségében is felébred a hitves és anya, s a kábítgatót, ki vesztére éppen ebben a végzetes légkörben tér át az erőszakosabb eszközökre, végleg elutasítja.

Mindez meglehetősen vontatottan, sokszor tétova jelenetekben halad előre. A szerző egy «nagy szenvedély» rajzát fájdalmasan aktuális korrajzzal akarta egybeforrasztani, de végül mind a kettővel adós maradt: amaz a drámaibb fellángolásig el sem jut, emeből szervesen el-elhullajtott politizálás lesz. Még a két világ összeütközéséül szánt «nagy jelenet» Pataky gróf s a román miniszter közt is majdnem visszafelé sül el: a hódítók álláspontját külön jellem védelmezi, mint a megalázott magyarságét, hiszen ez esetben amaz a megvásárolhatatlan s ez a vesztegető.

Az elgondolások ily bizonytalansága mellett bizonytalannál egyéb a dráma megépítése sem lehet. Az epizódalakok nem élő emberek, ha-

nem hangos közhelyek, mintha az ösztövérfőcselekmény hézagainak kitöltésénél egyéb rendeltetésük sem volna. Ezért van híján az előadás is az igazi meggyőződésnek. Somlay (Pataky gróf) jobban hatott diszkrét némajátékával — kivált a miniszteri audiencia után — semmint a szerző fakó szövegével. Gombaszögi Frida is majdnem érdektelen maradt, csak a harmadik felvonás néhány ingerült hangjában találta meg önmagát. Csontos kurta jelenetében kellő súlyt adott a sovíniszta román hatalmaságnak. A fahangú szerelmes grófort Hajmássy mozgásban is fabábbá faragta. Tökés Anna szép volt és — szerep nélkül való. A fiatal Márkus Margit jól mozog és — amit egyre gyéribben tapasztalhatni — szépen beszél.

A varázsigé.

Hatvany Lili vígjátéka a Vígyszínházban.

Modern Hamupipőke-mesét mond el a szerző, melynek modernsége abban nyilvánul meg, hogy a naivitás helyett a raffineria benne a dolgok intézője. A léha és hígvelejű festőbarátját gyámoltalanul hódítgató kis iparművésznőnek — két nagynénje személyében — két ellentétes principium avatkozik bele szerelmi vetélkedésébe kacér mostohájával szemben. Természetesen itt az ósdi erkölcsöket hirdető nagynéni a boszorkány, s a másik: a mondaine és könnyelmű elveket valló a jótündér. Ez utóbbi oktatja ki az ilyenekben kissé nehézfejú hugocskát arra, hogy a boldogulás titka ki nem ejteni a varázsigét: «szeretlek, imádlak», mert ez a holtunkiglan-izú vallomás a férfinépet csak elriasztja. A mesebeli varázsló pedig ezúttal egy híres bűvész, kit a jószellem-nagynéni a szerelmes kisleány segítségére küld s ki aztán ön-maga felé varázsolja át pártfogoltjának érzelmeit. E ponton a szerző

meseelgondolása és meséreutalása meglehetősen ingatag: a színpadi hókusz-pókusz kedvéért ide-odabillen a fejlesztéssel, a zavarosságot sem kerüli, inkább keresi, hogy — ötletekre haláshasson benne.

A Molnár Ferenci ötletdarab-típus terméke ez a színpadi játék, s nem is tehetségtelen iskolatermék. Kivált a harcias s a rosszmájúság hangnemében tartott dialógusai figyelemreméltó ügyességre és nem egyszer metsző elmésségre vallanak. A két nagynéni szócsatái pompásan peregnék s a jobbra-balra flörtölő mostoha csábjelenetei is otthonos könnyedséggel vannak megcsinálva. De amikor egy-egy színpadi helyzet kiakná-zása megtörtént s kapcsolat és átmenet kívántatik a következőhöz, egyszerűen örvények nyílnak meg, melyek nem annyira mélységet sejtetnek, mint inkább — ürességet.

Finom izlésű színpadi képek keretében, jól perdülő játékegyüttesben került elénk az újdonság. Dayka Margit üde kedélye és kedvessége táplálta és tette plasztikussá a főszerepnek eléggé laza vázlatát. A mostohát Makay Margit szellemesen és izgé-kony fantáziával rajzolta meg. A két leghálásabb szerep — a nagynéniké — Góthnének és Gombaszögi Ellának jutott: ragyogott is mind a kettő az egymás s a tulajdon fényében. A varázsló, Rajnai, viszont egy kissé Hegedűs Gyula ördögének visszfényét is idézgette. Góth valami eredetibb vonást szerepétől sem igen kapott, maga sem nagyon törte magát ilyesmi után. Mészáros Giza nagy biztosságát, az epizódban pedig Vágóné szeretetreméltóságát és Peti jóízűségét öröme-st kiemelhetjük. Egyedül Gyergyai bizta rá magát pár fintorra s néhány mondat akusztikai hatására. Hülyét bíztak rá s ő olyan valakit játszott, aki játssza a hülyét. Olcsón nevetetni így is lehet, de hol marad a hülyeség öntudatlan bája? ... A színészi ha-

tásra nézve is van egy «varázsigé»: a szerepet kell játszani s nem játszani a szereppel.

Dzsimbi.

Zágon István vtgjátéka a Magyar Színházban.

«Női Faun»-t emlegetett a szerző előzetes hírlapi nyilatkozataiban szinte gyanut keltő szívóssággal. Szerencsére maga a darab nem női nemre átírása a Knoblauch-féle garasos ötletű komédiának. Zágon ötlete sem valami merészen új vagy értékes, de az ötlet felhasználásában százszor különb és összehasonlíthatatlanul «röbb» az angol színpadi csepürágónál.

Zágon Dzsimbije egy léha orszá-lánvadász által Európába portált szigetleke ártatlanság^s rá is az a feladat hárul, hogy a «romlott» civilizációban a romlatlan civilizálatlanság erkölcsi és ítélőképességbeli fölényét bizonyít-gassa. Hála Istennek, erről a rous-seaui keresztapaságú tételről maga az író sincs valami túlságosan meggyő-ződve, nem is csap mellette olyan vá-sári és hazugszavú lármát, mint Knoblauch mester bakugrás-bajnok Faunja; Zágon beéri annyival, hogy enyhén, diszkrét szatirikus éllel s általában igen kellemesen eljátszad-zik a kontraszthatásokkal, melyeknek túlságosan végükrejárni maga sem kíván.

Különben is Dzsimbije hol a hű szerelemnek, hol a pénzeszsák felé kac-singató női ingatagságnak képviselője, egyszer egyedül ő a morál nagy-birtokosa, másszor maga is romlado-zásra hajlik a romlottak környezeté-ben. Mindezt nem szabad nagyon feszegetni: Zágonnak amúgy is még a «rossz» emberei sem hitványak, ez a rokonszenvesen jólelkű író minden-ki felruház jókora adag kedvességgel és érezhető örömmel boronálja össze hadilábon álló szerelmes párjait. Nem

akar ő jellemeik tövéig ásni, a «vad-leány» bölcsességének diadalát sem viseli valami nagyon a szíven, — legyünk őszinték: alapjában semmi egyebet nem akar, mint mulatságos színpadi jeleneteket írni. Ez a szándék nyilván nem érdemel gáncsat, kivált mivel megvalósítása többnyire határozottan sikerül. S azonfelül van benne egy kis lírai ér is, formás mondataiban helyel-közel a szíve is megdobban.

A Dzsimit alakító Titkos Ilonának éppen ezek a líraibb kihangzású helyek sikerülnek legszebben. Ez a jobbára üres feladatokban foglalkoztatott művész most is megmutatja, hogy tehetsége különb, mint azok a pusztán külsőséges várokozások, amelyeket vele szemben szerzők és színházvezetők általán táplálnak. Törzs csupa színészi biztosság s az a fiatal Ráday is, ki igazán kedves és megnyerő, legfeljebb valamivel felületesebb, semmint a rábízott alaknak tüzetesebb átélése útján lehetne. Sulyok Mária temperamentumosan s mindamelllett ízléses mértéktartással harcias, Székely Lujza bájosan és meghatóan gyámoltalanul lagymatag. Mály Gerő sok természetes humorral, csak egy kicsit félvállról dolgozik. Nagyon frissek s különösen színhatásban megkapóak a színpadi képek és eleven, fordulatós a Tarnay Ernő rendezése. A színház a könnyed és élvezetes vígjátéki hangnemben ezúttal valóban hibátlan együttesmunkát produkál.

Huszárok.

Gerő Gyula katonadarabja a Kamarszínházban.

Színpadi szerzőül altábornagyokat elég ritkán üdvözölhetünk, a multból is legfeljebb altábornagyné jut az eszünkbe: Forinyák Gyula felesége, kinek a századfordulón adták egy igénytelen dramolettjét.

Erre a századfordulóra tekintget vissza a mostani újdonság magasrangú katonai szerzője is, ugyanarra a világra, mely — bár nem ily kései emlékképpen, hanem kortársi megvilágításban — Herczeg Ferenc *Dolovai nábob leányában* is tükröződik meg a Rákosi Viktor *Emmy* című regényében, melyből csak a minap készült egy vidám színpadi garnizon-történet. Gerő Gyula színműve mind e két darab témájára emlékeztet: a Herczegére abban, hogy az ő könyvnyelmi főhadnagya is a kvietálás küszöbéig sodródik, a Rákosi regényére pedig abban, hogy a főhadnagynak ezredese leányával támad szerelmi konfliktusa. Gerő Gyulára nézve ennek a konfliktusnak megteremtése a legnehezebb színműírói feladat. A kisvárosi huszárélet rajzához sok jó színe van, ezt a környezetet szereti is, ismeri is, a mellékesebb szereplők mindegyikében akad valami élő és hiteles vonás. Kedves és természetes melegségét, erősen eszményítő emberszeretetét nagy rokonszenvvel fogadhatjuk; akárhány jelenetében tollforgató készségét, beszédének izes-ségét is bizvást elismerhetjük. Csak a «bonyodalom» körül van némi bökkenő. Kapunk például egy olyan lélektani indítékot nélkül, valóban l'art pour l'art fondorkodó víg özvegyet, akinek egész léte merő színpadi fikció s aki nyilván az *Aranyember* ádáz Atháliájához járt iskolába, de bizony nagyon kisképességű tanítványnak mutatkozik. S még a fiatalok szerelmi kettősének komolyabb fordulataiban is cserbenhagyja szerzőnket az ereje; a kedves ezredesleányka szüzi önérzetéhez nagyon könyvszagú mondatokat szolgáltat, alakjai ilyenkor inkább helyzeteket juttatnak szóhoz, semmint a maguk lelkét. Többet érnek a férfijelenetek: katonákat egymásközt a katona-író ösztönösebb biztossággal beszéltek.

Az előadás friss és tempós, komo-

lyabb színészi érték is akad benne. Mindenekelőtt az Olty Magda megnyerő, tartalmas alakítása. Ez az ifjú művész nő már a *Fannyban* is megmutatta s most újabb bizonyosságot ad felőle, hogy sokkal inkább otthon van a szív világában, mint az olcsó naiva-közhelyekben. Játéka abban a mértékben válik különbbé, amint a szerepe bensőbb mozzanatok felé mélyül — s ez nagy szó. A Tarján Gidaszerű főhőst Mátray néhány felesleges negédeskedő vonással jócskán elrajzolja. Lontay viszont ezúttal először árulta el, hogy arcjátékra is képes, amit eddig sikerült titokban tartania. Gazdy Aranka érett művészete az «ezred nagymamája»-nak súlyt és tekintélyt biztosít. Apróbb szerepben feltűnik Egry István kitűnő megfigyelése, Kéri Panni friss temperamentuma, Hollós Melitta természetes kedvessége, Zempléni higgadt játéka. Végül a leghálátlanabb feladatban, a feketeszívű özvegy alakjában, a tehetséges Pogány Irén nagy odaadással és élénkséggel mentette a menthető.

Forgószl.

Boross Elemér tragikomédiája a Kamaraszínházban.

Kétségtelen, sőt jelentékeny tehetségű drámaírónak balfogása. Vele a színpadon most is — mint korábbi műveivel — igazi író szólal meg, aki egész figyelmünket és kritikai készségünket keményen foglalkoztatja még akkor is, sőt akkor leginkább, ha azazal, amit mond, perbe kell szállnunk. Egy öngyilkosság történetét mondja el, beágyazva abba az apokaliptikus tömegöngyilkosságokba, amit korunk emberisége a világháború vállalásával önmagán elkövetett. Azoknak az ifjaknak érettségi találkozásával indítja el darabját, kik tizenöt évvel ezelőtt gyermekfővel sodródtak a tömegmészárlás borzalmaiba. Egész létükön, családi környezetükön, egyéni

boldogulásukon átgázolt a háború szörnyű tankja. Ez a darabkezdő jelenet kitűnő, benne a genre-rajz a monumentálissal érintkezik, a sűrű kis ötletek mögött hatalmas távlatok nyílnak. De az első felvonásvégen a kollektív tragikomédiából (hol e kényes műfaj hangneme kiváltságos erővel van megtartva) kibontakozik Merán Miklós egyéni életzuhanása, mely a továbbiakban szimbolumként az egész emberközösség korszerű váltságát volna hivatva hordozni. S ezen a fordulón sikklik ki a dráma. Ettől fogva végiglen számlákat nyujtanak be, de mindig rossz helyre: a felhördülések fájdalmasan igazak és friss sebekként fájók, de a számonkérés tirádái hamisak és erőszakoltak. A pacifizmusnak, ennek a legnemesebb hitvallásnak apostolai rendszerint elvétik a bizonyítást s Boross Elemér is a maga Fedja-lelkű hőisével csak egy úri sorból akaratgyengeségből lezüllő embernek kálváriautját mutogatja, aki a konjunktura uborkafájára felkapott alacsonylelkű ripókséggel szemben is csak a maga úri önértetének sérelmét bosszulja meg, holott a szerző elképzelésében a Názáretinek evangéliumi szellemével kellene a kufárszellem ellen korbácsot ragadnia. Tiszteletreméltó az író emelkedett morálja és férfias bátorsága, csak a drámát ejtette el prédikátori buzgóságában. Mindez a fődolgozokra, színművének fővonalára vonatkozik, a részletben a darab végéig érezni és becsülni kell tehetségét. A drámai mag csak az összecsapások nagy fordulóin hígul meg nem győző általánosságokká, az intimebb helyeken úgy ismeri s oly biztossággal alkalmazza a szó drámai értékét s hatóerejét, mint színpadi irodalmunkban ma igen kevesen.

Nagyon jó és lélekkel teli az előadás. Vértes Lajos vígszínházi első sikere óta ennyire még sohasem lelte meg önmagát: beszédének mély lélek-

talaja van, tragikusan meghasonlott léleké. Peéry Piri a feldúlt otthonok anyai martiriumának megrendítően igaz hordozója; ahogy a férje hősi haláláról annak idején érkezett tábori lap szövegét, mit már rég könyv nélkül tud, nem a papirosra, hanem a semmibe révedve olvassa fel: felejt-hetetlen. Both Klári az erkölcsi válság diszkrét rajzával tűnt fel. Szigeti

Jenő is megint a maga legjobb szintjén mozgott a pincér alakjában, kivált realista megfigyeléseivel; a nagy hal-doklási jelenetben valamivel aláhúzottabb volt a kelleténél. Mátray ezúttal teljes hitelt teremtett figurájának s egy kurta szerepet nagy súlyhoz juttatott a sokat ígérő tehetségű Köpeczi-Boócz Lajos.

Rédey Tivadar.

Képzőművészet.

Ernst-Múzeum.

Bernáth Aurél gyűjteményes kiállítás, mely az Ernst-Múzeum valamennyi termét elfoglalta, emlékezetes esemény volt. Ez a kivételes tehetségű művész, ki eddig kevés alkotással szerepelt a közönség előtt, most mutatta meg teljes erejét és sokoldalúságát. Régebbi képei, melyek közül néhány ízelítőül a mostani kiállításon is látható volt, az igazi pasztellfestés éteri finomságát és könnyed eleganciáját oly sokrétű és kulturált formában szólaltatták meg, hogy hozzájuk foghatókat magyar földön csak Rippl-Rónai József művei között találni. Újabb vásznai olajképek, melyekben az ember nem tudja, mit csodáljon inkább, a felfogás nagyvonalúságát, a misztikus lelki tartalmat vagy az emelkedett lírát, mely a férfias temperamentum oly közvetlen megnyilatkozásaival olvad össze. Sok kiváló festőnk van, de senki sincs közöttük, ki oly hiánytalanul meg tudja oldani a maga elé tűzött feladatokat. Az alkotóerejének virágjában álló művész döntően belenyúlhat a fejlődés további sorába, mint ahogyan döntően belenyúlt már azzal, hogy külföldi hatásoktól teljesen menten, európai viszonylatban is kiváló szintet ért el. Mindazokkal a művészekkel szemben, akik Magyarországon tiszta értékeik megbecsülése fejében, mint ő, vezéri szerephez jutottak — pl. Fe-

renczy Károly — az is előnye, hogy nemcsak művész, hanem korszerű művész is, megoldásai együtt haladnak a külföld nagy problémáinak megoldási kísérleteivel s mindezek ellenére azoktól teljesen függetlenek.

Talán nem elhamarkodott, ha azt állítjuk, hogy az európai művészet és a magyar művészet egymáshoz való viszonyát vizsgálva is jelentékenynek tartjuk ezt a kiállítást s itt meg is kell állnunk, mert ennél nagyobb elismeréssel már nem adózhatunk egy új művész kvalitásainak.

Kiállítótársa, *Mészáros László*, a fiatal magyar szobrászok egyik legtehetségesebbike. Főműve, a *Tékozló fiú* c. életnagyságú figura, valóban plasztikai tehetségnek mutatja őt; képtelen másban, mint tömegben gondolkozni, de azoknak egyensúlyával és feszülésével; szóval: statikájával és ritmikájával már most, pályája elején, tökéletesen tisztában van. A *Tékozló fiú* meredt mozdulatlanságával, kifejezésének szinte fájdalmas intenzitásával legjobb modern szobraink egyike, melyre mindig vissza kell emlékezni, ha a tereinkre állított nagyképű sivárságokba ütközünk. Portrészobrai hasonlóan mutatják kiváló tehetségét, mely távol áll az aprólékoskodás örömeitől, de egy-egy fejjel tisztán éreztetni tudja, hogy tömegekben látja a világot.

Az újabban megnyitott kiállítás főalakja *Fényes Adolf*, ki legutóbbi

munkáival mesehangulatokat akart ébresztetni, most pedig az alföldi tájak dekoratív, színes és lehetőleg egyszerű ábrázolására tért át. Fényes valamikor impresszionista festő volt, mégpedig a legkitünőbbek között tartozott, legalább is magyar viszonylatban. Azt a nívót, melyet impresszionista alkotásai jelentettek, sem meseképei, sem újabb tájábrázolásai nem érték el, bár mindkét korszakában finom és tartózkodó előadásmód jellemezte.

Kiállítótársai közül *Cserepes István* artisztikus grafikái, melyek lágyan rezgő foltokból építik ki a témát, figyelmet érdemelnek. *Zádor István* kemény és hideg rajzai csak témában és technikában változtak, egyebekben nem.

Kontuly Béla, kinek képei a nagytermet töltik be, meglepetésszerűen sokat fejlődött. Az olasz festők, Casorati és Oppi hatása alatt plasztikus, kemény és hideg klasszicista stílusra tért át, melynek eddig nálunk Medveczy Jenő volt az egyetlen képviselője. A kettőjük közötti rokonság azonban csak külsőséges. Kontuly csak a formákban őrzi meg ridegségét, kompozíciói oldottabbak. Színei megtisztultak, világosabbá váltak. Minden téren jól tett neki új útratalálása.

Nemzeti Szalon.

A *Modern Művészeti Egyesületek Szindikátusa* kiállításán résztvett új művészeink színe-java, egyike volt azoknak a gyűjteményeknek, melyek valóban keresztmetszetét adták a mai képzőművészeti törekvéseknek.

Bernáth Aurél, *Egry József*, *Szőnyi István* és *Márffy Ödön* művei jól mutatták azt a fokot, melyen e kiváló festők állanak. Aba-Novák önarcképe erőteljes és érdekes. *Kmetty János* szakítani látszik tárgybeli egyhangúságával. Kitünően szerepelt *Berény Róbert*, kinek három képe — közöttük a *Terraszon* című — mély poétikus hangulatával tűnt ki. Annál érthetle-

nebb *Kernstok Károly* szereplése, kinek *Várokozó* zsellérek c. vászna méltón függhetne a Múcsarnok legkonzervatívabb termében, még ott sem jutna szóhoz. Ötletes és friss volt *Fenyő György* női arcképe. A fiatal festők közül *Déri-Huber József* tűnt fel néhány, kissé száraz, de jó kvalitású képével.

A szobrászok szép kollekcijából ki kell emelni *Páztay Pál* nemes szépségű női képmását és *Kilt Tibor* gyermekfejét, mely utóbbi ennek a mozgékony tehetségnek egyik legfrissebb és legötletesebb alkotása. *Ferenczy Noémi* gobelinje áhítatos egyszerűségével kap meg.

Szépművészeti kiállítások.

A Mária Valéria-utcai helységben *Botfay-Hűvös László* szobrász mutatta be kollekciját. Hűvös naturalista szobrász, ki természetével ellentétes szobrokat akar alkotni. Portréfejei csendes tárgyiasságuk révén a legjobbak s meg kellene maradnia mellettük, ha azt kívánja, hogy művészete fejlődésképesé váljék. Expresszionisztikus szobrai kevésbé sikerültek, nem oly őszinték és átértettek, mint kisebb igényű, de értékesebb képmásai.

Tamás-Galéria.

A Tamás-Galériában *Derkovics Gyula* állította ki legújabb termését. *Derkovics* kitünő festő, kinek művészetét mindenkor a vallásos élményhez hasonló meggyőződés ihlette. Ezúttal az élet elesettjeit, a nincsteleneket keresi fel, az ő sorsukat ábrázolja. Ez az ábrázolás nem minden élnélküli, de kifejezése, mely raffinált színkultúrán s már-már dekadensnek nevezhető artisztikumon keresztül történik, a festő akarata ellenére elmossa a tendenciákat. Az egy teremre való kép azt mutatja, hogy *Derkovics* ma is fejlődésben van s további munkássága elé nagy reményekkel tekinthetünk.

Genthon István.

Zeneirodalom.

Strauss Richard.

Az ideai hangversenyélet a mai viszonyokhoz mérve nagy élénkséggel indult. Nem is kell bővebben magyarázni, hogy ennek a nagy fellendülésnek csakis egy külföldi nagyság vendégszerelése lehetett az előhívója. Mi, magyarok nagyszerűen értünk az idegen vendégek ünnepléséhez. Nem fogadjuk be őket válogatás nélkül, de aki egyszer rászolgált az elismerésre, az sokáig megemlegeti a magyar közönség vendégszeretetét, lelkességét, kedvességét. Ez a sok szép tulajdonság csak dicséretreméltó volna, ha elsősorban a mi mestereinkkel szemben érvényesülnének s csak a fölösleges tartalék jutna a külföldieknek. Sajnos, éppen fordítva van. Ünnepi heteket rendezünk Strauss Richard tiszteletére. Valósággal belefojtjuk őt az ovációk özönébe, súlyos pénzt fizetünk azért, hogy ezt megtehessek, de saját nagy mestereinket csak a külföld elismerése menti meg a teljes kétségbeeséstől. A mi kedvességünk-től itthon testileg- lelkileg tönkremehetnének.

Talán ezek a meggondolások indítanak arra, hogy erős szordinót tegyünk a hódolatteljes csodálatra, amellyel minap a budapesti sajtó legnagyobb része Strauss Richardnak adózott. Sőt ma már módunkban lévén Strauss művészetét bizonyos távlatból szemlélni, módunkban van az idő ítéletét is ráolvasni nagyságára.

Miben rejlik Strauss igazi nagysága? Korántsem hallhatatlan, örök értékekben. Művészte mélyen gyökerzik abban a korban, amelynek lealkonyulását a ma 68 éves mester már nem akarja tudomásul venni, mert ezzel a korszellemmel együtt virágozik és hanyatlik le az ő dicsősége. Ragyogó zenei nyelvezetet adott a világnak, de ez a nyelv nem a próféta

nyelve, aki messze jövőbe mutat előre, hanem a jelen szépségeinek és élvezetének élő művésze, a szórakoztató, szellemes társalgás mesteréé. Filozófia, vicc, ironia, forró erotika ennek a társalgásnak legkedvesebb témája, de ezek a témák, mind eszmei, mind zenei kifejezésekben csak a pillanat szépségeiben élnek, a zeneköltővel mintegy szembe állanak. Igazi impresszionizmus, ahol a benső lelki átélést a pillanatnyi élmény, gazdag érzéki ingerek helyettesítik. A «Salome» csúcspontja annak a nagyszerű illusztráló készségnek, vibráló nyugtalanságnak, amellyel ez a művészet még a legfinomabb idegrendülésnek is megtalálja megfelelő zenei kifejezését.

Strauss nagysága leginkább abban rejlik, hogy zenei nyelve mindenkor teljesen megfelel annak a tartalomnak, amit kifejezni akar. Problémáit felsőbbes könnyedséggel önti formába. Mindent meg tud zenében írni, amit akar, mert csak olyasmit akar, amit tud. Nem épít felhővárakat. Művészte éppen olyan erősen megalapozott a földiekben, mint az egész egzisztenciája. Nem benső küzdelmek, vívódások törnek itt megnyilvánulásra, hanem egy ezerfejű zenekar káprázató virtuóza áll előttünk, akinek hangszerelési művészte már nem technikai, hanem szellem: az eszköz és cél azonosulása. Strauss a zenekar Paganinije, aki csak hangszerszínében érez és gondolkodik. Az a páratlan, csillogó szellemesség és ironia, ami híres zenekari scherzójában, a «Till Eulenspiegel»-ben megnyilvánul, Strauss művészi egyéniségének legnagyobb szellemi magaslata. A mindig tárgyilagos, tudatos virtuóz benső leiki érdekeltségben ennél mélyebbet nem tudott adni.

Strauss mostani vendégszerelése alkalmából a legkülönbözőbb oldalról

szemlélhettük művészetét. Legnagyobb eseménye volt az 1926-ban komponált «Egyiptomi Helena» c. dalművének bemutatása az Operaházban.

A «Rózsalovag» és a «Salome» világszerte ismert szerzője ezzel a művével már nem ad új szint az eddig megrajzolt portréjához. Szövegét állandó munkatársa, a nemrég elhunyt Hofmannsthal írta. Túlterhelt irodalmisága, a cselekmény élettelenése éppen nem alkalmas a zene élvezetének elősegítésére. A szövevényes, szimbolumokkal, varázslatokkal telített, nehezen előremozduló cselekmény lényegét e pár szóban fejezhetjük ki: a szerelemben nem a valóság, a tény boldogít, hanem egyedül a hit. A valóság, a féltékenységtől gyötört Menelaos minden szenvedésének forrása, amíg csak az ókorban a Calypsok fajtájából szerencsére mindég kéznél levő irtalmas szívű nimfa varázslatával vissza tudja adni a kételkedő férj elvesztett hitét felesége anyagi ártatlanságában. És az agyongyötört Menelaos, aki már meg akarja ölni a ragyogó, csábító asszonyt a varázslat hatása alatt újra hisz — és a hit boldogít. Kegyetlen ironia rejlik az író sorai mögött. Minden ami szép az életben hazugság, tudatos vagy tudatlan öncsalás, mert a kíméletlen valóságot nélkül nem lehetne elviselni.

Strauss zenéje ebben a szövegben is rátalált három életelemére: filozófikus reflexiókra, ironiára és erotikára. Partitúrája főképp az énekesekre igazi straussi nehézségeket ró. Ott ahol melodikája szélesebben, érzéki melegséggel ömlik, az énekesek is felvehetik a versenyt a ragyogó zenekarral, egyébként azonban reménytelen ez a verseny: az énekszólalom jelentéktelenné törpül a kápráztató hangszerszínek orgiáiban. A zene folytonos erős dinamikája, a kifejezésnek minden eszközzel való felfokozása,

a rövid lélegzetű témák, motívumok szövevénye a hallgatótól a legnagyobb fokú felfogó képességet követelik. Állandó expanzivitása oly ritkán jut feloldáshoz, egy kis lelki nyugvópont-hoz, hogy felemelő, vagy üdítő határról szó sem lehet. A színpad eseménytelensége, a Wagnerre emlékeztető hosszúra nyújtott jelenetek csak még jobban elősegítik az eltompulás érzetének lassú de biztos felmerülését. Kérdjük: mire való ez a sok húzavona? A Menelaos-fajta férjek megérdemlik sorsukat, tehát szívből adjuk áldásunkat a házastársak boldog kibékülésére.

A mesteri rendezés és díszletezés (Márkus László és Oláh Gusztáv művei) nagy mértékben tették változatosabbá és elevenebbé az előadást. Legalább ezen az úton jutott valami a színpadra is a zenekar nagy mozgalmasságából. *Bodó Erzs*i hanggal és fizikummal egyaránt nagyszerűen győzte Helena nehéz szerepét. A szárnalmas férj szerepét *Závodszy Zoltán* énekelte. Aitra nimfa kényes énekszólamát *Báthy Anna* nagy muzikalitással interpretálta.

A művet a bemutatón maga az illusztris szerző vezényelte. Érdekes alkalom Strauss karmesteri művészetének méltatására, amelyet különben a Budapesti Hangverseny zenekar estéjén is élvezhattünk. Mozdulataiban nincs semmi póz vagy ünnepléység. Ahogy nyugodt, hanyag léptekkel a pódium felé tart, már mutatja egy ember magatartását, aki teljesen biztos a dolga felől. Izgatott fontoskodás, affektált elegancia, kettős szeretetreméltóság vagy romantikus ihletettség, az egyes karmestertípusok sajátos vonásai, nála számba sem jönnek. Olyan feltűnésnélküli, köznapi és ökonomikus, amely már közel áll a száraz, szürke doktriner-séghez. Szinte azt a benyomást kelti, hogy Ő maga az, aki legjobban unja már műveit. De jönnek ihletett pil-

lanatok, amikor mozdulatai szabaddabbak lesznek, egész lénye — inkább érezhetően mint láthatóan — meg-elevenül. Ilyenkor gyújt és magával ragad, de objektív előkelőségét, fő-lényes fegyverzettségét egy pillanatra sem veszti el. Az öregkor lehiggadásával műveinek filozófikus, szemlélődő oldalát állítja előtérbe s ebből a szempontból új tanulságot szolgálhatott a Strauss-karmestereknek.

A budapesti zeneértő közönség — azt hisszük — egy jó időre betelhe-tett a straussi zenével. Alaposan ki is fáradhatott bele. Áldozatkészsége — három zsúfolt operai előadás, zene-kari hangverseny — egyenesen bámula-traméltó. Ha csak egy rész jutna ebből a mieinknek, szebb volna az élet szegény Csonkamagyarországon.

Prahács Margit.

Külföldi irodalom.

IV. Károlyról. (Jérôme Troud: Charles Ier empereur d'Autriche roi de Hongrie. Paris, 1932. — Nem a véletlen játéka, hogy Franciaországban könyvet írtak boldogult IV. Károly királyról, a magyar trón egyik legtragikusabb véget ért uralkodójáról. Csak kissé kell feljebb emelkednünk, hogy megcsonkított országunk határain túl is látva, észrevegyük azt a nagy, nemzetközi vonatkozású politikai elgondolást, amelynek szolgálatában az ú. n. Sixtusi-diplómia dolgozik. Ennek az elgondolásnak lényege az, hogy az összeomlás viharaiban szétszórt középeurópai kis államokat újra össze kell forrasztani egy nagy politikai és gazdasági egységgé és annak élére egy Habsburg uralkodót: Ottót kell állítani: *m. p.*

Ez a politikai koncepció magyar szempontból különös figyelmet igényel, nemcsak azért, mert a kérdés a napisajtóban, de főleg a politikai irodalomban folyvást erősebb hullámokat ver, hanem azért is, mert kétségtelenül egyik legfontosabb problémája fűződik hozzá: éppen az államforma, azaz a «királykérdés» rendezése.

A könyv szerkezete, a szerző anyaggyűjtése, hangsúlyai stb. mind csakis az előrebocsátott politikai szemszögből érthetők meg teljességgel. Az író logikája ezt a magasabb célt: a politikai koncepciót szolgálja, természetesen Ottó érdekében; a história tehát

kevésbé Károly történetéért magáért íródott. Károly uralkodása, markáns vonásai inkább mintegy illusztratív anyagként szerepelnek; lajtorja, mely a magasba visz, hogy végső fokán megadja a perspektívát laikus szemeknek is. A francia politikai irodalom emez egyik jeles terméke nyomán a Sixtusi-diplómia vágányait igen világosan bemutathatjuk. A könyvet olvasva úgy véltem, hogy a politikai terv bemutatása fontosabb, mint Károly királynak e folyóirat olvasói előtt többé-kevésbé ismert tragikus uralkodása. Lássuk hát így!

A kiindulópont természetesen az, hogy a régi *Osztrák-Magyar Monarchia életrevaló, eleven, még az agónia idejében is bámulatraméltó szervezet volt*, amelynek elpusztítása mind az európai béke, mind a földrajz és történelem szempontjából, valamint gazdasági érdekek miatt is, de nem utolsósorban a különleges francia érdekek szempontjából a legsúlyosabb tévedések egyike volt, amelyet politikai elmék valaha is elkövettek. (11. skll., 79, 102.)¹

Hogy történt mégis ennek a pompás egységnek elpusztítása? — teszi

¹«... malgré ces vices de construction, l'Autriche-Hongrie était un Etat d'une vitalité étonnante». — «... pires errements géographiques et historiques». — «L'intérêt de la France est non seulement de maintenir l'Autriche, mais de l'agrandir au détriment de l'Allemagne.» Poincaré szavai.

fel a kérdést a szerző. Az *elpusztítás merőben megtévesztésen alapult* — adja meg a kategórikus választ. A cseh, lengyel, horvát stb. politikai emigránsoknak sikerült meggyőzniük a nyugati államok és Amerika véleményét arról, hogy a monarchia feldarabolása európai szükséglet. Ezen a hamis alapon, ezen a megtévesztésen ment végbe a legnagyobb oktalanság. (101. skl.) Az elpusztító erő, amelyet folyvást fitogtattak a küzdelemben, a monarchia rendezetlen szláv-kérdése volt. Ezt már az agg Ferenc József is látta, de ifjúságának keserű tapasztalatai, valamint a nyers magyar álláspont visszariasztották az újító lépésektől. A legyilkolt trónörökösök is látták a veszélyt; Károly király is. Csakhogy az ő idejében a reformok már elkéstek. Hiszen Ferenc Ferdinándnak is azért kellett eltűnnie e világból, mivel a nagyszerb koncepció nem fért meg többé a monarchia kereteiben, amelyekben t. i. Ferenc Ferdinánd a reformokat tervezte. Károly idejében a monarchia a nemzetiségek halálos ölelésének már végső fázisában vonaglott. (46. skll., 51, 55.) — Tehát a monarchia szervezési hibában szenvedett s ezt tévesztették össze életképességével.

Ennek az elpusztított középeurópai gazdaságpolitikai egységnek ma súlyosan érzi egész Európa hiányát. Természetesen a szerző ezt nem mondja, nem is mondhatja, mert akkor a történeti köntöst ledobná magáról, túllepven illetékességi körét. De másrészt ennek külön kiemelésére nincs is szükség; a mult kiválóságainak nyomatékos hangsúlyozása önkénytelenül is utal a mai kiegyensúlyozatlan helyzetre. Az összehasonlítást az olvasó maga is elvégzi.

Hogy a szerző által képviselt ideológiának hatása alatt mit kellene tennünk az európai béke, az európai gazdasági és politikai rend helyreállítására és megszilárdítására, azt most

már világosan láthatjuk. Az író ügyesége éppen abban rejlik, hogy a nyájas olvasó ezeket a «tanulmányokat» önmaga vonja le; a szerző ezzel nem fáradozik, csupán előszavában figyelmeztet arra, hogy Károly «élettörténetéből» «súlyos leckét» vonjunk le.

A régi szervezet kiválósága, tévedésen alapult elpusztítása, hiányzásának érzése kézenfekvővé teszik a politikai szuggesziót, az olvasó ajkára az ígét: állítsuk hát vissza a régi kereteket, miután annak rozsdamarta réseit kicseréltük. És ezt annál inkább meg kell tennünk, mivel a bölcs megoldás egyedül járható útja jelenleg megvan a nagykorú Ottó trónörökös személyében. A kezdeményezés színtere pedig Magyarország legyen, ahol is az első lépés a restauráció. Magyarországon kell kezdeni, ott a legkisebb ellenállás alkotmány és közhangulat szempontjából egyaránt. Ez a terv.

A konklúzió végső ága érthetővé teszi azt a nagy rokonszenvet, amelylyel szerző a mi szerencsétlen kis országunk jövőjét kezeli. Hangsúlyja teljesen Magyarországon van, de természetesen a magyar belpolitikai ügyeket is saját szemszögéből vizsgálja: az utat készíti elő a restaurációra, amihez kitűnő anyagul kínálkozik Károly két ízbeni kísérletének színes leírása. Véleménye természetesen kritikát igényel. A szerző figyelme messze kiterjed. Gondosan megírja pl. a nagy közjogász Deák nevééről: «ce nom se prononce en séparant les deux voyelles» — ezt a nevet a két magánhangzó különválasztásával ejtjük ki. Bibliográfiájánál megjegyzi, hogy Polzer-Hoditz Kaiser Karl-ja magyarellenes tendenciával készült. «Epilogus»-ában pedig, mintegy a Károly-tragédia befejezéséül, festi a magyar békedelegáció fojtott hangulatát Trianonban s meghatóan kedves lírai ecseteléssel leírja a Szepesség búcsúját az anyaországtól, a síró hangot, amellyel istenhozzádot mond a «szabadságra

menő» Scepusia (213—223). A függetlenségben Rudolf trónörökös halálát adja, Ferenc Ferdinánd morganatikus házasságáról ír és áttekintést nyújt a Habsburg-javak sorsáról.

Ezt az eleven, franciásan eleven, világos és gördülékeny stílusban megírt könyvet érdeklődéssel vehetjük s mivel olvasója lelkében nyugtalanító problémát tud elhelyezni, úgy véljük, elérte célját és figyelmet fog kelteni.

Baráth Tibor.

Albert Rivaud, Les crises allemandes, 1919—1931. Paris, Colin, in 16°, 1932,

Mióta Hitler mozgalma az ország-határokon is átcsapó jelentőségre emelkedett, se szeri, se száma azoknak a francia könyveknek, amelyek a német problémát elemzik. A könyvtári forgalomban egymást váltják fel a művek, minden hétnek megvan a maga politikai-irodalmi szenzációja. Ezúttal Rivaud, a Sorbonne filozófus tanára is megszólalt, közrebocsátván a német válságokról készített tanulmányát a Colin Gyűjtemény 150. számaként.

Rivaud azok közé tartozik, akik, már hivatásuknál fogva is, magasabb szempontból nézik a közelmúlt eseményeit s nem elégednek meg a tények pusztá megállapításával, hanem azok megértésére is törekednek. Rivaud is keresi fogalmi hálójában azt az utolsó, világnézetben gyökerező láncszemet, amihez francia szempontból hozott ítéletét kötnie kell. Így jut arra a megállapításra, hogy a jelenlegi válság bonyolult gyökérszete az új német kultúrába nyúlik le. Abba a kultúrába, amely gépi, szükségszerűen tehát más, mint az antikeresztény ideálok felépülő francia kultúra. Száz éve — mondja Rivaud —, hogy a két kultúra útjai különválva, katasztrófálisan távolodnak egymástól. II. Vilmos volt az, aki véglegesen kisiklasztotta a német nép korábbi észjárását s rávezette népét az 1914-es

nagy katasztrófa szomorú útjára. Azóta két borzalmas válság hengerelte végig a népet: a rövidebb 1923—24-es és a mostani, amit 1929-től számítunk. E megpróbáltatások vizsgálata nyomán lehangoló következtetésekre jut a szerző. Szerinte a német válságon, természeténél fogva, senki sem segíthet, legkevésbé a franciák; menni fog az a maga útján — és ki tudja, hová?

A francia nép — írja Rivaud — ezzel az új német fejlődési iránnyal szemben, amely a háborús készülődés jegyében folyik, világosan állást foglal. Az ő érdekeivel is összeegyező, hivatása kettős: egyrészt a ráhagyott és általa képviselt keresztény kultúra megóvása, másrészt a béke fenntartása a meglévő versaillesi határok mellett. Franciaország készséggel közeledik Németországhoz és köt vele szoros egyezséget, de drága áron kivívott győzelmének jelképeit semmi szín alatt sem áldozza fel.

Mi, magyarok, csak sajnálhatjuk, hogy a tudós professzor úr nem tud Tisza Istvánról s azt mondja, hogy a háborút minden befolyásos német és osztrák(-magyar) politikus akarta. Tisza Istvánt, aki a monarchiának éveken át vezető embere volt, mégis csak be kellett volna bocsátani a «befolyásosoknak» Rivaud által még olyan szűkreszabott társaságába is.

Baráth Tibor.

M. A. Aldonov : Thermidor kilencedike. (Káldor. 1932.) — Az orosz irodalom, mely bő virágzása idején, a 19. században, oly műalkotással lepte meg a világot, mint Tolsztoj éposza, a *Háború és béke*, ez a sajátos arcú és imponálóan termékeny kultúra abban is elüt a többi nyugat-európai testvérirodalomtól, hogy feltűnően szegény történelmi regényekben. Tolsztoj, aki e munkájával stílust teremtett, hazája irodalmában nem talált örökösöket. (Merezskovszkij ki-

vétel és elszigetelt jelenség. Az orosz irodalom összes számottevő alakjai közül éppen ő a legkevésbé orosz.) A moszkovita természet szemlélődő. Ez a szemlélődő tekintet azonban inkább a jövő lehetőségein töpreng: a múltban, a történelemben való elmélyülés kevés örömmel kecsegteti az orosz. Neki a múlt mindössze a tatár és német iga változását jelenti. Az állami rend elől mindig úgy menekül az orosz, mint a pestis elől — írja Borisz Pilnják a Meztelen év c. regényében. E menekülések egyikét Pugacsev, másikat Sztjenka Razin lázadásaként könyvelte el a történelem. Pugacsevről és Razinról ma is népdalok szólnak s ez a pantheisztikus, különös nép, mely a pravoszláviával szemben közel 800 éven át őrizgette pogány babonáit, énekeit és szertartásait, sötét és néma gyűlölettel rázza az *idegen* államhatalom felé és sóvárogva esdi a pillanatot, mikor a multtal leszámolhat. Ha a forradalom azt jelenti, hogy semmisítsük meg a tegnapot a holnap érdekében, akkor az orosz lelkeség a forradalom genieje. Az orosz irodalom pedig hűséges szószólója ennek a komor génusznak. Az orosz író proféta és messiáshirdető. A mindenkori orosz jelen annyira fájdalmas, annyira zsúfolja a problémákat, hogy orosz írónak, ha csak nem akar elszakadni gyökereitől, e problémákat vállalnia kell. (S ilyen értelemben Tolsztoj sem kivétel. A Háború és béke voltaképpen nem született történelmi regénynek, hanem azzá vált. Napoleon és I. Sándor kora csak nekünk történelem; Tolsztoj ifjúságának még nem volt az.)

Talán nem egészen véletlen, hogy az az orosz író, aki Merezkovszkijhoz hasonlóan, Nyugateurópában keres témát s mondanivalóit a történelem távlatába iparkodik áttenni, maga is emigrációban él. Mintha a menekülés kétirányú lenne: térbeli és

időbeli. De egyik sem sikerül tökéletesen. Aldanov nem szakadt el teljesen az orosz földtől s történelmi látálmáiban a forradalom kísérti. Abban a regénytrilógiában, melynek első kötete a Thermidor kilencedike, Európa életének néhány igen viharos és tragikus esztendejét öleli fel. A deliriumok kora volt ez, éppen úgy, mint a mai. Paroxizmus. Váltóláz. De olyan váltóláz, mely talán száz évenként rázza meg a földet. Aldanov időgépe másfél század távolába röpit, de mi fájdalmas otthonossággal mozgunk ezen a fiatalabb földön. A Robespierre-k, sőt a Barras-k, Pitt-ek és a Talleyrand-ok is: valamennyien régi ismerőseink. Nem kell keresnünk az analógiát: magától kínálkozik. Mikor azonban napjaink históriáját és kortársainkat a francia forradalom történetével és figuráival egybevetjük, a hasonlatosság, úgy véljük, nem pusztán véletlen. Ha igaz az, hogy Werther iskolát teremtett, az öngyilkosok iskoláját s ha elhisszük Wilde Oszkár-nak, hogy nem ritkán az élet formálódik a művészet mintájára, talán az sem lehetetlen, ha a história figurái olykor bizonyos tekintetben reinkarnálódnak. Melyik író kerülheti el teljesen íróelődei hatását? Az államférfi, a politikus néha meglepő szerencsével követ történelmi eszményeket. III. Napoleon képzetét Julius Caesar izgatja s említik, hogy némely bolsevista vezér szobája falán francia forradalmárok arcképei lógnak. Ez lenne az analógia egyik feltétele. A másik feltétel pedig éppen fordítottja az elsőnek. Az író művészi látását élmény- és ismeretömege színezi; s talán nem járunk messze az igazságtól, mikor azt állítjuk: a thermidor forró és fojtó napjait Aldanov maga is átélte; ő is elvegyült a jakobinusok gyülekezetében, mint hőse, Stahl: hallgatta és látta Robespierre-t s az ő lelkét is felkavarta az az idegbontó félelem, melyet Carlyle transzcenden-

tális-nak nevez. Csakhogy, természetesen, az Aldanov személyszerint való «thermidor-élménye» nem 1794-ben, hanem talán 1917-ben vagy 18-ban lehetett.

Bizonyára innen ered, hogy a trilogia legsikerültebb része éppen a Thermidor kilencedike. Általában elmondhatjuk: a részek egészségesebbek az egésznél. A *mosolygó ördög* minden kötete voltaképp önálló regény, bár Aldanov nem csekély erőfeszítéssel iparkodik a széteső részeket egybefűzni. A közös eszmeiség, a «mosolygó ördög» szerepe homályos. Ami pedig a meselemek (helyesebben: a történelmi események) egymásbakapcsolását illeti, ennél a feladatnál az író mesterkedése teljesen csődöt mond. A két «főhős», Stahl és Pierre Lamort figurája élettelen és papirosízű; a körük szőtt regénymese pedig, mely mintegy a történelem felszíne alatt rejtőzik, érdektelen, sőt sokszor bosszantó. Aldanov ugyan helyesen tervezte az építményt: az ő elgondolása szerint a história szereplői és eseményei oly módon férközhetnek legkönnyebben hozzánk, ha két ember két típus: a fiatal orosz junker (Stahl) és az öreg szkeptikus francia (Lamort) lelkén szűri őket át. Az okosan elgondolt tételt azonban nem tudta kellő művészi formában feloldani. A thesis megmaradt thesisnek.

E gyengeséget azonban csaknem teljesen fedik Aldanov valóban komoly és tiszteletreméltó írói erényei. Amily erőtlen költött figurái ábrázolásánál, éppoly rendkívüli képességeket árul el, mikor a történelem embezeit kell élnék állítania. Ezek aztán valóságos emberek. Pedig Aldanov vállalkozása nem csekélység. Hatalmas galériájában felvonultatja a kor majdnem valamennyi repraesentatívé magát, sőt «woman»-jét. II. Katalin, Zubov, Kant, Fitt, Talleyrand, Ro-

bespierre, Barras, Fouquier-Tinville, Szuvorov, Nelson, Lady Hamilton, Pál az örült cár, Pahlen, az összeesküvő kormányzó: szinte lehetetlen mindet felsorolnunk. És nem panoptikum ez, vagy történelmi arcképcsarnok; a figurák arcára életet lehelt egy elemezhetetlen isteni csoda. Aki Aldanov könyvét olvasta, az maga is találkozott egy különös, königsbergi öregurral, beszélt a fiatal angol miniszterelnökkel, látta a vénülő cárnő ráncait és hallotta a halálba induló huszonkét girondi énekét.

Életet: mesét teremteni nem tud Aldanov. De a történelem halott anyagát és halott figuráit elevenné bűvölni, rekonstruálni: annál jobban. Ahol a történelem eseményeinek szabad utat enged, műve elsodró erejű. Oly közel visz a multhoz, hogy míg olvassuk, egyben át is éljük és asszimiláljuk minden mozzanatát. Aldanov feltevése szerint a kényszerű történelmi távlat és az a körülmény, hogy a történetírás szükségképpen csak kimagasló emberek sorsával foglalkozhat, elkendőzi az események igazi arcát; ha tehát a valóságot akarjuk vagy legalább is a valószerűt, akkor szemünket a kortárs látására kell beidegeznünk. «Békaperspektíva» ez; de a kortárs békaperspektívája. S lehet-e teleszkop, mely közelebb visz az idő végtelenjébe tünt világokhoz, mint a kortárs tekintete?

Aldanov ravaszabb akart lenni önmagánál. Hogy elmélete értelmében a valóság talajára helyezze a történelem drámáját, mint Tolsztoj is, voltaképp az ismeretlen kortársról írt mesés a történelmet csak keresztül lopta hozzá. Tolsztojnál a keret — keret marad. Aldanov munkájában azonban ez a keret sokszorosan felülmulja a kép értékét.

Kaposvár.

Szakáts László.

Az Olvasóhoz!

1933 január elsején lesz a *Napkelet* indulásának *tíz* éves fordulója s így e számmal a tizedik évfolyamot zárjuk le.

Az ország e bajlátott tíz esztendő korszakában a *Napkelet* nevéhez és irányelveihez híven a nemzeti érzés ébrentartásával a magyar feltámadás gondolatát is szolgálta: célkitűzésének egyik legfontosabb pontja mindig az volt, hogy a nemzeti szellem irodalomban és művészetben is tért hódítson s vele a nemzet életforrása gazdagodjék.

Végigtekintve a tíz évfolyamon, jogosan ülhetnők meg az évfordulót, de úgy véljük, hívebbek maradunk a folyóirat eddigi irányához, ha hangos ünneplés helyett a műhelyben maradunk s a régi szellemben dolgozunk tovább. Csupán olvasóinkat és híveinket óhajtjuk ünnepelni azzal, hogy üdvözlésünk külső jeleként az év fordulóján: 1933 január elsején ünnepi számmal kívánunk boldogabb évet; mert az Olvasó az, akinek a Napkelethez való lelkes ragaszkodása e nehéz tíz esztendő alatt a folyóiratnak erőt, életet és önbizalmat adott küldetésének további s minél teljesebb betöltésére.

De e lelkikapcsolatban is valójában a *Napkelet* régi zászlaját: a nemzeti szellemet köszöntjük, melynek szinte érzékelhető térhódítása arra figyelmeztet, hogy egy rég várt fordulat és virradat előtt áll a magyar Sors. Ezt a *magyar napkeletet* hívja, esdi, és sürgeti nevével és szellemével a *Napkelet*.

Budapest, 1932 decemberében.

A Napkelet szerkesztősége.

A Szerkesztőség közleményei.

Minden kézirat a Szerkesztőség címére (Budapest, VII., Rózsa-u. 23. Telefon Aut. 314—20.) küldendő. Hivatalos órák délután 5—7-ig.

A folyóirat anyagát minden hónap 15-én zárjuk. — Írógépen írt cikkeket kérünk. — Kéziratokat csak akkor küldünk vissza, ha bélyeggel ellátott megcímezett borítékot mellékel a szerző.

Felhívjuk olvasóink figyelmét boríték hirdeteisinkre!

A NAPKELET minden közleményeért írója felel.

A szerkesztésért és kiadásért felelős: TORMAY CECILE.

Helyettes szerkesztő: HARTMANN JÁNOS.

Stephaneum nyomda r. t. — Nyomdaigazgató: KOHL FERENC.

A Napkelet t. Olvasóihoz!

Ismételt megrendelésekre és érdeklődésekre ezúton is közöljük t. Olvasóinkkal, hogy a *Napkelet lexikoná*-ból teljesen kifogytunk s ezért további megrendeléseket nincs módunkban kielégíteni.

Rendelkezünk azonban mérsékelt számban a *Napkelet* régi évfolyamaival. A karácsony alkalmával ezek megszerzését rendkívül kedvezményesen áron tesszük lehetővé t. Olvasóinknak. Az

1923. évi bekötött évf. (tart. 10 sz.)	6 P
1924. " " " " 10 "	6 "
1925. " " " " 10 "	6 "
1926. " " " " 10 "	6 "
1927. " kötetlen " " 13 "	6 "
1928. " " " " 24 "	10 "
1929. " " " " 24 "	10 "
1930. " " " " 12 "	6 "
1931. " " " " 12 "	6 "
1932. " " " " 12 "	6 "

A tíz évfolyam (az első négy kötött, a többi fűzött állapotban), együttes megrendelés esetén *68 pengő helyett 45 pengőért* rendelhető meg, mely összeg öt havi részletben is törleszthető. Az első részlet beküldése után a megrendelt kiadványokat portómentesen küldjük. *A NAPKELET kiadóhivatala.*

Komáromi János regénye a Napkeletben.

Ezelőtt tíz évvel, a *Napkelet* indulásakor *Komáromi János Zúg a fenyves* c. regényét közölte a *Napkelet*. Most, hogy a folyóirat a tizenegyedik évfolyamba lép, szintén Komáromi-regénnyel indul. «Rejtett zug» a címe ennek a regénynek, melyet a *Napkelet* minden előfizetője és barátja bizonyosan gyönyörködve fog olvasni.

Az Ondava folyó szélén játszódik le a regény, a Hallgató-molván. Főhőse, Turgonyi András, Béry Bálint tisztartó úr nevelt fia, éppen akkor (1916-ban) indul a háborúba. Hősnője a szépséges tisztartókisasszony, Béry Zsuszka. Ők ketten, menyasszony és vőlegény s megható hűségük története ez a regény, amely tart mindaddig, amíg csak haza nem kerül Turgonyi András orosz hadifogságból, ahol megrendítő dolgokat vitt végbe. Többi alakjai: a régiszabású tisztartó úr, kevésszavú felesége, Dzsukurák András, a pilótacipész s Lopotnyik Artúr főmunkatárs, a szörnyű hírű vidéki szerkesztő, aki százkét sajtópere elől végül is Lengyelországba menekül s ott szélső nacionalista szellemű hetilapot alapít.

A szeretet és a jóság könyve ez a regény. A cselekmény menetén átszőtt tájleírások olyanok, amelyeket soha nem felejt el az ember.

A regény izgalma napról-napra fokozódik s végső oldalai olyan szépek, amelyeneket nem írt még az író.

A «Rejtett zug»-ot januári számában kezdi közölni a *Napkelet*.

Magy. Kir. Postatakarékpénztár

BUDAPEST

V. ker., Hold-utca 4. szám. (Központ, távbeszélő: 101-06, 106-15, 107-54.)
IX., Lónyay-utca 30-32. (Zálogüzlet, távbeszélő: 879-65, 862-32, 862-33.)

Állami felügyelet és szavatosság! * Alakult az 1885: IX. t.-c. alapján!

ÜZLETÁGAK:

I. Takaréközlet.

Takarékbetétek előnyös kamatozásra. A mindenkori kamatláb bármely postahivatalnál megtudható.

II. Csekküzlet.

Befizetések, visszafizetések, átutalások Magyarország egész területére. Befizetni bármely postahivatalnál és az esti pénztáraknál lehet. Esti pénztárak: V., Hold-u. 4. és VII., Akácfa-u. 6. A csekkforgalomban bárki részt vehet. A csekkbetétek 2%-kal kamatoznak Nemzetközi posta átutalási forgalom a bécsi, danzigi, belgrádi postatakarékpénztárral és Európa valamennyi postacsekkhivatalával. Nemzetközi bankátutalási forgalom.

III. Értékpapíruzlet.

Vásárol és elad állampapírokat, zálogleveleket és kötvényeket, szelvényeket bevált, sorsolás alá eső papírokat nyilvántart és bevált, értékpapírokat létben őriz és megelőlegez, zárt betéteket és rekeszeket (safe) kezel, óvadékokat őriz.

IV. Zálogüzlet.

Előnyös kölcsönök kézizálogokra. Árverési esarnoka általános és művészi aukciókat, önkéntes és kényszerárveréseket rendez és ellenőriz. Ingóságok felbecslését vállalja.